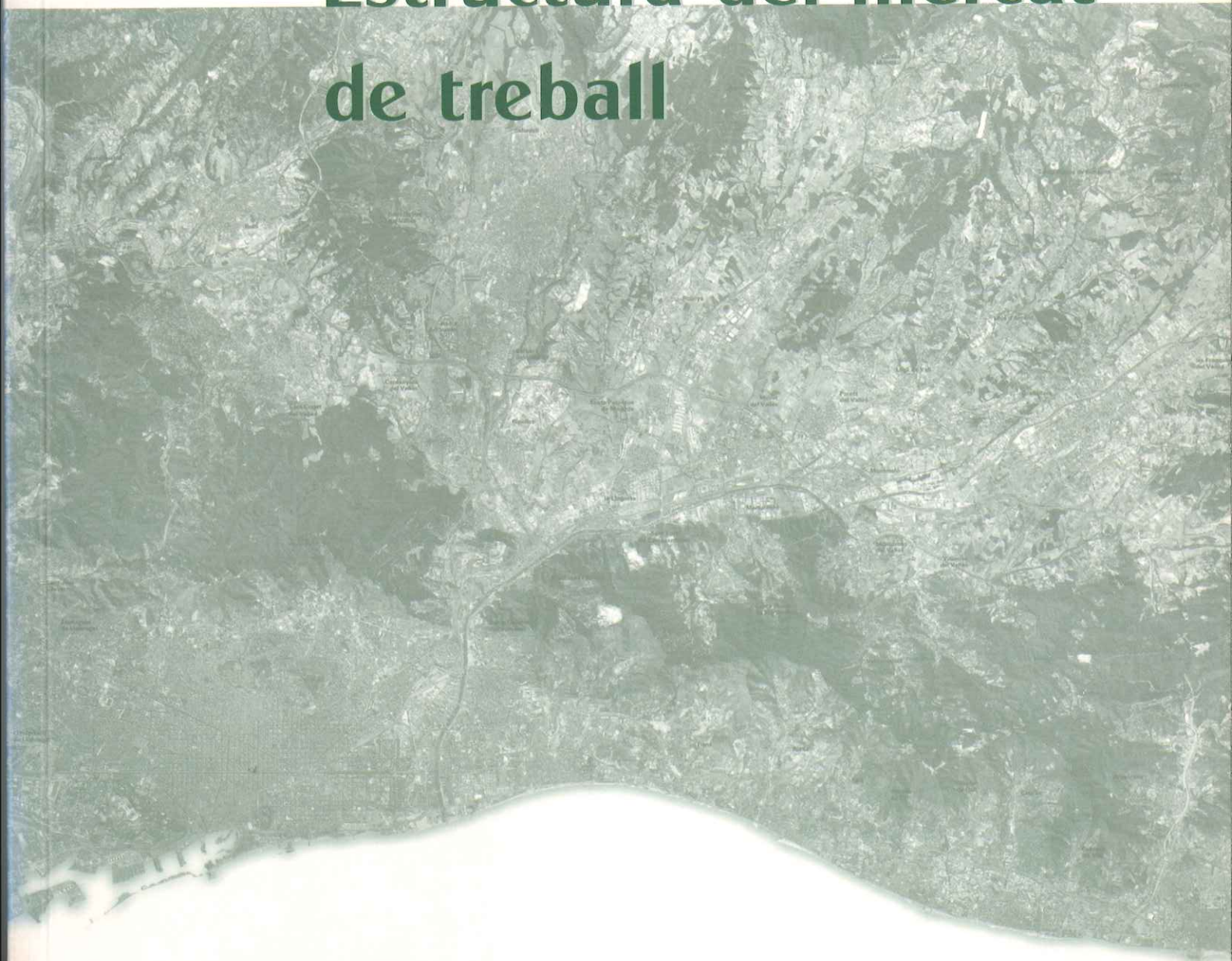

Papers 40

 INSTITUT D'ESTUDIS
REGIONALS I METROPOLITANS
DE BARCELONA

Regió Metropolitana de Barcelona
Territori·Estratègies·Planejament

Estructura del mercat de treball

La col·lecció *Papers. Regió Metropolitana de Barcelona* és publicada per l'Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona sota el patrocini i l'impuls de l'Ajuntament de Barcelona, la Federació de Municipis de Catalunya, la Mancomunitat de Municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona i la Diputació de Barcelona.

El present número ha estat finançat per la Federació de Municipis de Catalunya.

Les opinions expressades en els treballs publicats a *Papers. Regió Metropolitana de Barcelona* són d'exclusiva responsabilitat dels seus autors.

CONSELL DE REDACCIÓ

Carles Anglada i Casas
Josep Maria Carrera i Alpuente
Joan Chavero i Jaumira
Laia Claverol i Torres
Juli Esteban i Noguera
Amador Ferrer i Aixalà
Pilar Figueras de Diego
Eduard Saurina i MasPOCH
Ramon Torra i Xicoy
Josep Maria Vegara i Carrió

Director

Josep Maria Vegara i Carrió

Gerència

Antoni Cuadras i Camps

Secretaria de Redacció

Joan Miquel Piquè i Abadal

Coordinació editorial

Núria Aguilar Camprubi

Distribució i Subscripcions

IERMB
T. 93 223 42 14
E-mail: iermb@amb.es

Traducció dels abstracts

Hortènsia Ojeda i Mari (francès)
Joan Miquel Piquè i Abadal (anglès)

Correcció

Andreu Navarro Rodríguez

© Ajuntament de Barcelona
Federació de Municipis de Catalunya
Mancomunitat de Municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona
Diputació de Barcelona

Edició

Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona

Disseny

Oficina de Disseny de l'AMB

Maquetació

puntgroc comunicació
Barcelona, novembre 2003
D. L.: B. B. 48.889-2003
ISBN: 84-88068-78-6

Sumari

	7	Presentació
JOAQUIM CAPELLADES MIREIA FARRÉ Institut d'Estadística de Catalunya	9	Població i participació laboral: El futur del mercat de treball
JUAN ANTONIO SANTANA JOSE LUIS ROIG Departament d'Economia Aplicada de la Universitat Autònoma de Barcelona	35	Forma urbana y desempleo
FRANCESC CASTELLANA President delegat de l'Àrea de Promoció Econòmica i Ocupació de la Diputació de Barcelona	57	Mobilitat, immigració i inactivitat: tres aspectes clau per al futur del mercat de treball
ANTONIO BERMEJO ROSA MUR JOAN MIQUEL PIQUÉ Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona	77	El mercat de treball de la província de Barcelona l'any 2002
NARCISA SALVADOR Responsable de la Direcció de Serveis d'Estudis d'Activitats Econòmiques i Ocupació de l'Ajuntament de Barcelona	99	Dinàmica del mercat laboral barceloní
JORDI ARDERIU Cap del Servei d'Estudis i Planificació Institut Municipal de Promoció Econòmica de Mataró	109	Adequació d'estratègies ocupacionals a Mataró

Presentació

1. INTRODUCCIÓ

2. OBJECTIUS

3. METODOLOGIA

4. RESULTATS

5. CONCLUSIONS

Al llarg dels darrers vint anys, el volum de població activa a Catalunya ha augmentat més d'un 30%, mentre que el nombre de dones que participen activament al mercat de treball pràcticament s'ha doblat. De manera paral·lela a aquest procés d'incorporació de nous efectius al mercat de treball, en aquest mateix període l'economia catalana ha estat capaç de crear al voltant d'un milió de llocs de treball, i de reduir la taxa d'atur des de cotes superiors al 20% fins a nivells per sota del 10%. Aquesta transformació, quantitativament extraordinària, s'enfronta actualment, però, a una segona transformació que tindrà com aspecte clau la recerca de la qualitat, tant en l'economia com en el mercat de treball, i que tindrà com a condicionants fonamentals el profund canvi demogràfic i la integració social i econòmica del fenomen de la immigració.

D'altra banda, durant aquest mateix període de referència (des de mitjans dels anys vuitanta fins a l'actualitat), l'escala d'intervenció sobre els problemes del mercat de treball també ha canviat substancialment. En aquest sentit, s'ha produït un notable augment del protagonisme de l'Administració local, que ha anat assumint cada vegada amb més força la responsabilitat de dissenyar i aplicar polítiques que permetin, d'una banda, facilitar l'accés al mercat de treball a aquelles persones que, tenint la voluntat d'entrar-hi, no hi poden accedir, i d'una altra banda, garantir que la població ocupada pugui gaudir de condicions de treball òptimes.

Aquests dos factors, el moment de canvi estructural i el major paper del món local en la definició de les estratègies, van fer decidir al Consell de Redacció de Papers a engegar una reflexió sobre totes aquestes qüestions, que permetés, a la vegada, divulgar informacions i experiències que poguessin ser útils per a la definició de nous projectes, i iniciar un debat sobre el futur i les necessitats que aquest comportarà.

Amb aquest context, el volum presenta sis aportacions. Les dues primeres aborden una reflexió teòrica sobre el futur de la població activa, article realitzat per l'Institut d'Estadística de Catalunya, i sobre la relació entre la distribució espacial de l'activitat i la incidència de l'atur, a càrrec de la Universitat Autònoma de Barcelona. A continuació es plantegen un seguit d'arguments per part de la Diputació de Barcelona en relació amb l'evolució de tres aspectes clau per al mercat de treball: la mobilitat quotidiana, la immigració i la inactivitat. I finalment s'aborda un darrer bloc, amb tres articles, on s'analitza la situació actual del mercat de treball de la província de Barcelona, a càrrec de l'Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona, i es presenten les experiències de l'Ajuntament de Barcelona i l'Ajuntament de Mataró en relació amb aquestes qüestions.

Com diem, doncs, aquest volum té la voluntat de ser l'inici d'un debat sobre la nova configuració de l'estructura econòmica i el mercat de treball català, tenint en compte que els canvis que estan succeint i els que han de tenir lloc a curt termini (entre d'altres, l'ampliació de la Unió Europea, la liberalització del comerç mundial i la internacionalització de la producció) suposaran reptes que tant l'Administració local com la regional hauran d'analitzar a fons per seguir garantint el benestar dels seus ciutadans.

JOAQUIM CAPELLADES
MIREIA FARRÉ
Institut d'Estadística de Catalunya

Població i participació laboral: el futur del mercat de treball a Catalunya

Papers, Regió Metropolitana de Barcelona
núm. 40, novembre 2003, pàgs. 9-32

Introducció**1 Població i mercat de treball a la Unió Europea**

- 1.1 Dades bàsiques del mercat de treball a la Unió Europea
- 1.2 Durada del temps de treball
- 1.3 Perspectives de futur de la població activa a la Unió Europea

2 Futur de la població activa a Catalunya

- 2.1 Projecció de les taxes d'activitat
- 2.2 Territorialització de les projeccions de població activa
- 2.3 Principals resultats de les projeccions de població activa

- 2.3.1 L'augment de la participació laboral femenina serà clau per evitar la disminució de la població activa
- 2.3.2 La població activa en edats joves escassejarà a curt termini, però creixerà després del 2010
- 2.3.3 S'espera a curt termini que la força laboral de 25 a 44 anys d'edat atenyi un màxim històric
- 2.3.4 Augment ineluctable de les xifres de població activa de més edat
- 2.3.5 Canvis en la distribució per edats de la força de treball: de l'expansió a la contracció de la població activa en edats intermèdies
- 2.3.6 S'espera un creixement de la relació entre població inactiva i població activa

3 Conclusions**Abstract**

L'article presenta, en primer lloc, les principals magnituds del mercat de treball català (estructura de la població, taxes d'activitat, ocupació i atur, entre d'altres) amb relació al context de l'Estat espanyol i els països de la Unió Europea, per tal d'oferir una visió comparada de la situació i l'evolució prevista a mig i llarg termini. En segon lloc, s'aborda la futura configuració del mercat de treball català, sobretot pel que fa a l'estimació del volum i la composició de la població activa, considerant diversos escenaris tant amb relació a la demografia (estructura d'edats, pautes de fecunditat i natalitat...) com amb relació a les principals tendències culturals (futur de la participació al mercat de treball) i socials (migracions, homogeneïtzació de les pautes del mercat de treball a Catalunya, etc.).

El artículo presenta, en primer lugar, las principales magnitudes del mercado de trabajo catalán (estructura de la población, tasas de actividad, empleo y paro, entre otras) con relación al contexto del Estado español y los países de la Unión Europea, a fin de poder ofrecer una visión comparada de la situación y de la evolución prevista a medio y largo plazo. En segundo lugar, se aborda la futura configuración del mercado de trabajo catalán, sobre todo en lo que se refiere a la estimación del volumen y composición de la población activa, considerando diversos escenarios tanto con relación a la demografía (estructura de edades, pautas de fecundidad y natalidad...) como con relación a las principales tendencias culturales (futuro de la participación en el mercado de trabajo) y social (migraciones, homogeneización de las pautas del mercado de trabajo a nivel catalán, etc.).

The article presents, in the first place, the most important magnitudes of the Catalan labour market (structure of the population, activity, employment and unemployment rates, among other) with regard to the context of Spain and the countries of the European Union, in order to provide a comparative approach of the situation and foreseen evolution in the mid and long term. In the second place, the future configuration of the Catalan labour market is raised, specially regarding the estimation of the amount and composition of the active population, taking into account divers scenarios either in relation to demography (age structure, fecundity and natality patterns...) or in relation to the principal cultural trends (future of the participation in the labour market) and social trends (migrations, homogeneization of the labour market patterns at a Catalan level, etc.).

L'article présente, en premier lieu, les principales grandeurs du marché de l'emploi catalan (structure de la population, taux de l'activité, de l'emploi et du chômage, entre autres) en relation avec le contexte de l'État espagnol et les pays de l'Union Européenne, afin de pouvoir fournir une approche comparative de la situation et de l'évolution prévue à moyen et à long terme. En second lieu, l'article aborde la configuration du marché de l'emploi catalan, surtout en ce qui concerne l'estimation du volume et de la composition de la population active, compte tenu des divers scénarios par rapport à la démographie (structure d'âge, modèle de fécondité et de natalité...) ou par rapport aux principales tendances culturelles (avenir de la participation au marché de l'emploi) et aux tendances sociales (migrations, homogénéisation des modèles du marché de l'emploi au niveau catalan, etc.).

Població i participació laboral: el futur del mercat de treball a Catalunya

Introducció

En el primer apartat d'aquest article es presenten molt breument alguns dels trets bàsics del mercat laboral català en una perspectiva comparativa amb Espanya i la Unió Europea. Entre les variables que s'analitzen es consideren els nivells de l'atur, la taxa d'ocupació laboral per edat i la durada del temps de treball, prenent com a indicador d'aquesta variable la tendència del treball a temps parcial i la durada de la jornada de la població ocupada a temps complet. En aquest primer apartat també es comentaran breument les característiques principals de la població i de la força de treball dels deu països que ingressaran a la UE el 2004 arran de l'ampliació de la Unió aprovada recentment a la cimera de Copenhaguen.

La xifra d'habitants laboralment actius que hi ha en un territori en un moment determinat del temps depèn de dos factors principals: d'una banda, del nombre d'habitants en edat de treballar i, d'una altra, de la taxa de participació en el mercat de treball, és a dir, de la proporció dels que treballen (ocupats) o estan disponibles per fer-ho (aturats). A les darreries de la dècada dels anys noranta del segle XX, l'Oficina Estadística de la Unió Europea, Eurostat, va difondre una sèrie de treballs sobre el futur del mercat laboral a la UE, que resultaven de combinar les projeccions de població per sexe i edats a escala regional amb la projecció de les taxes de participació laboral per edat i sexe a l'horitzó 2020. En la mateixa línia de treball, l'Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat) ha elaborat unes projeccions de població activa que abasten les tres primeres dècades del segle XXI. La segona part de l'article es dedica íntegrament a presentar aquests resultats sobre la força de treball projectada a l'àmbit territorial de Catalunya.

1 Població i mercat de treball a la Unió Europea

D'acord amb l'Eurostat, la Unió Europea comptava amb una població de 378,5 milions de persones l'1 de gener del 2003. La població espanyola, que segons el darrer cens de població de novembre del 2001 era de 40,9 milions, representava el 10,8% de la població de la Unió Europea, mentre que Catalunya, amb una població de 6,3 milions d'habitants, aporta l'1,7% de la població de la UE.

La població catalana té una estructura per edats força envellida. L'efectiu de població de 65 i més anys és

d'1.104.113 habitants, el 17,4% de la població. La resta d'Espanya té un percentatge semblant, mentre que el conjunt de la Unió Europea té un pes relatiu més baix d'habitants de 65 i més anys.

A l'altre extrem de la piràmide, els efectius de la població de 0 a 14 anys, 872.924 habitants, representen el 13,8% de la població de Catalunya, mentre que a la resta d'Espanya el percentatge de joves és del 14,5%, de manera que, tant en aquesta comunitat autònoma com a les restants, la xifra de gent gran de 65 anys i més supera la xifra de població de menys de 15 anys. El conjunt de la Unió Europea, en canvi, presenta una base de la piràmide més ampla que la cúspide, amb un percentatge de joves del 17,4%. Cal tenir en compte que la migrada base de les piràmides de població catalana i espanyola reflecteix el descens de la xifra de naixements que s'ha enregistrat els darrers vint anys. El canvi en la tendència de la natalitat des de mitjan dels anys noranta fa preveure una ampliació, en un futur immediat, de la base de la piràmide de població a Catalunya i a la resta d'Espanya.

Pel que fa a la població en edat laboral, la Unió Europea compta amb una xifra de 249,3 milions d'habitants entre 15 i 64 anys. La població espanyola en edat activa és de 27,9 milions de persones, mentre que la població de Catalunya en edat laboral assoleix la xifra de 4,4 milions d'habitants. La població en edat de treballar és més gran a Catalunya i a Espanya que a la Unió Europea.

Les estimacions que l'Eurostat ha publicat recentment sobre la dinàmica de la població de la Unió Europea, reflecteixen un creixement demogràfic positiu per a l'any 2002 entorn d'1,3 milions d'habitants, una taxa de creixement del 3,6‰. El creixement natural de la població de la UE (nascuts vius menys defuncions) haurà estat d'uns 310.000 habitants, el 0,8‰, xifra inferior al creixement natural de l'any 2001, que va ser de 370.000 persones.

Les projeccions de població de la UE preveuen un declivi del creixement natural i el seu pas a valors negatius els propers anys: de fet, un cert nombre de països ja registren un excés de defuncions en relació amb la xifra de naixements: es tracta d'Alemanya (1,4‰), Grècia (0,4‰) i Itàlia (0,3‰). Actualment les taxes de creixement natural més elevades s'enregistren a Irlanda (7,1‰), França (4‰) i Holanda (3,8‰). Pel que fa a Espanya i Catalunya, s'estima una taxa de creixement natural entorn de l'1,4‰ l'any 2002.

La migració ha estat el principal component del creixement demogràfic de la UE. S'estima que els fluxos migratoris hauran aportat un saldo net d'un milió d'habitants a la població de la Unió Europea en el curs de l'any 2002. Segons les dades disponibles de l'*Estadística de variacions residencials*, Espanya va enregistrar l'any 2001 una immigració externa de més de 400.000 persones. Per a Catalunya el saldo migratori de l'any 2001 se situa entorn les 65.000 persones. L'augment del nombre de països membres de la Unió Europea acordat a la cimera de Copenhaguen de desembre de 2002 suposarà la incorporació a la Unió Europea de vuit països de l'est d'Europa més Xipre i Malta. Amb l'adhesió d'aquests deu països, la població de la Unió augmentarà en 75 milions d'habitants (20%) i passarà a tenir una població d'uns 450 milions d'habitants. Els països més poblats són Polònia (38,6 milions), la República Txeca (10,1 milions), Hongria (10,1 milions) i Eslovàquia (5,4 milions). La resta de països té una població molt més petita: així Lituània té 3,5 milions, Letònia 2,3 milions, Eslovènia 2 milions i Estònia 1,4 milions. Els dos països mediterranis, Malta i Xipre, tenen respectivament una població de 0,4 i 0,8 milions d'habitants.

Pel que fa a les característiques sociodemogràfiques dels països de l'ampliació, destaca una piràmide demogràfica més jove que la de la UE, amb el 17,9% de joves de menys de 15 anys, mentre que el percentatge corresponent a l'actual UE és del 16,8%. Tanmateix és previsible una reducció, en un futur immediat, de la base de la piràmide de la majoria d'aquests països com a conseqüència dels baixos nivells de fecunditat que estan enregistant actualment. Efectivament, els països que ingressaran a la UE el 2004 tenen més defuncions que no pas naixements, excepte Xipre i Malta, que tenen nivells de mortalitat i natalitat comparables als de la UE. Eurostat estima un creixement natural de -84.000 habitants per al conjunt dels deu països per a l'any 2002. L'altre component del creixement, el saldo migratori, també presenta un signe negatiu, i s'estima una sortida neta de 51.500 persones en el conjunt dels deu països de l'ampliació per a l'any 2003. Els dos components determinen doncs una pèrdua neta de població l'any 2002 de 135.500 habitants.

Aquest retrocés demogràfic dels països de l'Est europeu no és nou, sinó que s'inscriu en una tendència de regressió demogràfica que s'ha anat registrant durant tota la dècada de 1990. Txèquia, Lituània i Estònia són els països que registren més pèrdua relativa de població. Per tant, tot i que la incorporació d'aquests països

permetrà, òbviament, un augment de la població de la Unió, no podrà tanmateix invertir la tendència cap a la disminució de la població europea, en la mesura que la major part dels nous membres són susceptibles d'enregistrar una disminució de la població més ràpida que la dels Quinze¹.

1.1 Dades bàsiques del mercat de treball a la Unió Europea

D'acord amb les dades de l'*Enquesta de Població Activa* (EPA), la Unió Europea tenia, l'any 2001, una població activa de 174 milions de persones, de les quals 161 milions eren ocupades i 13 milions (7%), aturades. En la mateixa data s'estimava que la força de treball a Espanya i a Catalunya era respectivament de 17,7 milions i de 3 milions de persones, amb una taxa d'atur del 10,4% a Espanya i del 8,4% a Catalunya. Pel que fa la composició per sexe de la força de treball, es calculava que a la Unió Europea hi havia 75 milions de dones laboralment actives, mentre que la xifra de dones laboralment actives a Espanya era entorn de 7 milions i a Catalunya d'1,2 milions. Per tant, la feminització de la força de treball és més alta a la Unió Europea (43%) i a Catalunya (41%) que a la resta d'Espanya, on les dones representaven el 39% de la força de treball.

Espanya, amb un milió de dones aturades, té la taxa d'atur femení més alta dels tres àmbits considerats, amb el 15% de la població activa femenina a l'atur l'any 2001. A la Unió Europea hi havia 6,4 milions de dones a l'atur (8,5%), mentre que Catalunya, amb 143.000 dones a l'atur, tenia una taxa de l'11,3%. D'altra banda, pel que fa la taxa d'ocupació, que relaciona la xifra d'ocupats i ocupades amb la població en edat laboral, resulta que Catalunya se situa en una posició força favorable amb el 65,5% de persones que treballaven respecte a la població de 16 a 64 anys, mentre que el percentatge corresponent a la Unió Europea era del 63,9% i a la resta d'Espanya del 57,1%. La taxa d'ocupació de les dones de la Unió Europea (54,8%) i de Catalunya (52,7%) era superior a la taxa d'ocupació de les dones espanyoles, que era del 42,7%.

D'acord amb les dades de l'EPA, Catalunya té una posició particularment favorable en relació amb l'ocupació juvenil, amb la meitat dels joves de 16 a 24 anys que de-

¹ Vegeu Alain Monnier. "La population de l'Europe: 1950-2050". *Population et sociétés*, núm. 353, gener 2000.

Taula 1 Població de la UE, Espanya, Catalunya i els països de l'ampliació

	UE /15 a)	Espanya b)	Catalunya c)	Països ampliació d)
Població (en milers)				
Total	377.128	40.847	6.340	74.670
0 a 14 anys	62.376	5.932	873	13.366
15 a 64 anys	249.332	27.951	4.363	50.326
65 anys i més	61.020	6.964	1.104	9.898
Població (en percentatge)				
Total	100	100,0	100,0	100
0 a 14 anys	16,7	14,5	13,8	17,9
15 a 64 anys	66,9	68,4	68,8	67,4
65 anys i més	16,4	17,0	17,4	13,3
Creixement (en milers)				
Total	1.342,3	459,8	73,3	-135,5
Naixements	3.990,1	403,9	64,7	680,6
Defuncions	3.675,4	358,9	55,8	764,7
natural	314,7	45,0	8,9	-84,0
migratori	1.027,6	414,8	64,4	-51,5
Creixement (taxa per 1000)				
Total	3,5	11,3	11,6	-1,8
natalitat	10,6	9,9	10,2	9,1
mortalitat	9,7	8,8	8,8	10,3
natural	0,8	1,1	1,4	-1,1
migratori	2,7	10,2	10,2	-0,7
Població projectada any 2010				
Total	385.382	42.359	6.551	..
0 a 14 anys	62.247	6.362	1.136	..
15 a 24 anys	44.666	4.221	526	..
25 a 44 anys	106.506	13.192	1.905	..
45 a 64 anys	103.185	11.007	1.667	..
65 anys i més	68.778	7.577	1.224	..
Total	100,0	100,0	100,0	..
0 a 14 anys	16,2	15,0	17,3	..
15 a 24 anys	11,6	10,0	8,0	..
25 a 44 anys	27,6	31,1	29,1	..
45 a 64 anys	26,8	26,0	25,4	..
65 anys i més	17,8	17,9	18,7	..
Població projectada any 2025				
Total	388.254	43.481	6.663	..
0 a 14 anys	57.365	5.683	1.032	..
15 a 24 anys	42.673	4.663	734	..
25 a 44 anys	93.638	9.845	1.435	..
45 a 64 anys	109.165	13.864	1.964	..
65 anys i més	85.413	9.425	1.498	..
Total	100,0	100,0	100,0	..
0 a 14 anys	14,9	13,4	15,8	..
15 a 24 anys	11,1	11,0	11,2	..
25 a 44 anys	24,3	23,2	21,9	..
45 a 64 anys	28,3	32,7	30,0	..
65 anys i més	22,2	22,2	22,9	..

Fonts:

 a) i d): Eurostat. *First demographic estimates for 2002*.

b) INE. Censo de població de 2001, Movimiento natural de la población y estadística de variaciones residenciales.

 c) Idescat. *Moviment natural de la població 2001. Projeccions de població*.

Taula 2 Mercat de treball de la Unió Europea, Espanya, Catalunya i països de l'ampliació

	UE /15	Espanya	Catalunya	Països ampliació
	a)	b)	c)	d)
Actius/ves (milers)	174.030	17.710	3.029	49.122
Ocupats/des (milers)	161.295	15.877	2.776	42.730
Aturats/des (milers)	12.735	1.833	0,25	6.392
Taxa d'ocupació per edats (%)				
de 15 a 24 anys	40,4	33,2	50,1	27,0
de 25 a 54 anys	77,0	69,3	75,1	73,8
de 55 a 64 anys	38,2	39,1	41,5	34,6
de 15 a 64 anys	63,9	57,5	65,5	57,8
Taxa d'atur (15+)	7,3	10,4	8,4	13,0
de 15 a 24 anys	14,0	20,7	15,8	28,8
Sectors d'activitat (%)				
agricultura	4,2	6,5	2,5	20,9
indústria	28,7	31,6	39,2	31,3
serveis	67,1	61,9	58,2	47,8
Assalariats/des (milers)	135.914	12.692	2.277	31.165
Assalariats/des (%)	84,3	79,9	82,0	72,9
Contracte a termini %	13,4	31,6	24,4	8,0
Ocupats a temps parcial (%)	18,0	8,1	7,4	9,8
Hores habituals treballades en jornada completa	40,1	40,6	41,4	41,3
Població activa any 2010 (escenari alt)	205.200	20.501	3.299	..
% de 16 a 24 anys	12,8	10,3	9,7	..
% de 25 a 44 anys	47,9	53,5	53,6	..
% de 45 i més anys	39,3	36,2	36,7	..
Població activa any 2025 (escenari alt)	211.267	20.809	3.544	..
% de 16 a 24 anys	14,5	13,4	14,3	..
% de 25 a 44 anys	43,0	41,5	40,4	..
% de 45 i més anys	42,5	45,1	45,3	..

Fonts:

a) i b) Eurostat *Labour Force Survey Principal results 2001. EU and Efta Countries.*

b) Idescat. *Base de dades de l'Enquesta de Població Activa.*

c) Eurostat. *Labour Force Survey Principal results 2001. Candidate countries.* Inclou dades de Bulgària i Romania i no inclou Malta.

claren tenir feina, mentre que el percentatge de joves ocupats al conjunt de la UE és del 40%. La taxa d'ocupació juvenil és particularment baixa a Espanya, amb només un terç de joves que treballen. La proporció de dones joves que treballen a Catalunya (45,8%) és més alta que al conjunt de la Unió Europea (36,9%) i que a Espanya (26,9%).

Pel que fa a l'ocupació en les edats de màxima activitat, de 25 a 54 anys d'edat, apareix una major taxa d'ocupació a la Unió Europea (77%) que a Catalunya (75%) i Espanya (69,3%). Per al sexe femení, dues de cada tres dones de 25 a 54 anys de la Unió Europea tenen una ocupació, mentre que el percentatge corresponent a Catalunya és del 61,8% i a Espanya del 52,5%.

La situació és diferent si ens fixem en els actius ma-

Europea és la que té una taxa d'ocupació més baixa, el 38,2%, mentre que la més alta correspon a Catalunya amb el 41,5%. Espanya ocupa una posició intermèdia, amb el 39,1% d'ocupats de 55 a 64 anys d'edat. La taxa d'ocupació femenina en edats madures és, en canvi, més alta a la UE (28,6%) que a Catalunya (22,9%) i que a Espanya (21,4%).

Pel que fa a la distribució de la població ocupada per sectors d'activitat, predomina molt clarament el sector serveis. Així, dels 161 milions de persones que treballen a la Unió Europea, més de dues terceres parts estan ocupades al sector terciari (67,1%), mentre que la indústria concentra el 28,7% dels que tenen feina. En canvi, el sector primari només ocupa el 4,2% de la població que treballa a la UE. La distribució per sectors de la població ocupada espanyola també reflecteix un predomini dels ocupats al sector serveis (61,9%) en-

Taula 3 Mercat de treball de la Unió Europea, Espanya, Catalunya i països de l'ampliació

	UE /15	Espanya	Catalunya	Països ampliació
	a)	b)	c)	d)
Actives (milers)	75.368	6.915	1.248	22.751
Ocupades (milers)	68.964	5.870	1.106	19.710
Aturades (milers)	6.404	1.045	143	3.041
Taxa d'ocupació per edats (%)				
de 15 a 24 anys	36,9	26,9	45,8	24,7
de 25 a 54 anys	66,7	52,5	61,8	68,4
de 55 a 64 anys	28,6	21,4	22,9	26,6
de 15 a 64 anys	54,8	42,7	52,7	52,5
Taxa d'atur (15+)	8,5	15,1	11,3	13,4
de 15 a 24 anys	14,9	26,7	19,1	28,3
Sectors d'activitat (%)				
agricultura	3,3	4,5	1,4	21,0
indústria	15,1	14,6	22,4	22,1
serveis	81,6	80,9	76,2	56,9
Assalariades (milers)	60.937	12.692	961	14.697
Assalariades (%)	88,4	79,9	86,9	74,6
Contracte a termini (%)	14,5	34,1	27,7	7,7
Ocupades a temps parcial (%)	33,8	17,3	14,5	12,0
Hores habituals treballades en jornada completa	38,8	39,5	40,6	40,4
Població activa projectada 2010 (escenari alt)	93.494	8.661	1.489	
Població activa projectada 2025 (escenari alt)	95.934	8.669	1.634	..

Fonts:

a) i b) Eurostat. *Labour Force Survey Principal results 2001. EU and Efta Countries.*

b) Idescat. *Base de dades de l'Enquesta de Població Activa.*

c) Eurostat. *Labour Force Survey Principal results 2001. Candidate countries.* Inclou dades de Bulgària i Romania i no inclou Malta.

front del 31,6% a la indústria i el 6,5% a la agricultura. L'ocupació a la indústria té més importància relativa a Catalunya que a Espanya i a la UE, amb el 39,2%. El sector serveis dona feina al 58,2% dels ocupats, mentre que el pes de l'ocupació agrícola hi és molt reduït, amb només el 2,5%. Pel que fa a les dones ocupades, la concentració de l'ocupació al sector serveis és més important, amb més del 80% de l'ocupació femenina en aquest sector a Espanya i a la UE, mentre que a Catalunya la proporció de dones ocupades als serveis és del 76,2%.

L'ocupació assalariada predomina clarament a la Unió Europea, amb el 84,3% d'assalariats. En canvi, la contractació a termini assoleix més importància a Espanya, amb el 32% dels contractes, enfront del 13% de contractes a termini que s'estima per al conjunt de la UE. Pel que fa a Catalunya, ocupa una posició intermèdia respecte a aquesta variable amb el 24% de contractes temporals. Tant la salarització com la temporalitat tenen més importància per a les dones en els tres àmbits considerats.

Pel que fa a les característiques del mercat laboral als països de l'adhesió, cal tenir en compte que la taula 2 inclou informació dels deu països que han signat la seva adhesió a la cimera de Copenhaguen, excepte Malta, però també inclou la informació de Romania i Bulgària, que no formen part dels països que finalment s'han adherit a la UE. Dels indicadors seleccionats sobre el mercat de treball d'aquests països destaca l'elevada feminització de la força de treball (46%) i un nivell d'atur més elevat que la mitjana europea, en particular pel que es refereix als joves de 15 a 24 anys, amb el 28,8% d'aturats. Respecte a la distribució per sectors destaca un pes elevat de l'agricultura, sector que dona feina al 21% dels ocupats.

1.2 Durada del temps de treball

Cal tenir en compte que la definició d'actiu inclou tant les persones que treballen a temps complet com les que treballen a temps parcial. El resultat serà, però, diferent en termes d'oferta d'hores de treball perquè

depèn de la proporció de treballadors i treballadores a temps parcial. D'altra banda, la jornada laboral a temps complet té una durada diferent segons les regulacions aplicables a cada país i, d'acord amb les dades de l'*Enquesta de Població Activa*, hi ha força variabilitat respecte a la mitjana d'hores habituals de la població ocupada en jornada completa als països europeus. En aquesta secció es presentaran les dades que ha publicat Eurostat sobre la durada de la jornada de les persones que treballen a temps complet i sobre la importància del treball a temps parcial a la Unió Europea, a Espanya, a Catalunya i als països de l'ampliació.

L'any 2001 la jornada més llarga es registrava al Regne Unit, amb 43,4 hores, mentre que França (38,3 hores) tenia la més curta. La jornada corresponent a Espanya era de 40,6 hores, molt semblant a la mitjana europea de 40,1 hores. Segons les dades de l'*Enquesta de Població Activa*, la jornada habitual de la població que treballa a Catalunya en jornada completa era més llarga que la mitjana europea i espanyola, amb 41,4 hores setmanals. Les dades per al sexe femení també van en el mateix sentit: la jornada laboral de les dones que treballaven a Catalunya en jornada completa (40,4 hores) és més llarga que no pas a la jornada de les dones a Espanya (39,5 hores) o a la Unió Europea (38,8 hores). El Regne Unit (40,7 hores) és el país on les dones que treballen a temps complet tenen una jornada més llarga i Itàlia (36,4 hores) el país on aquestes dones tenen una jornada laboral més curta. Als països de l'ampliació, la mitjana d'hores habituals de la població ocupada en jornada completa era superior a la mitjana europea i molt semblant a la de Catalunya, amb 41,3 hores per al conjunt de la població i amb 40,4 hores per al sexe femení.

Respecte al temps parcial, a la Unió Europea es registra una tendència d'augment d'aquesta forma de participació en el mercat de treball. Així, la població ocupada a temps parcial (entre 20 i 31 hores a la setmana) ha passat del 16% al 18% entre els anys 1995 i 2001. Segons dades d'Eurostat, l'augment del percentatge de treballadors a temps parcial es concentra en alguns països del nord i del centre europeu i en determinats segments de la població: les dones, els joves. En canvi, als països del sud d'Europa la participació laboral a temps parcial té molta menys importància.

D'acord amb les dades de l'*Enquesta de Població Activa* de l'any 2001, els països amb més percentatge de

treballadors a temps parcial en aquell any són Holanda (42,2%), el Regne Unit (24,8%), Suècia (22,8%), Alemanya (20,1%) i Dinamarca (20,3%). En canvi, els percentatges més baixos d'ocupats a temps parcial s'enregistren a Grècia (4,1%), Espanya (8,1%) i Itàlia (9,1%). Catalunya registrava l'any 2001 el 7,5% d'ocupats a temps parcial.

Pel que fa a les dones, més d'una tercera part (33,8%) de les dones ocupades a la Unió Europea treballen a temps parcial. El percentatge més elevat correspon a Holanda, amb la immensa majoria de dones ocupades a temps parcial, el 71,3%, mentre que la proporció al Regne Unit també és força alta, amb el 44,4%, seguit per Alemanya amb el 39,3%. Els països on és menys freqüent que les dones treballin a temps parcial són Grècia (7,2%), Espanya (17,3%) i Itàlia (17,8%). A Catalunya el percentatge de dones ocupades a temps parcial era del 14,5%.

El treball a temps parcial als països de l'ampliació representa el 9,8% de l'ocupació total. Respecte a les dones, el 12% de les ocupades treballen a temps parcial.

1.3 Perspectives de futur de la població activa a la Unió Europea

D'acord amb l'oficina estadística de la Unió Europea, Eurostat, s'espera que la població activa dels països de la UE augmenti en el curs de la primera dècada del segle XXI fins assolir un màxim de 183 milions². A partir del 2010, i d'acord amb l'evolució de l'escenari Tendencial, la població activa europea començarà a disminuir i, cap al 2050, el nombre de persones actives podria retornar als nivells de l'any 1985. Per tal que la població activa creixés fins a 210 milions de persones a l'horitzó 2010 i s'estabilitzés entorn d'aquesta xifra, caldria un augment sostingut de la immigració, de la fecunditat i de les taxes d'activitat, tal com preveu l'escenari Alt.

La composició de la força de treball canviarà molt, i s'espera, en primer lloc, un augment molt important de la població activa de més de 50 anys, que podria passar del 20% actual al 30% cap al 2025; d'altra banda, l'Eurostat preveu un important augment de la població activa que treballarà a temps parcial (de 20 a 31 hores). Si l'any 1995 hi havia el 83% de la pobla-

² Eurostat. *La main d'oeuvre dans les régions de l'UE: évolutions récentes et perspectives futures. Statistiques en Bref. Theme 1, 2/2001.*

ció activa que treballava o que buscava una ocupació a temps complet, s'espera que cap al 2020 aquesta proporció hagi augmentat fins al 77%. Finalment, es preveu una tendència d'augment del pes de les dones en el mercat de treball, que podrien passar de representar el 42% a més del 44% a partir del 2010.

2 Futur de la població activa a Catalunya

Els escenaris d'activitat econòmica de la població de Catalunya el primer terç del segle XXI s'han obtingut combinant les projeccions de població per sexe i edat establertes prèviament en publicacions anteriors³, amb una projecció de la taxa de participació laboral per edat i sexe a l'horitzó 2020. Les projeccions de població preveïen quatre escenaris d'evolució de la població de Catalunya que es caracteritzaven de la següent manera:

L'escenari Baix (o vell) permet estimar el nivell màxim d'envelliment que podria assolir la piràmide demogràfica com a resultat d'una fecunditat i una migració persistentment baixes, combinades amb un augment significatiu de l'esperança de vida. A l'altre extrem, la piràmide associada a l'escenari Alt (o jove) reflecteix un nivell d'envelliment mínim, resultat d'un creixement continuat de la fecunditat i de la migració, i un augment només moderat de l'esperança de vida.

Els escenaris intermedis (Central i Tendencial) preveuen un creixement moderat de la migració i de la fecunditat i es diferencien bàsicament per les hipòtesis de migració interna. Mentre que l'escenari Tendencial suposa una continuació de les tendències de "difusió" de la població metropolitana en el territori, l'escenari Central suposa, en canvi, una moderació de la tendència de difusió, que s'ha registrat en el curs dels anys vuitanta i noranta del segle XX.

2.1 Projecció de les taxes d'activitat

La població activa s'ha obtingut com a resultat de combinar la població projectada segons diferents escenaris de població amb tres hipòtesis d'evolució de les taxes d'activitat a l'horitzó 2020, definides per l'Oficina Estadística de la Unió Europea, Eurostat.

Les taxes d'activitat per edat i sexe projectades per Eurostat corresponen a tres escenaris d'evolució de la participació laboral: Alt, Baix i Tendencial. En l'escenari Tendencial el canvi més important és l'augment de la participació de les dones en el mercat de treball. En l'escenari Baix se suposa un creixement econòmic lent, amb dificultats per als joves per trobar feina i amb una tendència a la disminució de l'edat a la jubilació. A l'extrem oposat, l'escenari Alt assumeix que la intensificació del creixement econòmic i l'augment de la demanda de treball permetria als joves combinar els estudis amb una activitat econòmica remunerada i que es produirà un retard en l'edat de jubilar-se completament⁴.

Tenint com a taxes de partida les registrades per l'*Enquesta de Població Activa* de l'any 1999, s'ha suposat que les taxes d'activitat a l'any 2020 seran les projectades per Eurostat, mentre que entre l'any 2000 i el 2019 s'ha assumit que la taxa de l'any 1999 anirà creixent o decreixent linealment fins assolir el valor objectiu de l'any 2020. Després, i fins al 2030, s'ha suposat que les taxes per sexe i edat romandran constants. S'ha de tenir en compte que la font per calcular les taxes d'activitat que s'ha utilitzat en aquest treball és una enquesta i que, per tant, hi ha una incertesa sobre quin és l'autèntic valor de la taxa poblacional. De fet, la comparació de les taxes de l'*Enquesta de Població Activa* del 1996 amb les corresponents a l'*Estadística de Població de Catalunya* del mateix any reflecteix petites diferències en el cas del sexe masculí, mentre que per a les dones les diferències entre els valors de les taxes d'una i altra font són més importants; cal tenir en compte que l'EPA dona, en general, una taxa d'activitat més alta que la font censal.

Per tal de reflectir aquesta incertesa sobre les taxes de partida (de l'any 1999) s'ha calculat un interval sobre la taxa registrada per l'EPA que correspon, en terme mitjà, a la variació de les taxes registrada el quinquenni anterior, és a dir, entre els anys 1994 i 1999. Així, mentre que l'any 1999 les taxes de l'escenari Tendencial corresponen a les registrades per l'EPA, el punt de partida dels escenaris Baix i Alt s'ha calculat introduint unes variacions en aquest valor. L'interval d'incertesa en el punt de partida de la projecció intenta recollir, en cada sexe i grup d'edat, no només la diferència de valors entre l'EPA i l'EPC, sinó el potencial de variabilitat inicial de les

³ Institut d'Estadística de Catalunya. *Projeccions de població de Catalunya 2010-2030*, i Institut d'Estadística de Catalunya. *Projeccions de població a l'horitzó 2010. Comarques i àmbits del Pla territorial*.

⁴ Jong, A, de (1998). *Analysis and projection of labour force by gender and age for the countries of the European Economic Area Report for the European Commission*.

Figura 1 Anys en activitat dels homes. Comarques*. 1996

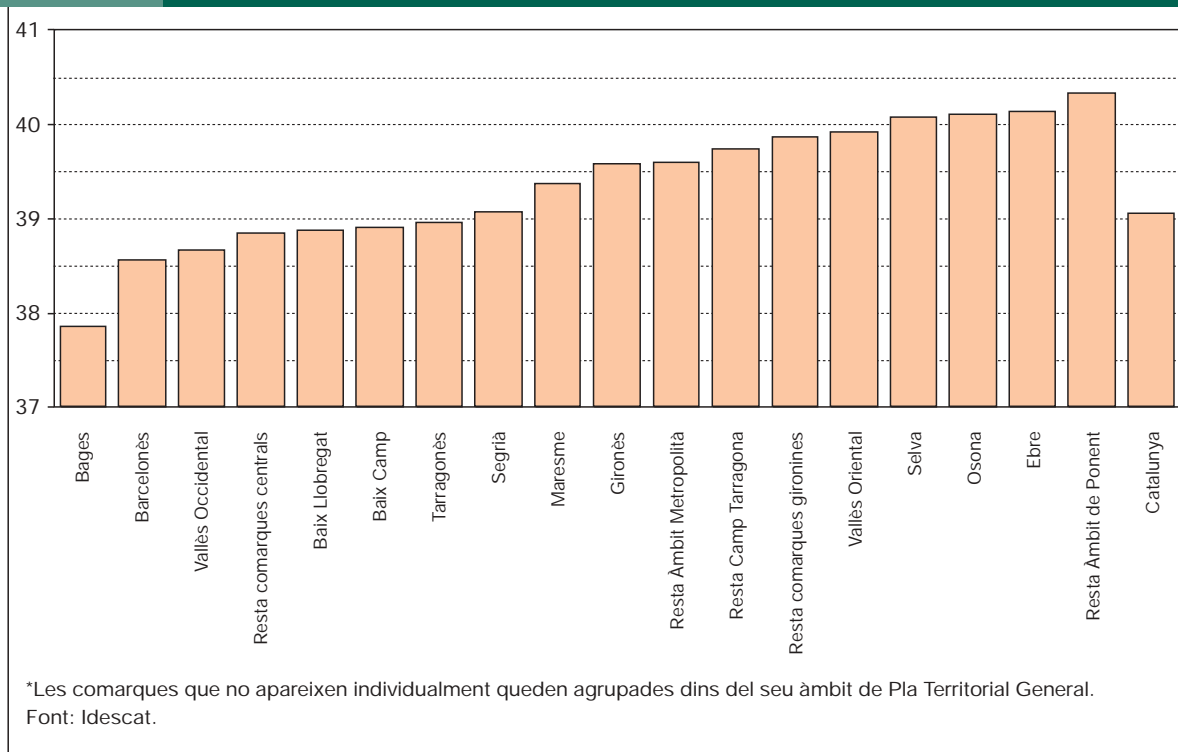
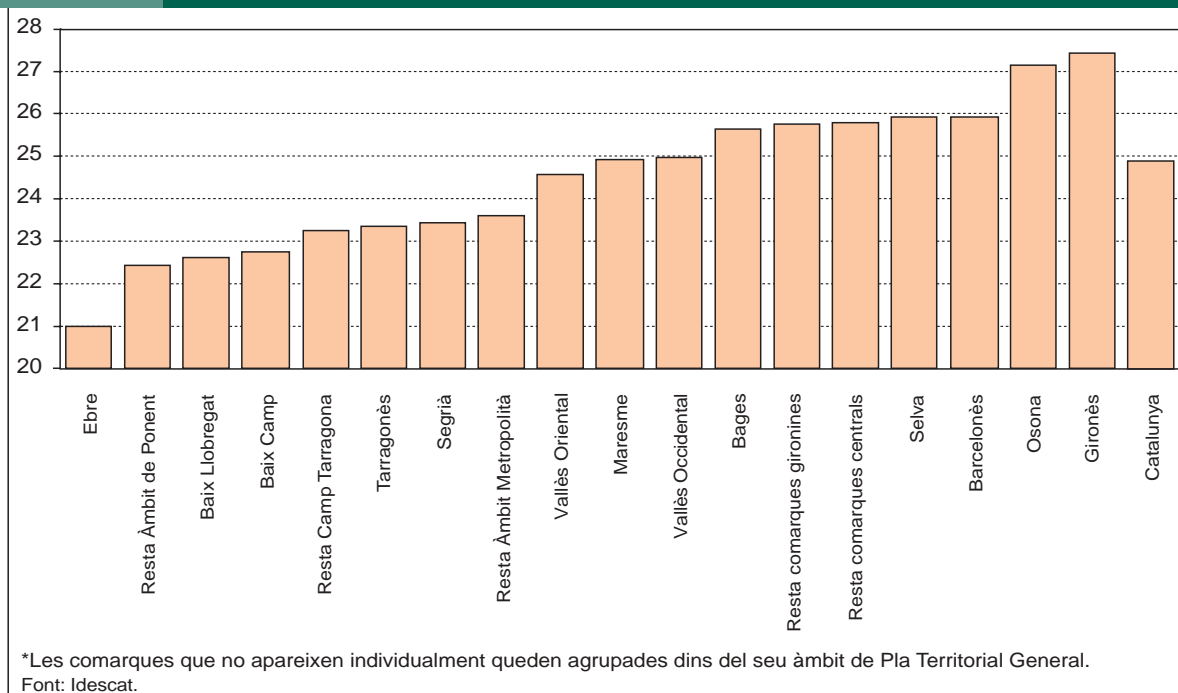

Figura 2 Anys en activitat de les dones. Comarques*. 1996

taxes que és, en general, més estret per als homes que per a les dones i més ampli per a l'escenari Baix que per a l'escenari Alt atès que, almenys en el cas dels homes, no es pot esperar un augment gaire important de les taxes, que ja se situen en nivells propers al 100% en les edats de màxima activitat econòmica.

Les xifres d'actius s'han computat com a resultat de multiplicar les taxes específiques d'activitat per les piràmides de població projectada dels escenaris de l'Idescat entre els anys 1996 i 2030. La població projectada a l'escenari Alt s'ha combinat amb les taxes d'activitat de l'escenari Alt, mentre que la població de l'escenari Baix s'ha combinat amb les taxes d'activitat de l'escenari Baix. Finalment, la població dels dos escenaris intermedis (Central i Tendencial) s'ha combinat amb les taxes d'activitat de l'escenari Tendencial.

2.2 Territorialització de les projeccions de població activa

De cara a obtenir les xifres d'actius i actives al territori, les 12 comarques amb una grandària superior a 100.000 habitants s'han tractat per separat. Es tracta del Bages, el Baix Camp, el Baix Llobregat, el Barcelonès, el Gironès, el Maresme, Osona, el Segrià, la Selva, el Tarragonès, el Vallès Occidental i el Vallès Oriental. Les comarques que no arriben al llindar dels 100.000 habitants s'han agrupat amb les altres del seu àmbit territorial corresponent d'acord amb la divisió territorial vigent en la data d'elaboració del treball⁵.

S'ha suposat que les diferències territorials respecte de les taxes d'activitat del conjunt de Catalunya de l'any 1996, s'aniran reduint fins a desaparèixer l'any 2005, data en què totes les comarques assoliran les mateixes taxes específiques d'activitat que les projectades per al conjunt de Catalunya. Per tal de reflectir les diferències de partida en el nivell d'activitat, s'ha calculat un indicador sintètic de la intensitat de la participació laboral comarcal. Es tracta de l'estimació del nombre mitjà d'anys treballats d'una generació fictícia que mantingués constants, al llarg de la seva vida laboral, les taxes específiques de participació laboral registrades segons l'*Estadística de Població de Catalunya* de 1996. Segons aquest indicador, que apareix en les figures 1 i 2, la mitjana d'anys actius per als homes catalans era de 39 anys, mentre que la mitjana d'anys laboralment

actius de les dones residents a Catalunya era de 25 anys. Cal tenir en compte que es tracta d'un indicador de tipus transversal, amb generacions que han tingut nivells de participació molt diferents, però que té l'avantatge que permet comparar el nivell d'activitat dels diferents territoris sense l'efecte de l'estructura per edats.

A escala geogràfica apareix en primer lloc una major variabilitat de la intensitat de participació laboral per al sexe femení que per al masculí. Destaquen per la seva alta participació les dones residents a Osona i el Gironès. En canvi, la participació laboral femenina a les comarques de les Terres de l'Ebre és sensiblement més baixa que la mitjana de Catalunya. Pel que fa als homes, apareixen amb taxes de participació més elevades les comarques de l'àmbit de Ponent (sense el Segrià), les Terres de l'Ebre i les comarques d'Osona i la Selva. A l'altre extrem, la comarca del Bages destaca per una baixa taxa de participació masculina en relació amb la mitjana de Catalunya.

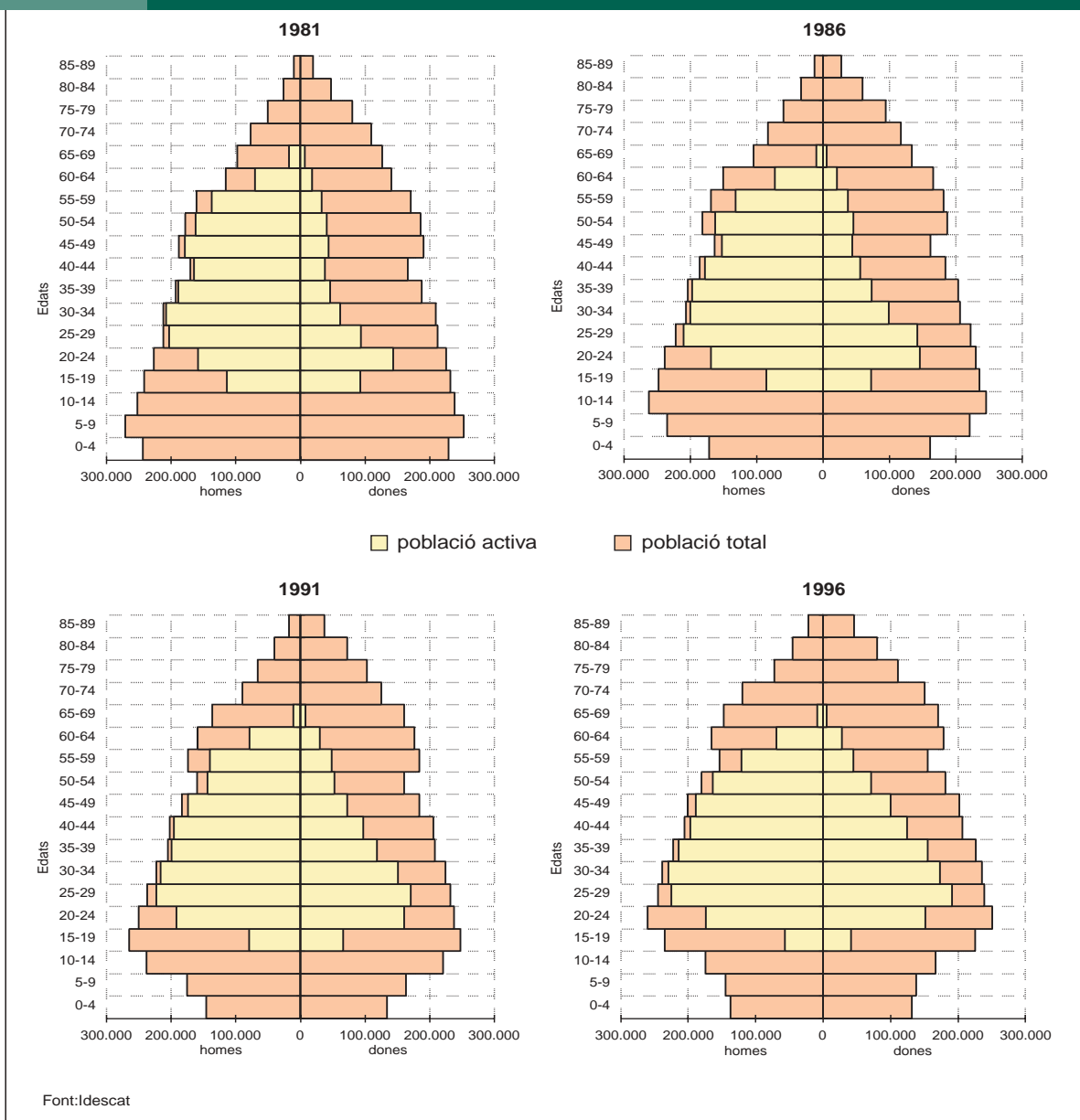
2.3 Principals resultats de les projeccions de població activa

El producte de les taxes projectades per les poblacions també projectades ha donat lloc a la piràmide de població activa, per sexe i edat quinquennal que, per al conjunt de Catalunya, s'ha calculat per a tots els anys compresos entre el 2000 i el 2030. La projecció per a comarques i àmbits del Pla territorial només abasta el primer decenni del segle XXI. Les piràmides d'activitat i població dels anys 1981, 1986, 1991 i 1996 i les projectades per Catalunya segons l'escenari Tendencial consten a les figures 3 i 4.

L'evolució de la xifra d'actius i actives a Catalunya en el període 1981-1996 i la projecció d'aquesta xifra a l'horitzó del 2030 consten a la taula 4 i a la figura 5. Els primers anys vuitanta, la població activa va créixer en gairebé 100.000 persones, mentre que a la segona meitat dels anys vuitanta el creixement de la força laboral es va triplicar. El refredament de l'economia durant el primer quinquenni dels noranta va suposar de nou una moderació del creixement de la població activa entorn de les 100.000 persones. Atès l'augment de la immigració externa enregistrat a les darreries del segle XX, és previsible que la dada d'actius del Cens de població de 2001 se situï entre els escenaris Tendencial i Alt de l'Idescat –entorn a tres milions de perso-

⁵ Fixada per la llei 1/95 del 16 de març de 1995.

Figura 3 Població segons el sexe, el grup d'edat i la relació amb l'activitat. 1981-1996

nes-, amb la qual cosa el període 1996-2001 haurà enregistrat un augment de la xifra d'actius comparable al de la segona meitat dels anys vuitanta.

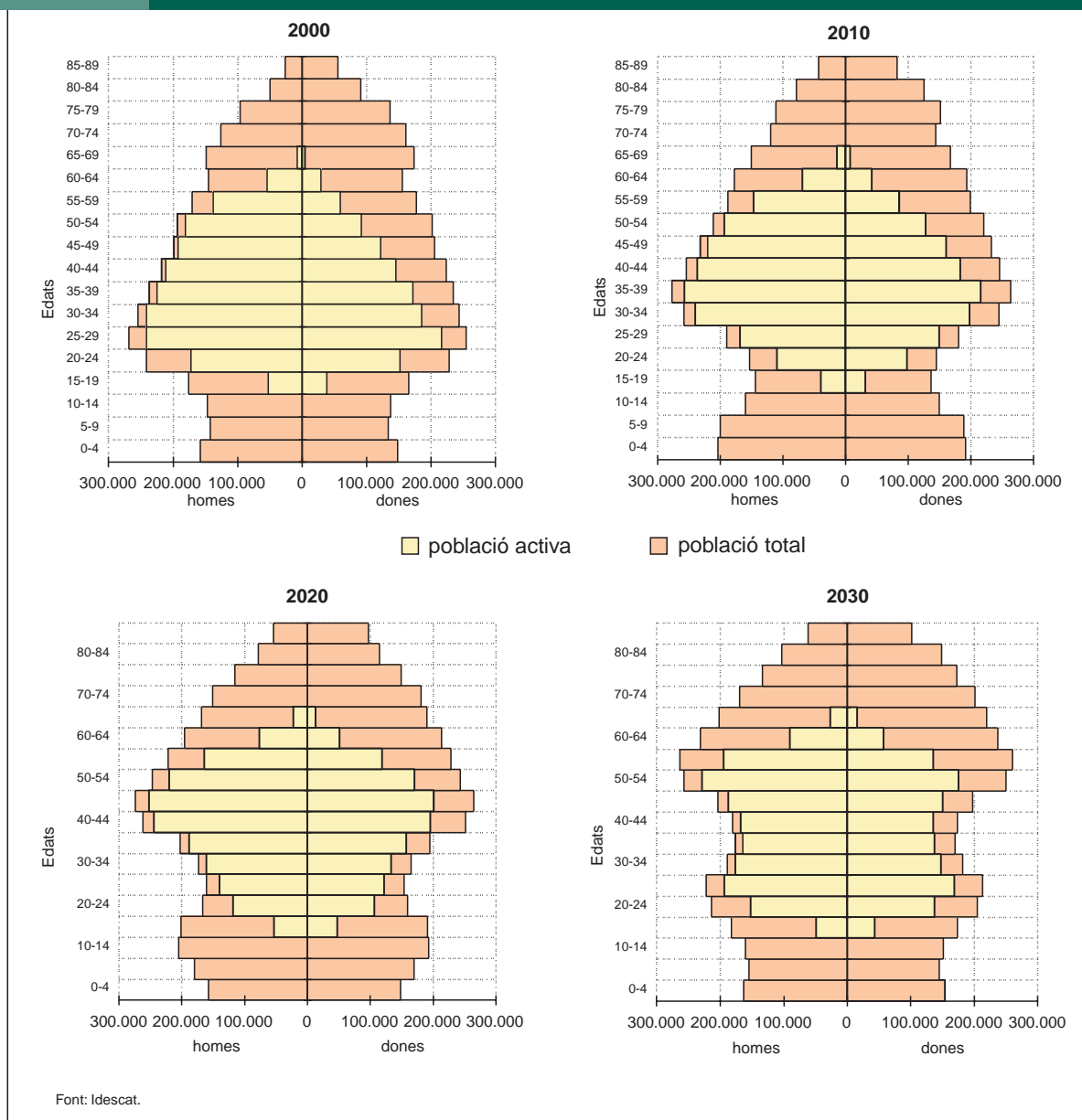
De cara al futur es planteja l'interrogant de fins a quin punt la població activa s'estancará a causa de l'evolució de la piràmide demogràfica cap a una estructura que presentarà un dèficit important de joves en edat de treballar i un augment de població en edats madures, o si,

al contrari, l'augment de la migració i de la taxa de participació seran prou importants no només per contrarestar l'efecte de l'estructura demogràfica, sinó per permetre un creixement net de la força de treball.

L'escenari Baix permet avaluar que si el saldo migratori fos pràcticament nul i la participació laboral no creixés significativament, la xifra d'actius disminuiria inexorablement, i en acabar la tercera dècada seria un 14%

Figura 4

Població segons el sexe, el grup d'edat i la relació amb l'activitat. Escenari Tendencial.

inferior a la de l'any 1996. L'estabilitat de la força de treball entorn dels tres milions d'actius que preveu l'escenari Tendencial és el resultat d'un augment moderat de la immigració i de la taxa de participació laboral, que seria suficient per compensar l'efecte negatiu sobre les xifres d'actius de l'evolució de la piràmide demogràfica. La combinació que preveu l'escenari Alt suposa més immigració i, sobretot, un creixement significatiu de les taxes d'activitat que situaria la força de treball en 3,3 mi-

lions de persones l'any 2010 i en 3,6 milions en acabar la tercera dècada del segle XXI.

2.3.1 L'augment de la participació laboral femenina serà clau per evitar la disminució de la població activa

Entre els anys 1981 i 1996, el creixement de la xifra de població activa a Catalunya va ser el resultat, bàsica-

Taula 4 Població activa segons sexe i escenari d'evolució 1981-2030

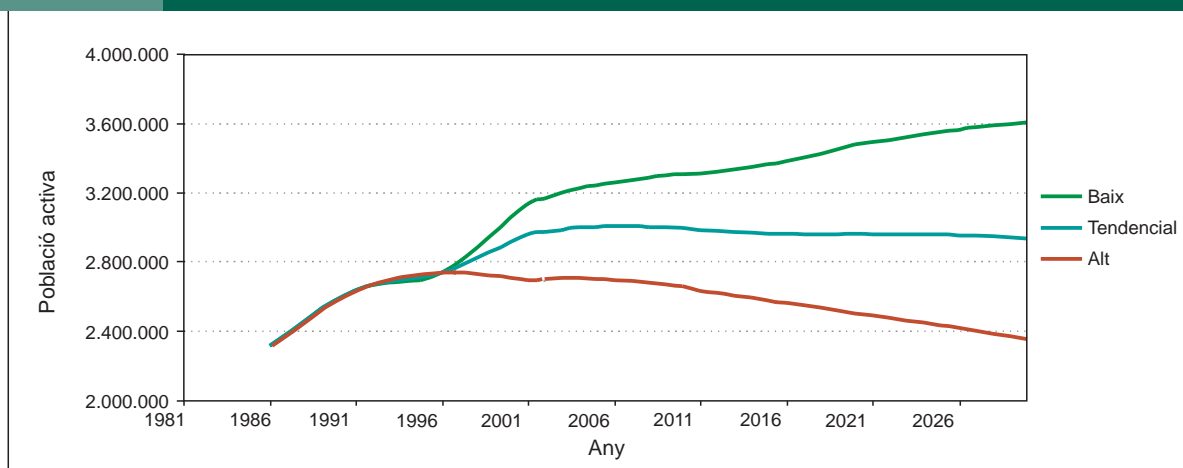
Any	Milers					
	Total			Creixement		
	Baix	Tendencial	Alt	Baix	Tendencial	Alt
1981	2.219	2.219	2.219			
1986	2.312	2.312	2.312	93,0	93,0	93,0
1991	2.628	2.628	2.628	316,6	316,6	316,6
1996	2.732	2.732	2.732	103,3	103,3	103,3
2001	2.692	2.950	3.131	-39,7	218,1	399,3
2005	2.695	2.995	3.236	2,9	45,4	104,8
2010	2.651	2.989	3.299	-44,2	-6,4	62,9
2015	2.573	2.959	3.356	-77,4	-29,8	57,2
2020	2.499	2.955	3.470	-74,6	-4,2	114,0
2025	2.427	2.950	3.544	-71,5	-4,6	74,0
2030	2.348	2.931	3.598	-79,6	-18,7	54,3
Any	Homes			Creixement		
	Baix	Tendencial	Alt	Baix	Tendencial	Alt
	1981	1.597	1.597	1.597		
1986	1.567	1.567	1.567	-29,4	-29,4	-29,4
1991	1.648	1.648	1.648	80,5	80,5	80,5
1996	1.643	1.643	1.643	-4,6	-4,6	-4,6
2001	1.608	1.719	1.783	-35,7	75,9	139,6
2005	1.587	1.719	1.807	-20,6	-,3	24,0
2010	1.533	1.689	1.810	-53,7	-29,7	2,8
2015	1.471	1.658	1.824	-62,2	-30,8	13,9
2020	1.408	1.637	1.866	-62,8	-20,9	42,5
2025	1.371	1.638	1.910	-37,9	,4	43,4
2030	1.326	1.629	1.941	-44,6	-9,2	31,7
Any	Dones			Creixement		
	Baix	Tendencial	Alt	Baix	Tendencial	Alt
	1981	622	622	622		
1986	744	744	744	122,4	122,4	122,4
1991	980	980	980	236,1	236,1	236,1
1996	1.088	1.088	1.088	107,9	107,9	107,9
2001	1.084	1.231	1.348	-4,0	142,2	259,7
2005	1.108	1.276	1.429	23,5	45,7	80,8
2010	1.117	1.300	1.489	9,5	23,4	60,1
2015	1.102	1.301	1.532	-15,3	1,0	43,3
2020	1.090	1.317	1.604	-11,8	16,7	71,6
2025	1.057	1.312	1.634	-33,7	-5,1	30,5
2030	1.022	1.303	1.657	-35,0	-9,5	22,6

Font: Idescat.

ment, de la contribució femenina. En termes absoluts s'ha passat de 621.000 a 1.088.000 dones en la força de treball, un augment de gairebé mig milió de dones laboralment actives. En canvi, la xifra d'homes en el

mercat de treball va tenir un augment de només 50.000 actius en el mateix període. Cal tenir en compte que el creixement de la xifra d'homes actius correspon íntegrament a la segona meitat dels anys vuitan-

Figura 5 Escenaris d'evolució de la població activa total, 1981-2030

ta, entre el 1986 i el 1991, atès que el primer quinquenni dels anys vuitanta es va registrar un retrocés en la població activa masculina, mentre que el període 1991-1996 va registrar-ne un estancament. De resultes d'aquesta evolució tan diferent per un i altre sexe, el pes de les dones en la població activa ha augmentat d'una manera significativa tot passant del 28% al 40% entre els anys 1981 i 1996.

De cara al futur, l'estabilitat de les xifres d'actius que reflecteix l'escenari Tendencial és el resultat d'evolucions oposades per als homes i les dones. A l'horitzó 2010, l'efectiu de dones laboralment actives podria créixer des d'1.090.000 l'any 1996 fins a gairebé 1.300.000 (19%). A l'horitzó 2030, la xifra de dones actives podria mantenir-se en 1.320.000. Entre el 1996 i el 2010 es preveu que la xifra d'homes actius tingui només un creixement molt petit, el 3%, i que passi d'1.640.000 a 1.690.000. A llarg termini (horitzó 2030) es preveu una lleugera disminució, de l'1%, de la xifra d'actius del 1996.

En canvi, segons l'evolució de l'escenari Alt, tant els homes com les dones contribuiran a l'augment de la població activa, però mentre que a mig termini (any 2010) l'augment de la xifra de dones actives seria del 37%, l'augment d'homes actius assoliria només el 10%. A l'horitzó 2030 l'escenari Alt preveu que la xifra de dones actives se situï en 1.660.000 (un augment del 52% respecte l'any 1996), mentre que la xifra d'homes actius podria situar-se en 1.940.000 (un augment del 18%). En les condicions de l'escenari Baix, el declivi de la força de treball seria més impor-

Figura 6 Factors de canvi de la població activa masculina. Escenari Tendencial. 1981-2030

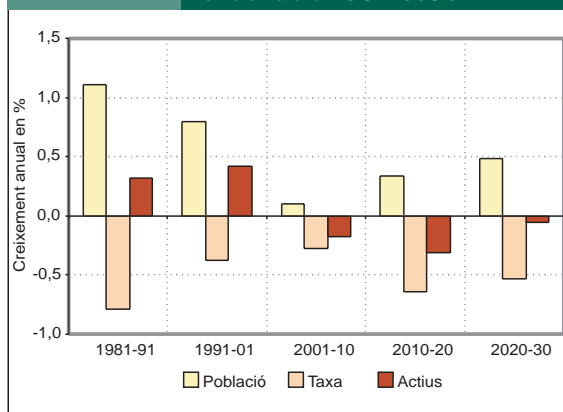
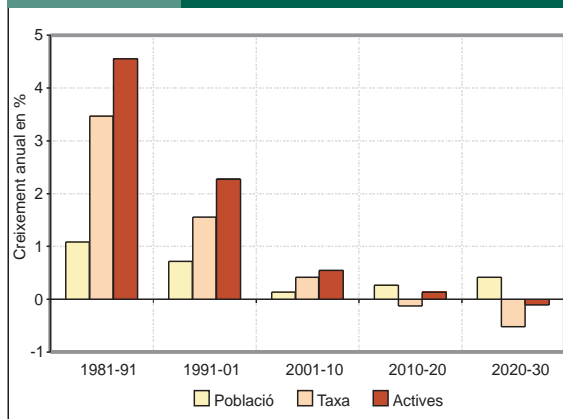

Figura 7 Factors de canvi de la població activa femenina. Escenari Tendencial. 1981-2030

tant per a la població activa de sexe masculí (-19%) que per a la de sexe femení (-6%) en l'horitzó 2030. En el futur sembla, doncs, molt probable que augmenti la proporció de dones en la força de treball en qualsevol dels escenaris.

Les figures 6 i 7 reflecteixen, per a cadascun dels sexes, la contribució relativa del canvi demogràfic i del canvi de la participació laboral en l'augment (o disminució) de les xifres d'actius i d'actives. En el gràfic corresponent al sexe masculí apareix en tots els períodes una tendència cap a la disminució de la participació laboral que s'explica bàsicament per l'evolució de la piràmide de població cap a una distribució en què tenen més pes les edats amb una taxa d'activitat més baixa. Els anys vuitanta van registrar una important disminució de la taxa d'activitat masculina, que tanmateix va ser contrarestada per l'augment de la població d'homes en edat de treballar. Entre el 1991 i el 2001 s'estima que la taxa de participació masculina haurà sofert ulteriors reduccions, però que l'augment demogràfic haurà contrarestat novament aquesta tendència negativa de les taxes masculines de participació laboral i s'haurà enregistrat un augment del total actius de sexe masculí. De cara al primer decenni del segle XXI, s'espera un creixement molt minso dels efectius de població en edat laboral i, si les taxes agregades de participació laboral continuen disminuint, és probable que s'enregistri un estancament o un petit decreixement de la població activa de sexe masculí en l'horitzó 2010. Després, en la segona i tercera dècada del segle XXI, s'espera una represa del creixement de la població en

edat laboral, però alhora un descens en les taxes de participació laboral que podria traduir-se en un creixement negatiu o molt proper a zero de la força de treball de sexe masculí a l'horitzó 2030.

El panorama és ben diferent pel que fa a les dones. Les dades històriques de la dècada dels vuitanta reflecteixen un important augment de la taxa de participació laboral, que va ser el factor principal de l'intens augment de la força de treball femenina en el període intercensal 1981-1991. Entre el 1991 i el 2001 s'estima que l'augment de la participació laboral també haurà estat el factor que més haurà contribuït a l'augment de la xifra de dones en el mercat de treball. En la primera dècada del segle XXI, s'espera que el procés d'incorporació de les dones al mercat de treball encara és traduirà en un augment de la taxa d'activitat femenina de 16 a 64 anys d'edat, fet que, combinat amb un petit augment de la població de dones en edat laboral, es traduirà en una continuació de l'augment de la xifra de dones laboralment actives. En la segona i tercera dècada del segle ja no s'esperen augments ulteriors de les taxes d'activitat agregades i, per tant, és previsible un creixement molt petit o fins i tot de signe negatiu de la població de dones laboralment actives en la tercera dècada del segle XXI.

2.3.2 La població activa en edats joves escassejarà a curt termini, però creixerà després del 2010

La xifra d'actius joves a Catalunya va assolir un màxim històric a començament dels anys noranta amb un efectiu entorn de mig milió d'habitants laboralment actius

Figura 8 Evolució de la població activa de 16 a 24 anys

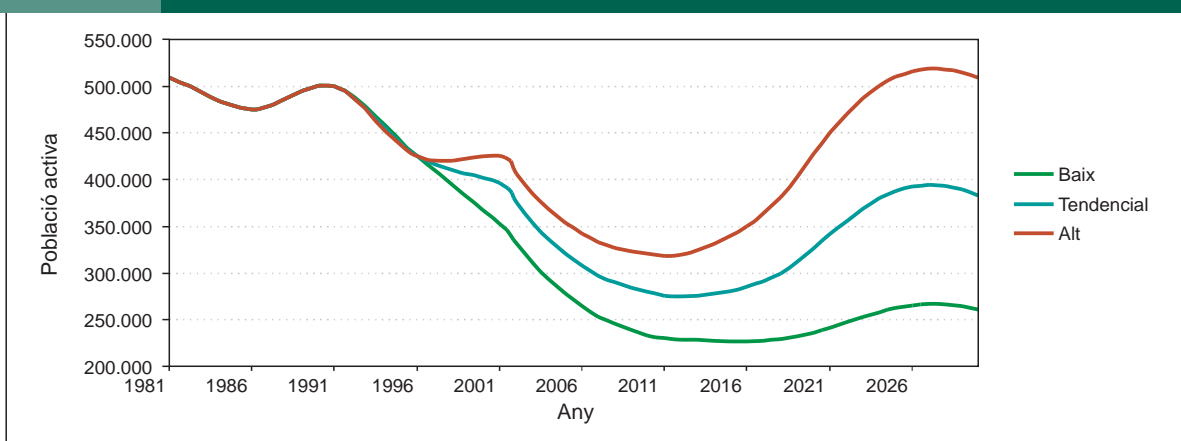
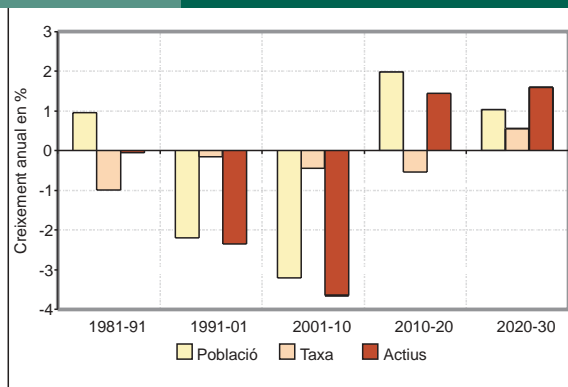

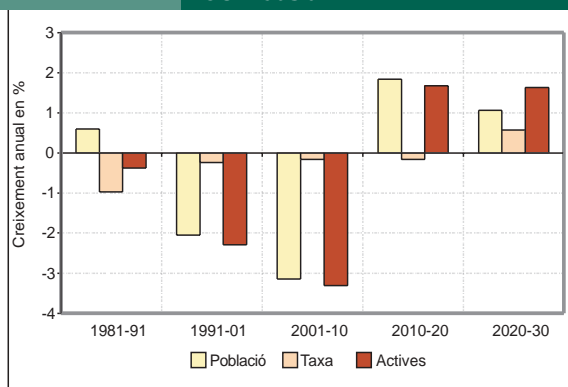
Figura 9 Factors de canvi de la població activa masculina de 16 a 24 anys. Escenari Tendencial. 1981-2030

d'actius joves podria repetir el màxim històric enregistrat a començament dels anys noranta si l'augment de la fecunditat, la migració i la taxa d'activitat fos prou important, tal com es preveu a l'escenari alt. Si, al contrari, l'evolució d'aquests components s'assembla més a la prevista en l'escenari Tendencial, la xifra d'actius de 16 a 24 anys s'anirà recuperant fins assolir un màxim cap al 2030.

Les figures 9 i 10 reflecteixen els factors de canvi de la població activa en edats joves. En el període intercensal 1981-1991, l'augment de població de 16 a 24 anys d'edat no es va traduir en un augment de la xifra d'actius joves, sinó en una disminució per l'evolució negativa de la taxa d'activitat juvenil, que va passar del 65% al 59% en el cas dels homes i del 58% al 52% en el de les dones.

Figura 10 Factors de canvi de la població activa femenina de 16 a 24 anys. Escenari Tendencial. 1981-2030

El decenni 1991-2001 el retrocés en la xifra d'actius de 16 a 24 anys d'edat haurà estat més important que en el període precedent. La causa de la disminució de la xifra d'actius joves en aquest període recau bàsicament en l'evolució demogràfica, tot i que la taxa d'activitat també haurà disminuït lleugerament.

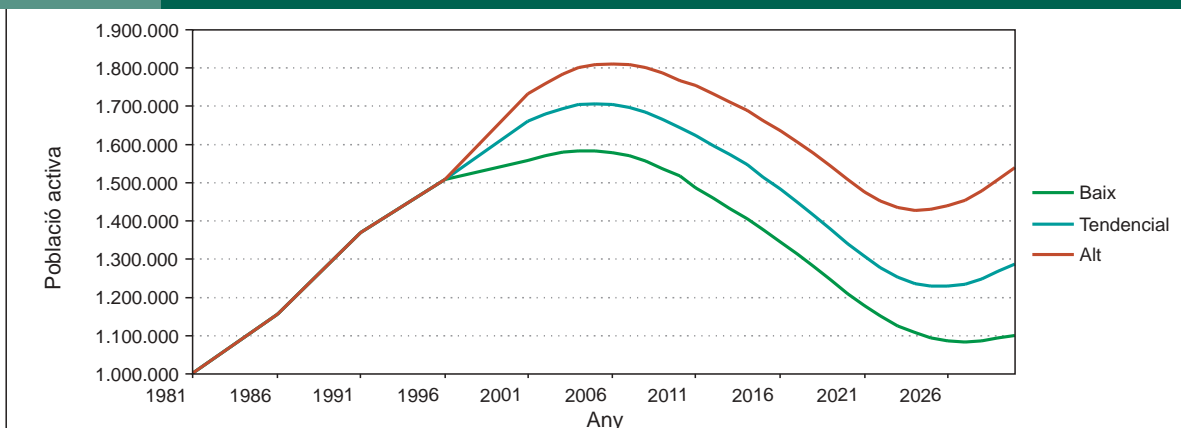
En el primer decenni del segle XXI s'espera una intensificació del descens de la xifra d'actius joves, com a conseqüència del descens de població en aquest tram d'edat, però també del descens de la taxa d'activitat dels joves que es preveu en aquest escenari. Ambdós factors, l'evolució demogràfica i l'evolució de la taxa d'activitat, determinaran un marcat descens de la força de treball juvenil en la primera dècada del segle XXI. Després del 2010, s'espera un canvi de tendència en l'evolució de les xifres de població jove. La recuperació de la natalitat iniciada a mitjan dels anys noranta es traduirà, 15 anys després, en una recuperació dels efectius de població de 16 a 24 anys. L'evolució positiva del creixement de la població jove no es traslladarà íntegrament a la població activa perquè s'han previst disminucions ulteriors de la taxa d'activitat. Finalment, la tercera dècada del segle XXI, entre el 2021 i el 2030, registrarà el creixement més important de la xifra d'actius joves, atès que es preveu que tant la població jove com llur taxa d'activitat tindran una tendència de creixement.

de 16 a 24 anys. Després d'aquesta data, la tendència de creixement es va invertir i l'Estadística de població de 1996 va registrar una disminució neta d'actius de 16 a 24 anys en relació amb les xifres del Cens de població de 1991 (vegeu la figura 8). S'espera, a curt termini, una continuació del declivi de la xifra d'actius de 16 a 24 anys d'edat, tot reflectint l'entrada en el mercat laboral de les generacions buides nascudes en les dècades dels vuitanta i els noranta del segle XX, i que la xifra d'actius joves assoleixi un mínim cap al 2010. L'escenari tendencial preveu que la xifra d'actius de 16 a 24 anys se situï en 278.000, la qual cosa representa un declivi del 35% de la força de treball juvenil de 1996.

Després de la primera dècada del segle XXI, s'espera una recuperació en l'efectiu de joves en el mercat de treball i, en acabar el primer terç del segle XXI, la xifra

En resum, pel que fa als actius joves, se n'espera una marcada disminució a l'horitzó 2010, tant pel factor demogràfic (entrada en edat activa de les generacions buides dels vuitanta i dels anys noranta) com per la

Figura 11 Evolució de la població activa de 25 a 44 anys

tendència a la disminució de la participació dels joves en el mercat laboral derivada de la perllongació del període de formació. A partir de la segona dècada del segle XXI el factor demogràfic jugarà a favor del creixement de la xifra d'actius joves. Les tendències en l'evolució de la força de treball dels joves són molt semblants per a un i l'altre sexe.

2.3.3 S'espera a curt termini que la força laboral de 25 a 44 anys d'edat atenyi un màxim històric

Segons l'Estadística de població de Catalunya 1996, més de la meitat (55%) de la població activa a Cata-

lunya tenia edats compreses entre 25 i 44 anys, amb uns efectius d'1,5 milions. Els actius en aquesta franja d'edats s'havien incrementat en mig milió entre el 1981 i el 1996 i s'espera que la tendència de creixement podria continuar fins a l'any 2005 i situarà la xifra d'actius de 25 a 44 anys en 1,8 milions, d'acord amb l'evolució de l'escenari Alt, que és el més probable, atès que l'augment de la migració de finals del segle XX ha influït d'una manera especial en aquest tram d'edat (vegeu la figura 11).

Després del 2010 és previsible que es registri un declivi de la població activa de 25 a 44 anys, perquè es reflectirà el trànsit en aquesta franja d'edats de les ge-

Figura 11bis Evolució de la població activa de 25 a 44 anys

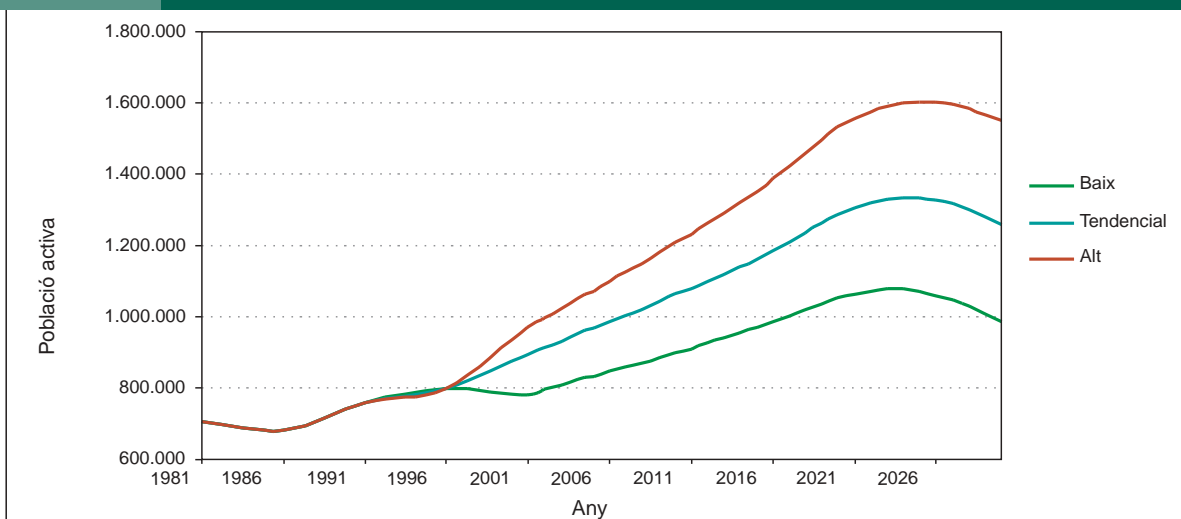

Figura 12 Factors de canvi de la població activa masculina de 25 a 44 anys. Escenari Tendencial. 1981-2030

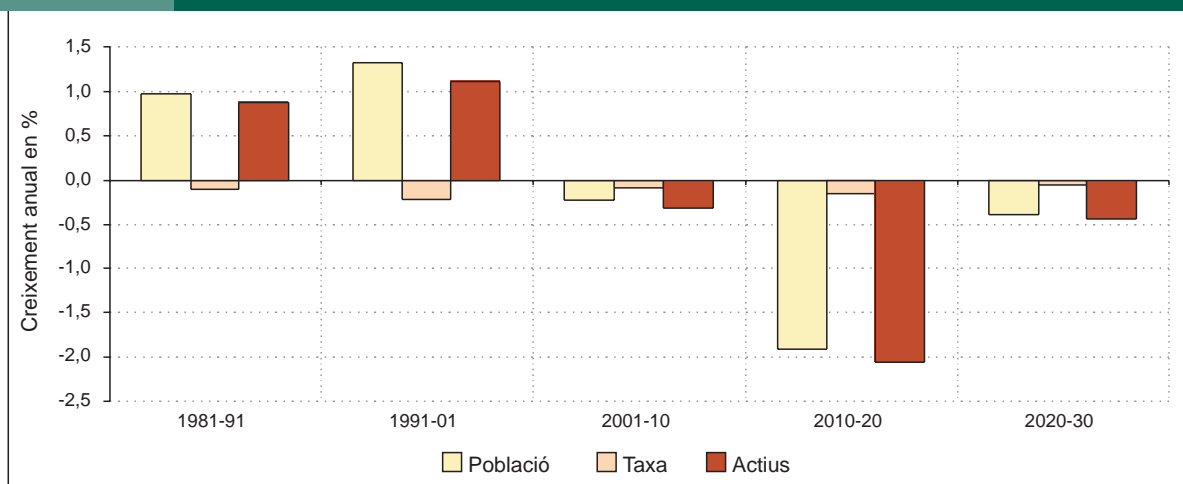
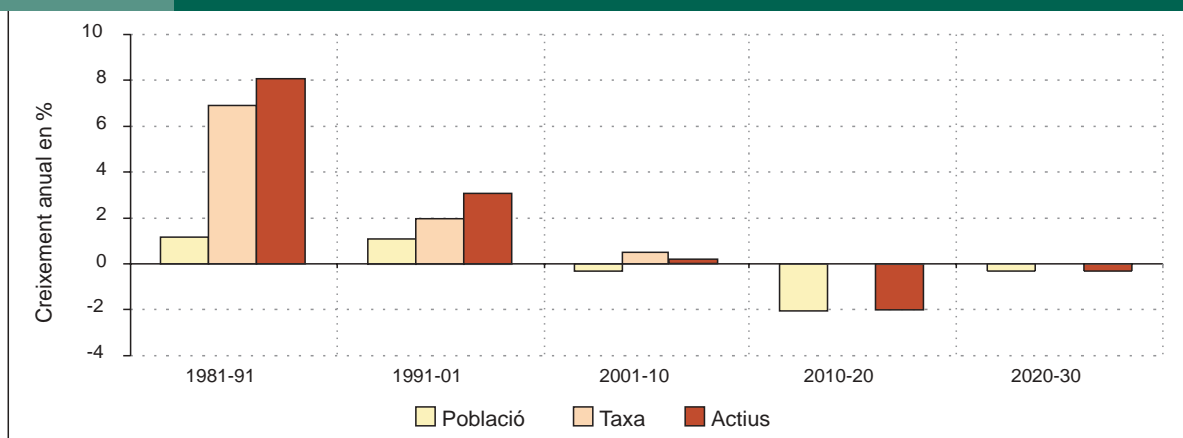

Figura 13 Factors de canvi de la població activa femenina de 25 a 44 anys. Escenari Tendencial. 1981-2030

neracions buides nascudes els anys vuitanta i noranta. Cap a l'any 2025 es preveu que s'assolirà un mínim i que, a partir d'aquesta data, es produirà de nou un creixement de la xifra d'actius i actives en aquesta franja d'edat.

En aquest grup d'edat cal tenir molt en compte la incertesa, atès que es tracta d'un grup d'edats en què la migració pot arribar a assolir nivells molt importants. Així, a l'horitzó 2010 hi ha una diferència de 250.000 actius entre l'escenari Baix, amb poca migració i taxes de fecunditat molt semblants a les actuals, i l'escenari Alt, amb migració i activitat altes. A llarg termini (horitzó 2030), a les diferències en la migració i l'activitat s'hi afegeixen les derivades de la fecunditat i la

projecció de la xifra d'actius de 25 a 44 anys: té un ventall més ampli, de gairebé 450.000 persones, i reflecteix la incertesa sobre l'evolució del nombre d'actius a llarg termini en aquesta franja d'edats.

Per tal d'avaluar la importància relativa del factor demogràfic i de la participació laboral en l'evolució de la força de treball de 25 a 44 anys, podeu consultar les figures 12 i 13. En el transcurs dels anys vuitanta i els noranta, el factor demogràfic va ser favorable al creixement de la força de treball de 25 a 44 anys, però mentre que per al sexe masculí la disminució de la participació va impedir que l'augment de població es traslladés íntegrament a la població activa, la intensificació de la participació de les dones en el mercat labo-

ral va ser el factor principal del creixement de la xifra d'actives de 25 a 44 anys en les dues darreres dècades del segle XX.

De cara al futur, tal com es planteja en l'escenari Tendencial, el factor demogràfic jugarà a favor de la disminució de la població activa de 25 a 44 anys, especialment en la segona dècada del segle XXI, entre els anys 2010 i 2020. Per tant, sembla que si la migració i la participació laboral no augmenten per sobre dels nivells previstos a l'escenari tendencial, cal esperar una disminució neta de la força de treball de 25 a 44 anys, que tindrà més importància per al sexe masculí que per al femení.

2.3.4 Augment ineluctable de les xifres de població activa de més edat

Pel que fa a la composició per edats de la força de treball, se'n pot augurar un envelliment tant a curt com sobretot a llarg termini. Es calcula que els efectius de població activa de 45 anys i més augmentaran de forma persistent fins a gairebé el final del període de projecció. La xifra d'actius de més de 45 anys (que era de 800.000 l'any 1996) podria situar-se entre 1,1 i 1,2 milions a l'horitzó del 2010. Després, és del tot probable que continuï la tendència d'augment i que cap a mitjan de la dècada del 2020 la xifra d'actius i actives de més de 45 anys assoleixi un màxim entre 1,3 i 1,6 milions. Més endavant, i a mesura que les generacions plenes arribin a l'edat de jubilar-se, es produirà una intensificació del flux de sortides des de la situació d'actiu madur cap a la situació de jubilat, amb la conseqüent tendència de disminució de la població activa de més de 45 anys (vegeu figura 11bis).

Les figures 14 i 15 reflecteixen els factors de canvi de la població activa de 45 a 64 anys. Apareix, en el gràfic corresponent al sexe masculí, una disminució dels actius de més edat en la dècada dels vuitanta com a resultat de la disminució de les taxes d'activitat, que va contrarestar l'augment de l'efectiu de població en aquests trams d'edat. En la dècada entre 1991 i 2001, i en les posteriors, apareix, en canvi, un augment de la xifra d'actius masculins de 45 a 64 anys com a resultat de l'augment del factor demogràfic, que neutralitzarà la disminució que s'espera en les taxes de participació en les edats madures. Només en el final del període de projecció en la dècada 2020-2030, s'espera una disminució de les xifres d'actius masculins de 45 a 64 anys.

L'augment del nombre de dones de 45 a 64 anys en el mercat de treball apareix gairebé en tots els períodes considerats en el gràfic corresponent a les dones. Els anys vuitanta, el gran augment de la participació femenina va determinar un creixement de la xifra de dones actives de 45 a 64 anys. S'espera que la xifra de dones actives de 45 a 64 anys haurà tingut un creixement similar en el període 1991-2001, creixement que s'explica bàsicament pel augment continuat de la taxa de participació laboral. En el transcurs de la primera i la segona dècada del segle XXI tendiran a igualar-se els dos components (el demogràfic i la participació) del creixement de la població activa femenina de 45 a 64 anys, mentre que en la tercera dècada no sembla que calgui esperar augments ulteriors de la xifra de dones actives en edats madures.

2.3.5 Canvis en la distribució per edats de la força de treball: de l'expansió a la contracció de la població activa en edats intermèdies

D'acord amb les dades del període 1981-1996 sobre la composició per trams d'edat de la població activa, el canvi més important que s'ha verificat és l'expansió del nombre d'actius de 25 a 44 anys, que ha suposat un augment del percentatge corresponent a aquest grup d'edat en la població activa total, des del 45% l'any 1981 fins a representar, l'any 1996, més de la meitat de la força de treball, amb el 55%. L'expansió del pes de la població activa en les edats intermèdies s'ha acompanyat d'una important disminució del pes dels actius en edats joves de 16 a 24 anys, que ha passat del 23% al 15% entre el anys 1981 i 1996, i d'una disminució lleu del pes relatiu en la força de treball de més edat, de més de 45 anys, que ha passat del 29% al 32% entre els anys 1981 i 1996.

En acabar la primera dècada del segle XXI s'espera que la proporció d'actius de 25 a 44 anys es mantindrà estable entorn del 55%. El canvi més important en la composició per edats de la població activa es produirà pel augment del pes dels actius en edats madures i per la disminució correlativa del percentatge dels actius joves, que a l'horitzó 2010 podrien representar només el 9% de la força de treball. En canvi, és previsible que en la mateixa data hagi augmentat el pes dels actius de 45 i més anys, que podrien representar entorn del 36%.

Entre el 2010 i el final del període de projecció s'espera una disminució del percentatge d'actius en edats in-

Figura 14 Factors de canvi de la població activa masculina de 45 a 64 anys. Escenari Tendencial. 1981-2030

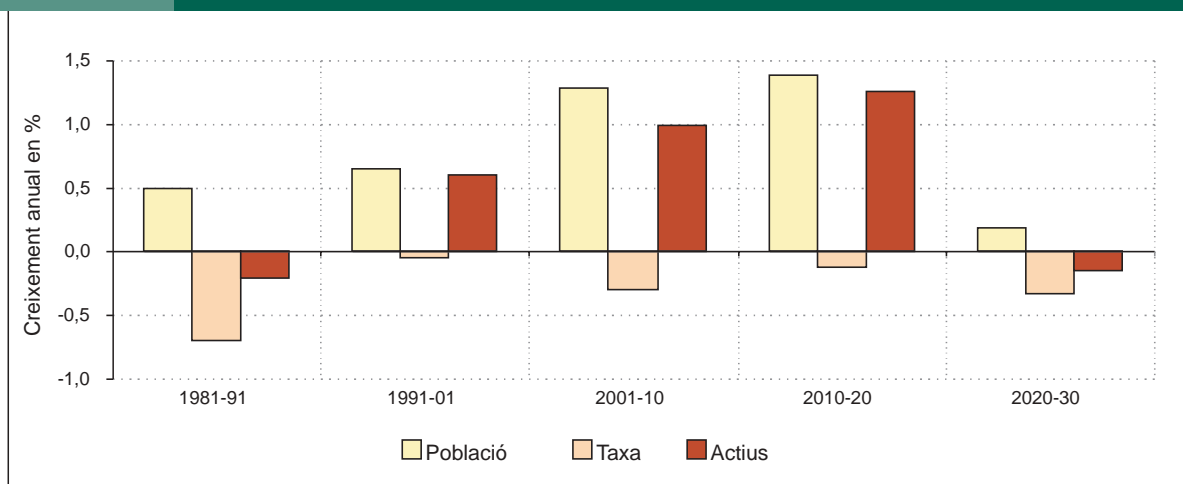
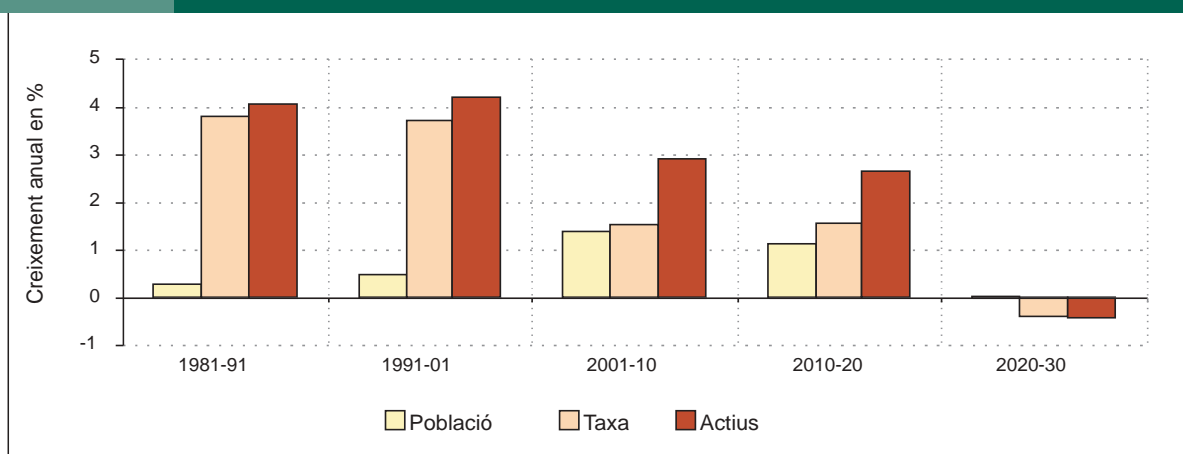

Figura 15 Factors de canvi de la població activa femenina de 45 a 64 anys. Escenari Tendencial. 1981-2030

termèdies, de 25 a 44 anys, a favor de l'expansió del pes dels actius joves i, sobretot, dels actius en edats madures. Així, es preveu que l'any 2030 la força de treball de 45 anys i més representi el 43% de la població activa, mentre que els actius de 16 a 24 anys en suposin el 13%. En canvi, la població activa de 25 a 44 anys seria només el 44% de la força de treball.

Es pot concloure, doncs, que l'evolució de la xifra d'actius en els diferents grups d'edats presentarà unes oscil·lacions que seran conseqüència, bàsicament, de l'evolució de les xifres de naixements dels darrers vint anys, però també dels canvis en els nivells de migració

i de participació laboral que es vagin produint. L'arribada a les edats laborals de generacions cada vegada més plenes, i en particular dels *baby-boomers* dels anys setanta, ha nodrit els mercats de treball català i espanyol d'importants contingents de força de treball juvenil fins a començament del segle XXI. L'efecte del pas dels *baby-boomers* per les edats en què la participació laboral és més alta, es farà sentir encara a curt termini, amb un augment continuat de l'efectiu de població d'activa en el grup de 25 a 44 anys fins al 2005. L'arribada d'aquestes generacions a les edats actives madures de 45 anys i més també suposarà un important augment de les xifres d'actius de més edat fins al 2025.

L'evolució de la població activa en edats joves reflectirà a curt termini el descens de la natalitat que es va registrar a Catalunya i a Espanya els anys vuitanta i noranta. De fet, les xifres d'actius joves, de 16 a 24 anys d'edat, ja han registrat un declivi entre els anys 1986 i 1996, i és previsible que continuïn disminuint a curt termini. L'impacte sobre les xifres d'actius del trànsit de les generacions del *baby-bust* per les edats laborals, serà més important a mesura que aquestes generacions atenyin els grups d'edat de màxima activitat econòmica; és a dir, el grup de 25 a 44 anys. La força de treball en aquest grup d'edat començarà a disminuir a mitjan de l'actual dècada i és versemblant que assoleixi un mínim en la dècada del 2020. És clar que l'augment de la taxa de participació laboral i l'arribada d'immigració contrarestaran, almenys parcialment, els efectes de l'evolució de la piràmide demogràfica, però és cert que els joves tendiran a ser més i més escassos en el mercat de treball, un fet que ja s'està reflectint tant en les estadístiques censals com en l'Enquesta de Població Activa.

2.3.6 S'espera un creixement de la relació entre població inactiva i població activa

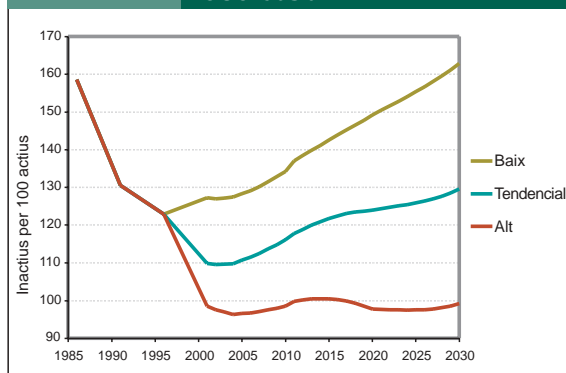
L'evolució de les poblacions de les societats europees cap a unes piràmides en les quals la cúspide va guanyant pes en relació amb les generacions en edat activa, suscita sovint preocupacions. Un dels resultats de més interès de les projeccions de població activa és estudiar quina xifra pot atènyer la població que participa en el mercat laboral en relació amb els que no hi participen. El debat es planteja generalment sobre la qüestió de quin serà el nombre d'actius i actives que hauran de sostenir la població econòmicament inactiva.

La *ratio* de dependència, que relaciona la població inactiva i la que és laboralment activa, té tres components: la *ratio* de dependència juvenil (que relaciona la població de menys de 16 anys i la població activa), la *ratio* de dependència adulta (població inactiva de 16 a 64 anys en relació amb la població activa) i la *ratio* de dependència senil o relació entre la població inactiva de 65 i més anys i la població activa. Les figures 16, 17, 18 i 19 presenten l'evolució prevista d'aquestes tres *ratios* a l'horitzó del 2030.

Entre els anys 1986 i 1996 s'ha enregistrat una reducció de la *ratio* de dependència total com a resultat de la disminució de la població dependent jove i de l'augment de l'efectiu de dones que participen en el mercat de treball,

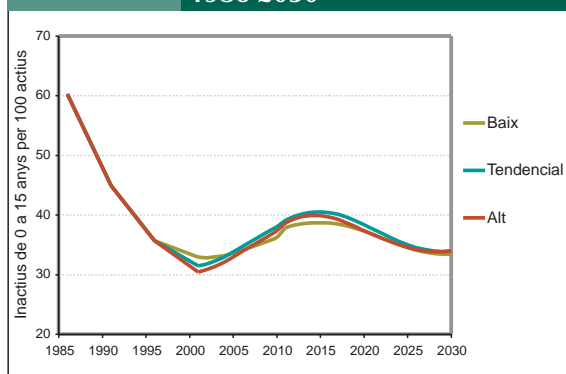
que ha suposat una disminució tant de la *ratio* de dependència juvenil com de la de dependència adulta. És previsible que el cens del 2001 situï la *ratio* de dependència total en un mínim entorn als 110 habitants inactius per cada 100 habitants laboralment inactius.

Figura 16 Raó de dependència total segons l'escenari d'evolució. 1986-2030

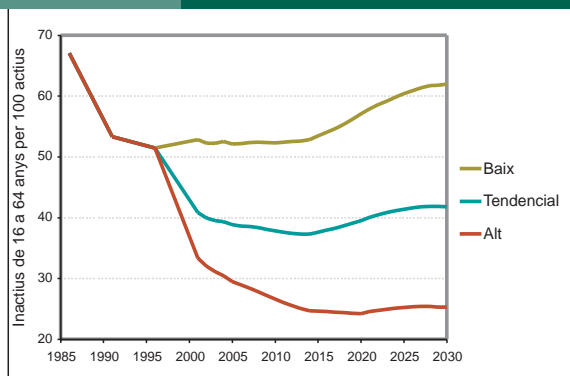
Després, en canvi, es preveu una tendència de creixement de la *ratio* de dependència total, que podria assolir un màxim cap a mitjan de la segona dècada del segle XXI, tot reflectint, bàsicament, la intensificació del creixement de la *ratio* de dependència senil, però també l'augment de població dependent en edats joves.

Figura 17 Raó de dependència juvenil segons l'escenari d'evolució. 1986-2030

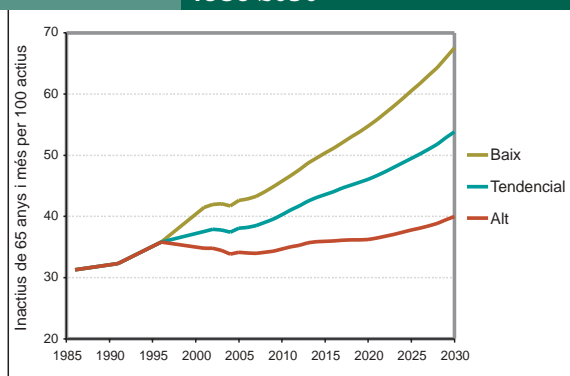
Pel que fa a l'evolució de la *ratio* de dependència senil, l'any 1986 s'estimava que seria de 28 inactius de 65 anys i més per cada 100 habitants laboralment actius. L'any 1996, la *ratio* se situava en 35,8 i s'espera en l'horitzó de 2010 una *ratio* de 40, mentre que, en acabar la tercera dècada, es creu que la *ratio* haurà augmentat fins a 54 inactius de 65 anys i més per cada 100 habitants actius.

Figura 18 Raó de dependència adulta segons l'escenari d'evolució, 1986-2030.

Les darreres dècades, la *ratio* de dependència juvenil s'havia anat reduint per l'efecte combinat del descens de la fecunditat i de l'augment de la població activa: així s'havia passat de 60 a 36 habitants de menys de 16 anys per cada 100 habitants econòmicament actius entre l'any 1986 i el 1996. A curt termini s'espera un canvi d'aquesta tendència de disminució, amb un creixement de les xifres de població jove que reflecteixi la recent recuperació de la xifra de naixements, i s'espera que cap al 2015 la *ratio* assolixi un màxim entorn de 40 inactius joves per cada 100 habitants laboralment actius.

Figura 19 Raó de dependència senil segons l'escenari d'evolució, 1986-2030.

Pel que fa a la *ratio* de dependència adulta, l'any 1986 es comptaven 67 inactius de 16 a 64 anys per cada 100 habitants actius. L'any 1996, la *ratio* de dependència adulta s'havia reduït fins a 51, la qual cosa reflecteix, bàsicament, la continuació del procés d'incorporació de les dones al mercat laboral. De continuar aquesta tendència, és previsible que la *ratio* de de-

pendència adulta vagi disminuint i se situï per sota de 40 inactius per cada 100 actius en el curs de la segona dècada del segle XXI.

3 Conclusions

De les dades comparatives sobre el mercat de treball analitzades en la primera part d'aquest article se'n desprèn una important dedicació de la societat catalana al treball, resultat d'una estructura demogràfica favorable a l'activitat, amb un pes important de la població en edat activa i amb taxes d'ocupació elevades, en comparació amb la resta de l'Estat, sobretot pel que fa als joves i les dones. D'acord amb les dades de l'Enquesta de Població Activa sobre el temps de treball, la jornada de la població ocupada a temps complet a Catalunya és més llarga que a la Unió Europea. En canvi, la participació laboral a temps parcial és de les més baixes.

Pel que fa als resultats de les projeccions de població activa, l'Idescat preveu que la força de treball a Catalunya s'estabilitzarà entre els 3 milions i els 3,5 milions en el primer terç del segle XXI. Aquest resultat es basa en dos supòsits principals: d'una banda, que el saldo migratori serà positiu i anirà creixent en tot el període de projecció, i d'una altra, que s'intensificarà la incorporació de les dones al mercat de treball. Si, d'acord amb la tendència dels darrers anys, la migració és alta, pot esperar-se que la població activa augmenti més enllà de les xifres corresponents als escenaris intermedis i que el nombre d'actius i actives se situï més aviat en l'evolució que descriu l'escenari alt de 3,5 milions.

Tot i la incertesa inherent al treball de projeccions, hi ha tendències que són prou consistents i permeten establir unes conclusions. Sembla clar que en el futur les condicions de treball hauran d'adaptar-se a les noves característiques que presentarà la força de treball, que avui ja podem anticipar i que es poden resumir en dues tendències principals: una feminització creixent i un augment de la proporció de treballadors de més edat.

At last but not the least, cal tenir en compte que el treball necessari per a la reproducció social inclou també el treball domèstic (generalment no remunerat) que es fa en l'esfera de les llars i que inclou la cura i l'atenció de les persones dependents per raó d'edat o de malaltia. La disminució del nombre de persones la-

boralment inactives d'edat adulta que podrien dedicar-se, potencialment, d'una forma prioritària al treball domèstic⁶ s'acompanyarà, a curt i a mig termini, d'un augment significatiu de la població dependent en edat pre-escolar i també d'un augment, en tots els horitzons considerats en aquest treball, del nombre de persones de 65 i més anys, en particular de la població de 80 i més anys, que sovint presenta situacions de dependència.

Ateses les característiques actuals del mercat laboral, que indiquen una important dedicació del temps de la població catalana al treball, és possible que s'agreugin les tensions entre treball productiu i treball reproductiu, o en d'altres termes, entre el treball en el mercat laboral i el treball en l'àmbit domèstic.

Mentre que les estadístiques semblen apuntar cap a una tendència d'equiparació entre un i altre gènere pel que fa a la participació en el mercat laboral, és conegut que el treball domèstic no remunerat recau bàsicament en les dones⁷. L'existència d'estadístiques que permetin conèixer les característiques del treball domèstic, quantificar-lo i seguir-ne l'evolució esdevindrà probablement un dels reptes indefugibles per a l'estadística els propers anys⁸.

En aquesta línia de treball, està en fase de realització l'*Enquesta sobre usos del temps a Catalunya*, que permetrà disposar d'informació extensa al respecte tant per al conjunt de Catalunya com per a cadascun dels set àmbits considerats en el Pla Territorial General de Catalunya.

⁶ Així, d'acord amb el Padró de 1986, més d'un milió de persones declaraven dedicar-se a les feines de la llar, mentre que l'any 1996, només 692.000 declaraven aquesta dedicació.

⁷ Per exemple, vegeu el treball de María Ángeles Duran, *Los costes invisibles de la enfermedad*, Fundación BBV, 2003.

⁸ Vegeu Cristina Carrasco, *Hacia una nueva metodología para el estudio del tiempo y del trabajo*. Taller Internacional de Cuentas Nacionales de Salud y Género, 2001.

JUAN ANTONIO SANTANA
JOSÉ LUIS ROIG
Departament d'Economia Aplicada
Universitat Autònoma de Barcelona

josepluis.roig@uab.es

Papers, Regió Metropolitana de Barcelona
núm, 40, novembre 2003, pàgs. 35-54

Forma urbana y desempleo

1 Paro y ciudad: ¿Qué es territorial en la explicación del desempleo?

2 Distribución espacial del paro, segregación residencial i forma urbana: una comparación de Madrid y Barcelona

3 Características individuales, paro y forma urbana: un enfoque desagregado

4 Conclusiones y consideraciones sobre las políticas locales de mercado de trabajo

Bibliografía

Es planteja una reflexió teòrica en relació amb la influència que la forma urbana (és a dir, l'organització espacial de les ciutats) pot tenir sobre el nivell d'atur d'un determinat territori. En concret, aquesta anàlisi s'aborda a partir de la comparació de les diferències interzonals de les taxes d'atur entre les dues àrees urbanes més importants d'Espanya: els territoris funcionals corresponents a les àrees metropolitanes de Barcelona i Madrid. Així, aquests dos casos permeten estudiar dues estructures significativament diferents: d'una banda, l'àrea de Barcelona, policèntrica i amb un patró d'accessibilitat espacial a l'ocupació considerablement uniforme; i d'altra banda, l'àrea de Madrid, caracteritzada per una forta concentració de l'ocupació en les seves àrees centrals.

Se plantea una reflexión teórica en relación con la influencia que la forma urbana (es decir, la organización espacial de las ciudades) puede tener sobre el nivel de paro de un determinado territorio. En concreto, este análisis se aborda a partir de la comparación de las diferencias interzonales de las tasas de paro entre las dos áreas metropolitanas de Barcelona y Madrid. Así, estos dos casos permiten estudiar dos estructuras significativamente diferentes: por un lado, el área de Barcelona, policéntrica y con un patrón de accesibilidad espacial al empleo considerablemente uniforme; y por otro lado, el área de Madrid, caracterizada por una fuerte concentración del empleo en sus áreas centrales.

A theoretical reflection is posed regarding the influence that the urban shape (so to say, the spatial organization of the cities) may have into the level of unemployment of a specific territory. In concrete, this analysis is treated from a comparison of the interzonal differences in unemployment rates between the two most important urban areas in Spain: the functional territories corresponding to the metropolitan areas of Barcelona and Madrid. Thus, these two cases allow the study of two structures significantly different: on the one side, the area of Barcelona, policentric and with an spatial accessibility pattern to employment considerably uniform; and on the other hand, the area of Madrid, characterized by a strong concentration of employment in the central locations.

Une réflexion théorique est formulée en relation avec l'influence que la forme urbaine (c'est-à-dire, l'organisation spatiale des villes) peut avoir sur le niveau du chômage d'un territoire spécifique. Concrètement, cette analyse s'aborde à partir de la comparaison des différences interzonales des taux de chômage entre les deux secteurs urbains plus importants de l'État espagnol: les territoires fonctionnels correspondants aux zones métropolitaines de Barcelone et de Madrid. Ainsi, ces deux cas permettent l'étude de deux structures sensiblement différentes: d'une part, le secteur de Barcelone, polycentrique et avec un modèle d'accessibilité spatiale à l'emploi considérablement uniforme; et d'autre part, le secteur de Madrid, caractérisé par une forte concentration de l'emploi dans ses zones centrales.

Introducción

Una de las características del desempleo es su desigual distribución espacial. Esta desigualdad se refleja tanto en el ámbito interregional como en el intraurbano. La explicación de los diferenciales interregionales de paro ha dado lugar a una extensa literatura. No así el análisis de los diferenciales intraurbanos, cuya literatura tanto en Europa como en España es más bien escasa, especialmente si se compara con la norteamericana, en la que el estudio de los mercados urbanos de trabajo goza de una larga tradición. El objeto de estudio del presente trabajo es precisamente el análisis de estos diferenciales de paro en las ciudades, tanto en un ámbito agregado como individual. Una cuestión que la literatura urbana ha intentado responder, y que es el objetivo de estas líneas, es si existe relación entre la forma urbana y el desempleo urbano. Más concretamente intentamos responder a la siguiente pregunta: ¿afecta la organización espacial de las ciudades a los resultados de los individuos en el mercado de trabajo?

En las ciudades norteamericanas encontramos un patrón espacial de desempleo definido muy claramente en el que las mayores tasas de paro se generan en las partes centrales de las áreas metropolitanas, donde también se concentran desproporcionadamente las minorías raciales más desfavorecidas, en especial la población de color. En las ciudades europeas parece que la pauta dominante es la contraria. No obstante, se debería considerar que las ciudades europeas han tendido hacia patrones residenciales más complejos y fragmentados. En consecuencia, las periferias no están tan definidas socialmente como en el caso norteamericano.

La explicación del patrón espacial de paro norteamericano se desarrolla desde la perspectiva de lo que se conoce como la hipótesis de “desajuste (*mismatch*) espacial”, desarrollada inicialmente por Kain (1968), quien señala que debido a la relocalización de las empresas hacia la periferia de la ciudad, los trabajadores de color que residen en los centros se enfrentan a elevadas barreras geográficas para hallar buenos empleos. Por tanto, existe un “desajuste espacial” entre la residencia de los trabajadores y sus posibles lugares de trabajo que persiste debido a la discriminación sufrida en el mercado de la vivienda². La cuestión que se

debe dilucidar en esta hipótesis es si las menores tasas de empleo de la población de color en las zonas centrales es una pura cuestión de accesibilidad o tiene que ver con la discriminación racial (*race or space*).

En definitiva, la hipótesis introduce la relación que pueda existir entre estructura urbana y paro. En consecuencia, la probabilidad de paro de un individuo en la ciudad no sólo es determinada por aspectos que tradicionalmente se tienen en cuenta según las distintas teorías disponibles. La organización espacial de la ciudad en términos de la localización de la residencia y el empleo junto con las infraestructuras de transporte pueden afectar a los resultados del individuo en el mercado de trabajo.

El objeto de este artículo es indagar y obtener algunas respuestas sobre la relación entre distribución intraurbana del paro y estructura. Para ello, en la siguiente sección se establece un mínimo marco teórico de referencia de las relaciones entre ambas. Posteriormente, esto da lugar en una tercera sección a un análisis de diferenciales interzonales de tasas de paro, en el que se comparan los resultados obtenidos en dos áreas metropolitanas con estructuras urbanas muy diferenciadas: el área de Barcelona aparece como un buen ejemplo de área policéntrica con un patrón de accesibilidad espacial al empleo considerablemente uniforme a lo largo de su territorio, mientras que el área de Madrid ilustra el caso de un área monocéntrica en el sentido de una desproporcionada concentración del empleo en el centro del área. En la cuarta sección se entra en un análisis desarrollado con una base de datos individual en la que se explica el efecto de la estructura sobre las probabilidades de paro de los individuos de la muestra. En una última sección se derivan las principales conclusiones del trabajo.

1 Paro y ciudad: ¿qué es territorial en la explicación del desempleo?

¿Cuáles son las vías mediante las cuales el territorio urbano actúa sobre el desempleo? En primer lugar, la eficiencia de los procesos de búsqueda de empleo se encuentra asociada negativamente a la distancia que separa a las vacantes de la localización residencial de los desempleados. Este efecto se debe a que el flujo de información relevante de oportunidades de empleo decrece con la distancia física. Esto afecta especialmente a los parados de menor cualificación, que

¹ Una reciente evaluación de la evidencia disponible puede encontrarse en Ihlantfeldt y Sjoquist (1998).

utilizan con mayor frecuencia métodos informales de búsqueda. En consecuencia, la eficiencia de los procesos de búsqueda de empleo decrece con la distancia, pero a una tasa diferente según la cualificación del individuo. Esta es una de las razones que se aducen para explicar tanto el mayor radio de búsqueda de empleo que normalmente se observa en desempleados de mayor cualificación como la más amplia utilización por parte de éstos de redes de información formales en la búsqueda de empleo, cuyo alcance espacial es superior al de las redes de información de naturaleza informal. Los trabajadores menos cualificados muestran una mayor dependencia respecto a estas últimas, y ello restringe su área de búsqueda, o reduce sensiblemente la eficiencia de la búsqueda de empleo (y aumenta, en consecuencia, el coste de ésta) a medida que se amplía el radio del área de búsqueda.

En segundo lugar, los costes de *commuting* de los desempleados son crecientes con la distancia y, dados el stock y la dotación de servicios de infraestructura existente en el área urbana, aumentan la dificultad de acceder físicamente a los puestos de trabajo. Este aspecto condiciona y determina de manera directa el radio del área de búsqueda de empleo y el resultado de los procesos de búsqueda, tanto en términos de eficiencia como de intensidad. En la medida que los costes de movilidad e información varíen, también lo harán las áreas de búsqueda potencial de los trabajadores y las empresas. Esta circunstancia deriva en el hecho de que se observe una reducción de la probabilidad de aceptación de oportunidades a medida que aumenta la distancia entre la localización de tales oportunidades y la residencia del desempleado, a la espera de recibir ofertas de empleo más próximas al domicilio. Este principio se basa en los modelos de migración que conjugan las teorías de capital humano y de búsqueda de empleo para explicar la elección espacial de residencia y empleo. De acuerdo con estos modelos, el coste de la migración se encuentra relacionado, entre otros aspectos, con la distancia y es posible, por tanto, el ajuste de los costes de accesibilidad al empleo modificando tanto la localización de la residencia como la del empleo o ambas.

Estos no son los únicos mecanismos mediante los cuales la estructura urbana puede influir en la situación del individuo en el mercado de trabajo. La segregación residencial en términos socioeconómicos puede tener varias consecuencias. Dos de ellas son relevantes para nuestros propósitos. Primero, la segregación residen-

cial puede deteriorar las redes sociales en las zonas desfavorecidas. Esto es crucial si los contactos personales son una forma habitual de encontrar empleo, y este es especialmente el caso de los grupos de población más débiles en el mercado. En particular, la tasa de paro local en barrios desfavorecidos donde se concentran estos grupos es más elevada, de modo que los residentes tienen menores oportunidades de entrar en contacto con ocupados que suministren información relevante sobre potenciales empleos.

Finalmente, la segregación puede inducir efectos negativos cuando los empleadores sean reacios a contratar a trabajadores residentes en barrios degradados. La estigmatización de estos barrios puede llevar a una discriminación contra sus residentes en el mercado de trabajo.

El conjunto de mecanismos que se han descrito aproxima los efectos que el territorio pueda tener sobre la accesibilidad al empleo. En todos los casos, la existencia de restricciones a la movilidad diaria, la dificultad de transición en el régimen de tenencia en el mercado de vivienda, el número de centros de empleo y su distribución geográfica (en consecuencia, formas urbanas con mayor o menor policentrismo), así como el grado de conectividad de estos centros con la residencia son los elementos que determinan la distribución del desempleo urbano.

Tras exponer las formas mediante las cuales la organización espacial de la ciudad puede influir en la situación de empleo de los individuos en el mercado de trabajo, exploraremos sus implicaciones empíricas por dos vías. En la primera, objeto de la próxima sección, se establecerá la relación entre los diferenciales intraurbanos de tasa de paro y los condicionantes de la estructura urbana: accesibilidad al empleo y segregación residencial. En la segunda vía, desarrollada en la sección cuarta, el análisis será individual y se derivará de un modelo de probabilidad individual de paro en el que se introducirán los condicionantes de forma más compleja.

2 Distribución espacial del paro, segregación residencial y forma urbana: una comparación de Madrid y Barcelona

Los mecanismos que relacionan la estructura urbana y la accesibilidad al empleo influyen de forma distinta entre individuos con diferentes restricciones a la movilidad en los mercados de trabajo y de vivienda. Una de

las características diferenciales de los mercados locales de trabajo es su apertura a los flujos laborales, sea en términos de movilidad diaria como de migraciones. Esta permeabilidad confiere a la movilidad un protagonismo fundamental como mecanismo de corrección de esos desequilibrios, desde una lectura keynesiana². La presencia de esas restricciones permite a la movilidad una menor eficiencia como mecanismo de ajuste en los desequilibrios entre oferta (población) y demanda (empleo) de los mercados locales de trabajo. Esta menor eficiencia tiene como resultado la generación de concentraciones de desempleo en las áreas urbanas.

En definitiva, se está planteando que una misma forma urbana, definida como la distribución espacial de población y empleo, puede imponer restricciones diferentes a la accesibilidad al empleo a individuos con diferente capacidad de ajuste en términos de movilidad o de mercado de vivienda. Esta diferente capacidad de ajuste estará vinculada a características personales (sexo, edad, nivel educativo) y a características adquiridas en el mercado de trabajo derivadas de la historia laboral. Pero también nos podemos preguntar si individuos de idénticos perfiles en términos de estas características estarán sujetos a distintos grados de restricción de accesibilidad al empleo en diferentes estructuras urbanas.

En este sentido, en áreas de carácter policéntrico, la distribución de los centros de empleo, y en consecuen-

cia de las vacantes de empleo, es más homogénea que en estructuras más próximas al tipo monocéntrico. Cuando existen restricciones a la movilidad y desventajas o menor capacidad de ajuste en el mercado de vivienda, la menor dispersión de las oportunidades de empleo puede limitar la accesibilidad efectiva a la ocupación de los colectivos con mayor riesgo de paro. Si es así, la distribución geográfica del desempleo urbano debería ser a priori más segregada en áreas monocéntricas que en multicéntricas.

La comparación de dos áreas metropolitanas con estructuras urbanas diferentes debiera permitirnos contrastar los extremos anteriores. En el caso español, las áreas de Madrid y Barcelona nos brindan la oportunidad de tal comparación. La monocentricidad del área metropolitana de Madrid contrasta con el carácter policéntrico de la de Barcelona.

El hecho de que las dos áreas metropolitanas sean similares en términos de tamaño de población (tabla 1) facilita la comparación, puesto que en este caso las diferencias de estructura urbana pueden adscribirse a la localización relativa de empleo y población y en menor grado a diferencias de tamaño demográfico. En los datos comparativos relativos a los totales metropolitanos referidos a 1996, puede apreciarse que la población en edad potencialmente activa oscila en ambas áreas en el entorno de los tres millones de habitantes. Pero todavía es más interesante comprobar que las tasas de actividad y paro son prácticamente idénticas.

² Véanse en este sentido Evans y Richardson (1981) o Gordon (1989).

Tabla 1 Datos comparativos de las áreas metropolitanas de Barcelona y Madrid. 1996

Totales metropolitanos							
Área Metropolit.	Población 16-64 años	Activos	Ocupados	Empleos	Parados	Tasa de actividad	Tasa de paro
de Barcelona	2.948.525	1.913.094	1.502.420	1.517.186	410.674	64,9	21,5
de Madrid	3.469.308	2.230.772	1.742.582	1.748.234	488.189	64,3	21,9
Medias por zona							
Área Metropolit.	Nº de zonas	Pobl.16-64	Activos	Ocupados	Parados		
de Barcelona	578	5.101	3.309	2.599	710		
de Madrid	634	5.472	3.518	2.748	770		
Ciudades centrales							
	Empleo	% A.M	Pobl.16-64 años	% A.M	Emp/Pobl	Emp/Pobl (Resto A.M.)	
Barcelona¹	889.282	58	1.628.542	55,2	0,54	0,47	
Madrid	1.171.875	67	1.952.910	56,3	0,60	0,38	

1. En Barcelona, además del municipio central, se incluyen 10 localidades que conforman una área comparable al municipio de Madrid: Badalona, Cornellà, Esplugues, l'Hospitalet, Montcada i Reixac, el Prat, Sant Adrià, Sant Joan Despí, Sant Just Desvern y Santa Coloma de Gramenet.

Los datos de las ciudades centrales intentan aproximar el peso que tienen las mismas en el conjunto metropolitano de cada área en términos de población y de empleo. Tanto Madrid como Barcelona³ representan porcentajes muy similares de población. No así en relación con los puestos de trabajo localizados en cada ciudad, ya que el peso de Madrid en su área es nueve puntos superior al de Barcelona en la suya. Una forma sintética de ver las diferencias de estructura urbana como localización relativa de empleo y población, es el cálculo de la *ratio* entre puestos de trabajo y población en edad de trabajar. En las dos últimas columnas de los datos referidos a las ciudades centrales se muestra la *ratio*, primero para la ciudad central y segundo, para el resto del área metropolitana. El carácter no monocéntrico del área de Barcelona se refleja en la pequeña diferencia de densidad de empleo entre Barcelona y el resto de su área. Por el contrario, la densidad de empleo de la ciudad de Madrid es casi el doble que la del resto de su área metropolitana.

Para poder llevar a cabo un análisis comparativo más profundo de las dos áreas se ha utilizado para cada una de ellas una división zonal cuyas características se detallan en la tabla 1. En el caso de Madrid, las zonas utilizadas provienen de la *Encuesta domiciliaria de movilidad en día laborable de 1996 en la Comunidad de Madrid (EDM-96)*, elaborada por el Consorcio de Transportes de Madrid. La EDM-96 permite calcular los puestos de trabajo localizados para cada zona. Por su parte, las zonas del área de Barcelona provienen de la *Enquesta de Mobilitat Quotidiana* de 1996, de la ATM. Se ha asignado a estos dos conjuntos de zonas los datos de puestos de trabajo localizados⁴ y los de población en relación con la actividad correspondiente al Padrón de 1996.

A partir de estos datos se han podido calcular para cada zona las siguientes variables:

Potemp_i = Potencial de empleo de la zona i, definido de la siguiente manera:

$$Potemp_i = \sum_j \frac{E_j}{d_{ij}}, \text{ donde}$$

E_j = Empleos localizados en la zona j.

d_{ij} = Distancia euclidiana entre las zonas i y j.

³ Véase la nota en la tabla 1.

⁴ Los puestos de trabajo localizados no están desagregados por sexo ni por nivel educativo.

Potpar_i = Potencial de parados de la zona i, definido del mismo modo que potemp pero con el número de parados en lugar del número de empleos.

Potencial_i = Potemp_i - Potpar_i

Seprim_i = Porcentaje de población entre 16 y 64 años residente en la zona i sin estudios o con estudios primarios incompletos.

Tparf_i = Tasa de paro femenino de la zona i.

Tparh_i = Tasa de paro masculino de la zona i.

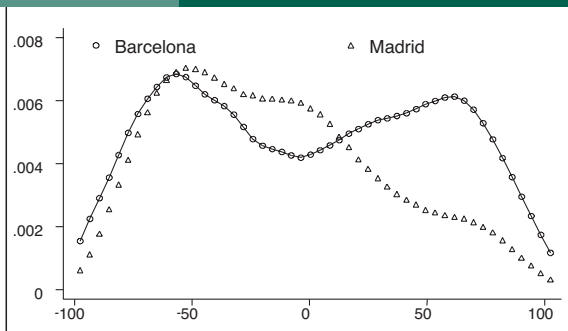
La variable de potencial de empleo, Potemp, aproxima la estructura urbana como relación entre las localizaciones del empleo y la población estableciendo una medida de la accesibilidad de cada zona al conjunto del empleo del área metropolitana, de modo que a mayor potencial mayor accesibilidad. Como ya se ha mencionado anteriormente, el patrón de accesibilidad al empleo diferirá entre áreas monocéntricas y policéntricas, de tal modo que en las primeras esperamos una concentración de elevadas accesibilidades en pocas zonas, mientras que en las segundas la distribución debería tender a ser más uniforme.

Para poner de manifiesto las diferencias en los patrones de accesibilidad entre ambas áreas se ha estimado un *kernel* de densidad. Esta metodología permite aproximar de forma continua lo que de otro modo sería expresado por un histograma de frecuencias. Es decir, el *kernel* alisa el histograma convirtiendo la distribución de la variable en cuestión en continua. La figura 1 muestra los resultados de estimar la distribución de frecuencias de la diferencia entre el potencial de empleo de cada zona y el potencial medio del área metropolitana expresado en porcentaje respecto a esa media. Por tanto, en el eje de abscisas, el valor 0 se corresponde con el valor medio metropolitano del potencial de empleo, mientras que +50 indica diferenciales positivos respecto a la media que representan el 50% de la misma. El eje de ordenadas señala la proporción (en tanto por 1) de zonas del área cuyo diferencial de potencial se corresponde con el del eje de abscisas.

La comparación de las distribuciones de los diferenciales de potencial de empleo pone claramente de manifiesto las diferentes formas urbanas de Madrid y Barcelona. Se puede apreciar que ambas áreas poseen un número relativamente similar de zonas con muy bajas accesibilidades al empleo, que alcanza un máximo en torno a diferenciales que representan el 50% por debajo de la media. A partir de este punto, en el área de

Madrid la frecuencia (el porcentaje) de zonas disminuye de manera continua con el aumento de potencial, especialmente cuando se alcanzan potenciales superiores a la media. Este es el tipo de comportamiento que sería esperable en un área monocéntrica. En sentido contrario, en el área de Barcelona se advierte un comportamiento considerablemente homogéneo, en términos del porcentaje de zonas, en el rango de diferenciales que se mueve entre -50% y +50%. En consecuencia, lo esperable es que la localización de la zona de residencia condicione en mayor medida la capacidad de ajuste espacial en Madrid que en Barcelona. Por consiguiente, los diferenciales interzonales de potencial debieran influir en mayor medida en la explicación de las diferencias interzonales de tasas de paro de Madrid.

Figura 1 Diferenciales zonales de potencial de empleo

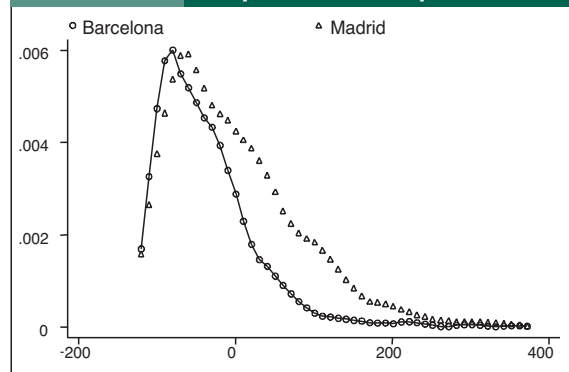

La variable *Seprim*, que es el porcentaje de población potencialmente activa de la zona sin estudios o con primaria incompleta, aproxima la segregación residencial mediante la concentración de la población por niveles educativos. La composición socioeconómica de la población zonal permite explicar los diferenciales de paro en la medida que el mercado de vivienda refleja las desventajas del mercado de trabajo. La concentración de individuos con características socioeconómicas asociadas con una mayor probabilidad de desempleo llevará a mayores tasas de paro. En este punto no es posible distinguir entre las posibles vías mediante las cuales la segregación residencial influye en el desempleo zonal.

Se ha efectuado el mismo ejercicio de estimación de la distribución de frecuencias zonales para la variable *Seprim*, expresada igualmente como diferencial zonal respecto a la media del área en porcentaje sobre esta última, tal como aparece en la figura 2. En este caso,

las diferencias entre las dos distribuciones nos permiten inferir la existencia de diferencias significativas en el grado de segregación entre ambas áreas.

Figura 2 Diferenciales de porcentaje de población zonal sin estudios o con primaria incompleta

La comparación de las dos distribuciones indica una clara diferencia entre ellas. Las dos áreas son muy similares en la distribución de zonas con porcentajes muy reducidos de población con nivel de estudios bajo o bien sin estudios. A partir de un determinado punto, la distribución de Madrid está notablemente desplazada hacia la derecha. En otras palabras, en el área de Madrid hay un mayor porcentaje de zonas con proporción de población con estudios bajos superior a la media. La mayor dispersión de la distribución de Madrid permite concluir que el grado de segregación residencial del área de Madrid es superior al de Barcelona. De nuevo, los condicionantes espaciales y, por tanto, la localización debieran tener mayor influencia en Madrid que en Barcelona sobre la distribución espacial del paro.

Finalmente, la distribución de las tasas de paro femenino y masculino (T_{parf} y T_{parh}), en los gráficos 3 y 4, ilustran la distribución territorial de desempleo en las dos áreas⁵. Una primera constatación de la comparación de ambos gráficos es que en cada ciudad la dispersión territorial del desempleo femenino es superior a la del masculino. En segundo lugar, las distribuciones femeninas son más similares que las masculinas, aunque en ambas la distribución de Madrid contiene a la de Barcelona. A partir de esto último puede estable-

⁵ Nótese que al igual que las otras variables, las tasas de paro se expresan como diferencia respecto a la media en porcentaje de la misma.

cerse que la dispersión de tasas de paro zonales es menor en Barcelona que en Madrid, aunque la diferencia es mayor en el caso del paro masculino.

Figura 3 Diferenciales zonales de tasa de paro femenino

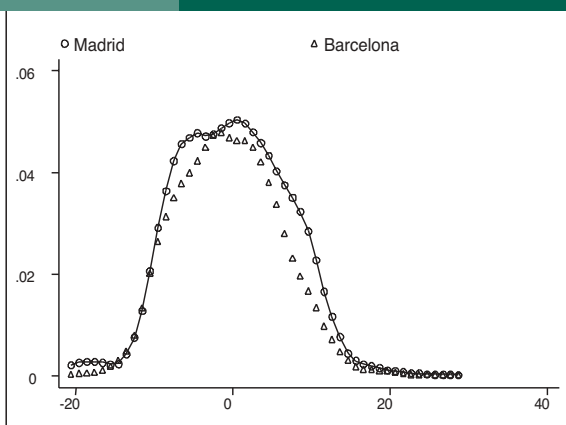
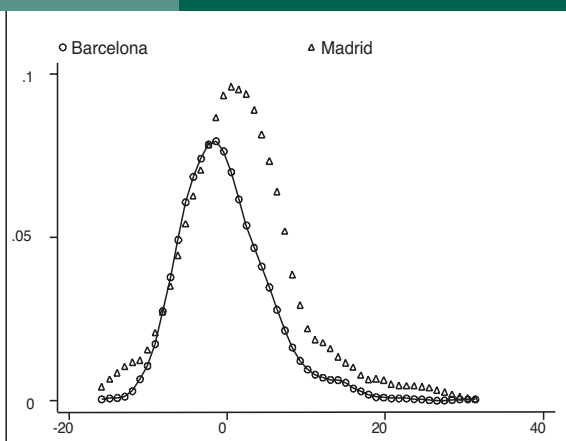

Figura 4 Diferenciales zonales de tasa de paro masculino

Adicionalmente, algunos comportamientos diferenciales entre las distribuciones de las dos áreas, que se manifiestan en las colas, merecen ser reseñados. En la cola izquierda (diferenciales por debajo de la media) se puede percibir que tanto para el paro masculino como para el femenino del área de Madrid existe un porcentaje de zonas con tasas de paro muy por debajo de la media superior al de Barcelona. En sentido contrario, pero esta vez sólo perceptible en el paro masculino, la cola derecha indica la existencia en Madrid de un número relativo de zonas notablemente mayor que en Barcelona, soportando tasas de paro muy por encima

de la media metropolitana. En definitiva, a la mayor dispersión de las distribuciones de paro del área de Madrid hay que añadir comportamientos extremos más acentuados.

Los dos indicadores de condicionantes espaciales de la distribución espacial del desempleo, potencial de empleo y porcentaje de población con bajo nivel de estudios, están suministrando señales de una mayor desigualdad en Madrid tanto de accesibilidad al empleo como de segregación residencial. En consonancia, es esperable que las dos distribuciones de tasas de paro de Madrid reflejen esta mayor desigualdad en forma de una mayor dispersión de las tasas de paro que en Barcelona. En definitiva, las características zonales parecen condicionar el resultado de paro en mayor medida en Madrid que en Barcelona. No obstante, los gráficos muestran que las diferencias de comportamiento son claramente superiores en el paro masculino, donde la distribución de Barcelona no sólo tiene una menor varianza, sino que está desplazada respecto a la de Madrid hacia una mayor masa de zonas con tasas de paro por debajo de la media.

Las zonas utilizadas como unidad de análisis son de un tamaño demográfico y físico suficientemente reducido como para suponer que su grado de apertura a los movimientos diarios residencia-trabajo es muy elevado. En consecuencia, cualquier crecimiento diferencial del empleo, respecto a su entorno en estas zonas, será absorbido rápidamente por el *commuting*, lo cual resultará en un efecto prácticamente nulo sobre la tasa de paro local. Si la composición socioeconómica de la población de estas zonas fuese idéntica, el efecto de la movilidad diaria sería la práctica eliminación de los diferenciales de tasa de paro. Sin embargo, la existencia de diferencias de composición, resultado de procesos que explican la segregación residencial, conduce a concentraciones diferenciales a lo largo del área metropolitana de grupos de población con características asociadas a elevadas probabilidades de desempleo. De aquí que cuanto menores sean las restricciones de la población a la movilidad diaria, en mayor medida la distribución del desempleo será reflejo de la distribución residencial de los grupos de población más vulnerables en el mercado de trabajo. Si las mujeres, por término medio, están sujetas a mayores restricciones a la movilidad que los hombres, las diferencias de accesibilidad, y en consecuencia la localización residencial, tienen que resultar más determinantes al explicar la distribución territorial del desempleo femenino. Por

otra parte, si, como se ha mostrado, las diferencias de accesibilidad y la segregación residencial son mayores en Madrid, las tasas de paro zonales en esta área serán más dependientes de estos factores que en el caso de Barcelona.

Para contrastar estas hipótesis de comportamiento se han estimado las ecuaciones (1) y (2), donde las variables que se explican son las tasas de paro zonales masculinas y femeninas, respectivamente. Por su parte, las variables explicativas son las mismas en ambas ecuaciones, Potencial y Seprim. La segunda variable ya se ha descrito anteriormente. Con respecto a la primera debe hacerse una acotación. Anteriormente se ha definido Potencial como la diferencia entre el potencial de empleo, Potemp, y el potencial de parados, Potpar. La localización de una zona determina su accesibilidad relativa respecto a la demanda de trabajo, como hemos visto, pero también respecto a la oferta de trabajo. Esto significa que la población de una zona tiene un determinado nivel de accesibilidad al empleo, pero también a la potencial competencia en el mercado en la ocupación de los puestos de trabajo. Si sólo incluyésemos la variable Potemp correríamos el peligro de que esta variable recogiese a la vez ambos efectos. Por esta razón, el potencial de empleo tiene que matizarse con el efecto de la oferta de trabajo que compite por esos empleos. De ahí que se utilice la variable Potencial que tiene en cuenta este efecto.

$$Tparh_i = \alpha_h + \beta_h * Potencial_i + \gamma_h * Seprim_i + \varepsilon_i \quad (1)$$

$$Tparf_i = \alpha_f + \beta_f * Potencial_i + \gamma_f * Seprim_i + v_i \quad (2)$$

Los resultados de las estimaciones se muestran en la tabla 2. Una primera constatación es que en cada área

la capacidad explicativa del modelo (R^2 -aj) es considerablemente superior en el paro femenino. Las dos variables son capaces de explicar el 32%, en Barcelona, y el 43%, en Madrid, de la variación de las tasas de paro femenino en ambas áreas. La variación explicada en los modelos de paro masculino no alcanza el 20%. Por tanto y como se esperaba, el paro de la población activa femenina está condicionado en mayor medida que el de los hombres por las características de la localización de la residencia, tanto por lo que se refiere a la accesibilidad al empleo como a la composición socioeconómica de la población zonal. Nótese que la capacidad explicativa del modelo es superior en el área de Madrid, que era la expectativa debido a su carácter monocéntrico y, en consecuencia, con mayores desigualdades en la accesibilidad al empleo.

Por otra parte, de los resultados puede inferirse que la accesibilidad presenta una mayor influencia para explicar el desempleo que la segregación en las mujeres que en los hombres, si atendemos a los valores de los estadísticos t . Es decir, a pesar de que el efecto de la segregación (Seprim) es mayor en el paro femenino, si nos atenemos a los coeficientes, el peso relativo de la accesibilidad en la explicación del desempleo es superior en las mujeres, y adicionalmente es mayor en Madrid que en Barcelona. La accesibilidad es más relevante para el colectivo con mayores restricciones a la movilidad y, por tanto, con menor capacidad de ajuste. Consiguientemente, los diferenciales de paro masculino parecen depender del nivel de segregación en mayor medida. No obstante, los coeficientes de Potencial son mayores en los modelos de Barcelona si se compara cada género. Este mayor efecto implica que el beneficio marginal de una mejora de la accesibilidad al empleo es más elevado en la ciudad policéntrica que en la monocéntrica y para las mujeres que para los hombres.

Tabla 2 Resultados de la estimación de las ecuaciones (1) y (2) en cada área metropolitana

	Variable dependiente: tasa de paro zonal			
	Barcelona		Madrid	
	Hombres	Mujeres	Hombres	Mujeres
Potencial	-0,1167	-0,195	-0,0195	-0,1264
<i>t</i> -est	-8,8	-13,6	-2,3	-16,9
Seprim	0,0198	0,0349	0,0237	0,0254
<i>t</i> -est	7,2	9,3	9,1	8,7
Constante	-0,2283	-0,4389	-0,008	-0,0129
<i>t</i> -est	-1,07	-1,6	-0,04	-0,006
R^2 -aj	0,177	0,322	0,1989	0,4359
F	73,92	174,43	76,91	333,44
N	578	578	634	634
	Errores estándar robustos			

3 Características individuales, paro y forma urbana: un enfoque desagregado

Hasta aquí se ha analizado la relación entre forma urbana y desempleo desde un punto de vista agregado. De los resultados obtenidos puede establecerse que la estructura urbana influye en la distribución espacial del desempleo. Diferentes formas urbanas afectan en distinto grado a esta distribución. En esta sección nos centraremos en un análisis de nivel individual que nos permitirá deslindar de forma bien definida los

efectos de las características individuales de los efectos agregados. En definitiva, se trata de establecer cómo una misma estructura urbana puede afectar la probabilidad de desempleo de individuos diferentes.

Para ello se parte de un modelo de comportamiento individual de oferta de trabajo en el que se delimitan las condiciones bajo las cuales un individuo tomará la decisión de participar y ocupar una vacante de empleo o bien permanecer en una situación de no empleo. En los modelos estándar de búsqueda y participación, cuando no se consideran las fricciones que en términos de costes pecuniarios y de tiempo implican las distancias asociadas a la oferta de vacantes de empleo, los individuos maximizan el bienestar presente y futuro que se deriva de los estados de ocupación y paro. En este tipo de modelos un concepto crucial es el “salario de reserva”. Es el salario más bajo por el cual el individuo, dada la tasa de llegada de ofertas de empleo, decide aceptar una vacante. Así, el individuo evalúa las ofertas de empleo comparando el salario asociado a la oferta con su salario de reserva.

La introducción del espacio en este tipo de modelo comporta cambios en el marco de referencia. Dada la localización residencial de un individuo, la aceptación de ofertas implica la consideración del salario neto de costes de *commuting* respecto al salario de reserva neto. Este cálculo es afectado por la distribución de distancias asociadas a las vacantes desde la localización residencial del individuo. Desde este punto de vista, el objeto de análisis es el efecto de la forma urbana en términos de las distancias asociadas a las vacantes de empleo a las que se enfrentan los desempleados sobre la probabilidad de paro. Pero también se introduce el efecto de la composición socioeconómica del entorno residencial del trabajador sobre esa probabilidad. A partir de estas consideraciones se plantea el modelo que estimar que se desarrolla a continuación.

El elemento fundamental del modelo es una ecuación que estima la probabilidad de paro como función de características personales (edad, sexo, nivel educativo) y situacionales (ocupación, sector) del individuo en el mercado de trabajo, así como variables que aproximan la desventaja en el mercado de vivienda. Suponemos que la probabilidad de paro depende de la distancia de las vacantes recibidas por el individuo. Cuanto mayor es la distancia, mayor es el coste de transporte y menor, en consecuencia, el salario neto ofertado. A igualdad de características, cuanto menor sea el salario

neto ofrecido, mayor es la probabilidad de que esté por debajo del salario neto de reserva. Si esto ocurre, el individuo rechazará la oportunidad ofrecida.

Sin embargo, no se puede llevar a cabo una estimación adecuada de la probabilidad de no empleo en el caso de los no ocupados. La razón es que la distancia de viaje al trabajo no es observable para los desempleados. Es decir, desconocemos la distancia teórica en que incurrirían los parados, dadas sus características individuales y residenciales en caso de acceder a una vacante. Si se estimase una ecuación que explicase la distancia por el método de mínimos cuadrados ordinarios, asignando distancia “cero” a los parados, llevaría a la obtención de estimadores sesgados si la probabilidad de que se observe una distancia cero en un individuo no es aleatoria y está correlacionada con características que influyen la probabilidad de no empleo.

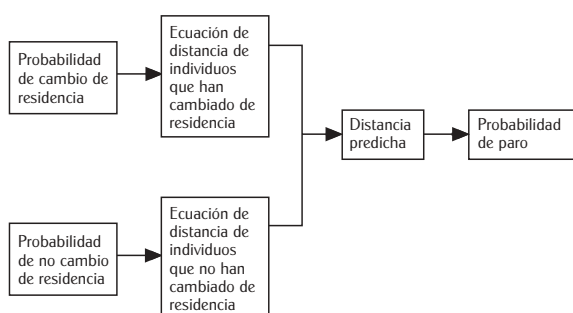
Una forma estándar de tratar este problema es la estimación bietápica de Heckman⁶. Dado que la distancia sólo es observable cuando el individuo se encuentra ocupado, las distancias asociadas a las vacantes de empleo relevantes para los parados pueden interpretarse como función de las variables que determinan la probabilidad de empleo. Es decir, se estima la ecuación de distancia introduciendo un término de corrección en la ecuación que nos aproxima la probabilidad teórica de no empleo de cada individuo, dadas sus características. Consiguientemente, se requiere una primera etapa en la que se estime la probabilidad de paro de los individuos de la muestra en función de sus características. Con esta aproximación es posible predecir la distancia que teóricamente se correspondería con cada individuo parado u ocupado de la muestra, dadas sus características.

El segundo problema tiene un carácter menos instrumental. No se puede considerar independiente o exógena la distancia de viaje al trabajo de la localización residencial del individuo. Una posible forma de ajuste del individuo en el mercado de trabajo, en relación con la localización del empleo, es la relocalización residencial. En este sentido, la distancia puede ser dependiente de las decisiones de localización residencial del individuo. Para introducir el efecto de interacción entre la determinación de la distancia y la residencia del individuo, se estiman sendas ecuaciones de distancia para

⁶ Heckman (1979).

los individuos que han cambiado y los que no han cambiado residencia durante el periodo de referencia. Para ello se sigue un procedimiento similar al utilizado para el tratamiento de la distancia de los parados. Se estima un modelo que explique la probabilidad de cambio residencial. El resultado de las probabilidades derivadas de este modelo nos permite introducir un término en cada una de las ecuaciones de distancia que controlan las probabilidades de los individuos de haber cambiado o no de residencia. El objetivo es de nuevo evitar el sesgo en la estimación de la ecuación de distancia si las características no observables que determinan la localización residencial están correlacionadas con las características individuales y locales que explican la distancia al trabajo. En definitiva, la ecuación de distancia se estima condicionada a que el individuo haya cambiado de residencia o no lo haya hecho.

Esquemáticamente, el modelo y su secuencia de estimación toman la siguiente forma:

La distancia predicha⁷ aproxima cuál sería la distancia entre la residencia y el trabajo asociada a las vacantes recibidas por los individuos de la muestra dadas sus características personales y de localización residencial. A mayor distancia, para individuos con características similares, mayor probabilidad de paro, ya que una mayor distancia implica un menor salario neto ofertado con la vacante.

Una vez descrita la estructura básica del modelo, se pasa a explicar la especificación de las ecuaciones y el sentido de las variables incluidas en las mismas. En primer lugar, las variables explicativas de la ecuación

de cambio residencial se refieren sólo a características personales: edad y nivel educativo del cabeza de familia en el momento en que produce la decisión de relocalización residencial. Lo que podríamos definir o interpretar como tasa de rendimiento asociada a la relocalización residencial familiar aumenta con el nivel educativo o de cualificación de sus miembros. Diversos estudios infieren una relación de causalidad positiva entre la categoría ocupacional o de ingresos y la movilidad residencial. Adicionalmente al hecho de que mayores niveles de cualificación pueden estar actuando como proxy de ingresos más elevados, las razones que explican este comportamiento diferencial según el nivel de cualificación se encuentran en la más amplia dispersión o menor concentración geográfica de los empleos que requieren mayores niveles de especialización.

La influencia de la edad del cabeza de familia aproxima las necesidades residenciales de la unidad familiar en función de su perfil de ciclo vital. En consecuencia, es esperable una mayor probabilidad de que se hayan producido cambios residenciales en aquellas edades correspondientes a las fases iniciales del ciclo vital familiar.

La falta de información sobre la zona de origen en aquellos casos en que se ha producido cambio residencial durante los últimos cinco años, hace inviable la caracterización en los modelos de las decisiones de cambio residencial tanto de la componente de demanda en el mercado de trabajo como de oferta en el mercado de vivienda, así como las implicaciones que en esta materia pueda tener la forma urbana, aproximada mediante la accesibilidad al empleo de las zonas de origen. Aunque la carencia de esta información constituye una limitación considerable para el análisis de estas decisiones residenciales, cabe enfatizar que, en nuestro caso, el objetivo explícito asociado al modelo desarrollado no se ciñe a la explicación exhaustiva del cambio residencial, sino simplemente a la derivación de factores de corrección que permitan controlar y corregir el sesgo que las características individuales explicativas de la probabilidad de cambio residencial puedan tener sobre la configuración de las pautas de movilidad obligada de la población.

La distancia de viaje al trabajo está influida por características personales como nivel educativo, sexo y edad. La probabilidad de aceptación de una vacante de empleo a mayor distancia de la localización residencial

⁷ Nótese que esta distancia predicha se calcula tanto para ocupados como para los parados de la muestra, gracias al término de corrección introducido en sendas ecuaciones de distancia.

del individuo crece con el nivel educativo (Börsch-Supan, 1990). Una de las principales razones que explican este comportamiento es que los puestos de trabajo más cualificados están localizados a menores densidades y concentración que la media. Como consecuencia, el radio de búsqueda de los trabajadores más cualificados será superior al de trabajadores con menores niveles de cualificación (Simpson, 1992). Para estos últimos, la mayor densidad y menor dispersión geográfica de las oportunidades implica una menor probabilidad de que el incremento de coste asociado a la ampliación del radio de las áreas de búsqueda de empleo y/o de viaje al trabajo compense el potencial incremento de salario en que podrían incurrir al considerar un mayor abanico de oportunidades de empleo.

Por lo que se refiere a la relación entre género y movilidad obligada, son numerosas las investigaciones que señalan que las distancias y tiempos de *commuting* son, en términos generales, inferiores en el caso de la mujer (Madden, 1981). Las restricciones de tiempo más severas que en el hombre, debido a las diferencias de género existentes en la distribución del trabajo doméstico, estarían tras este comportamiento medio.

La edad puede condicionar la determinación de las áreas de viaje al trabajo y, en consecuencia, la distancia de *commuting* mediante una doble vía. En primer lugar, el incremento del nivel de ingresos salariales de los trabajadores se encuentra correlacionado positivamente con la acumulación de experiencia en el empleo, la cual normalmente se adquiere con la edad. Los mayores ingresos permiten reducir las restricciones sobre la posibilidad de relocalización residencial del individuo y, por consiguiente, sobre su capacidad de ajuste en términos de accesibilidad al empleo. Un segundo camino de efecto de la edad es el cambio en preferencias respecto a la densidad residencial y a la accesibilidad al empleo a lo largo del ciclo vital familiar.

Adicionalmente a las características personales, otras características pueden actuar como determinantes de la distancia. El sector de actividad, debido a las diferencias de dispersión territorial del empleo, puede afectar el comportamiento de movilidad diaria del individuo.

En la sección anterior se ha mostrado el efecto de la segregación sobre la distribución territorial de paro. Un mayor grado de segregación actúa penalizando en el

mercado de vivienda a los grupos en desventaja. Como resultado, la distribución espacial de la población, según características socioeconómicas, reflejará esa desventaja. Si las mismas características también afectan negativamente en el mercado de trabajo, la interacción de la desventaja en sendos mercados conduce a que encontremos tasas de paro más elevadas en zonas del área metropolitana donde se concentra la residencia de grupos de población con características asociadas a probabilidades de paro más elevadas. Sin embargo, en un análisis individual ya se está considerando separadamente el efecto de las características personales del individuo sobre su probabilidad de desempleo. Las variables de características socioeconómicas de la población zonal, por consiguiente, ya no capturan el efecto composición sobre el paro zonal, sino que deben ir más allá. Su introducción está suponiendo que la segregación residencial induce efectos derivados sobre los individuos que en último término devienen en una mayor probabilidad individual de paro.

La hipótesis aquí postulada es que el medio residencial influye indirectamente en la probabilidad de paro del individuo a través de la determinación del ámbito de búsqueda de empleo y, por ende, de la distancia de viaje al trabajo. El entorno residencial, medido en términos de las características socioeconómicas de la población de la zona de residencia del individuo, aproxima la disponibilidad de información sobre oportunidades de empleo. En concreto, las variables utilizadas son el porcentaje de población zonal analfabeta o con primaria incompleta y el porcentaje de población con estudios superiores. En la medida que estas variables están correlacionadas con mayores y menores tasas de paro zonal, respectivamente, también lo estarán con una menor y mayor disponibilidad de información relevante relacionada con la localización de oportunidades de empleo. Una menor disponibilidad de información hace verosímil la ampliación del radio de búsqueda, que resulta en mayores distancias esperadas de *commuting* y viceversa.

La relación entre estructura urbana y el comportamiento individual respecto a la distancia de viaje al trabajo se establece mediante la inclusión de dos variables en las ecuaciones de distancia. La primera es *potemp*, potencial de empleo de la zona de residencia del individuo, variable ya utilizada en la sección anterior. La segunda, *densemp*, es la *ratio* entre los puestos de trabajo del municipio donde se encuentra la zona de residencia y la población potencialmente activa del

municipio (población entre 16 y 64 años); es decir, una medida de la densidad de empleos respecto a la población que teóricamente compite por esos puestos de trabajo.

Respecto a la primera variable, mayores accesibilidades al empleo implican menores costes de búsqueda y de viaje al trabajo, de tal manera que para aquellos individuos localizados en zonas con mayor accesibilidad o potencial de empleo, el coste por unidad de distancia es menor con relación a las áreas con menor accesibilidad y, en consecuencia, es factible ampliar el radio del área de búsqueda, con lo que aumenta la probabilidad de observar mayores distancia efectivas de viaje. Las localizaciones con un mayor grado de accesibilidad al empleo dotan a sus residentes de una mayor flexibilidad espacial, siendo mayor la posibilidad de utilizar las relaciones de *commuting* como sustitutivas del movimiento residencial. En lo que se refiere a la densidad de empleos, una mayor cantidad de empleos en relación con la población en el ámbito inmediato del individuo más allá de la zona, el municipio, supone que el individuo tendrá mayor probabilidad de enfrentarse a vacantes aceptables de empleo a menores distancias. En consecuencia, la expectativa es que a mayor potencial de empleo, mayor distancia; pero a mayor densidad de empleos, menor distancia.

Por último, se introducen dos variables de control. En primer lugar, se controla si el individuo ha cambiado de empleo durante el período de referencia. En la medida que la distancia de viaje depende no sólo de la localización de la residencia, sino también del empleo, con esta variable se busca capturar el efecto que tenga sobre la distancia ajustes en términos de cambio de localización del empleo, tanto si el individuo ha cambiado como si no ha variado de residencia. En principio no hay una expectativa respecto al signo que debiera tomar la variable. Pero el signo y la significación de la variable nos permitirán establecer en qué medida los individuos ajustan sus comportamientos espaciales en términos de la localización relativa de residencia y empleo. La segunda variable de control captura el efecto sobre la distancia del modo de transporte. Se especifica como una variable ficticia que toma valor 1 si el individuo se desplaza en transporte público.

En la ecuación final de probabilidad de paro se incluyen variables habituales de características personales (sexo, edad y nivel educativo). Junto a ellas se han introducido dos variables que capturan posible desventa-

ja en el mercado de vivienda: la primera se refiere al tipo de tenencia, y es una variable ficticia que toma valor 1 si el individuo reside en una vivienda en alquiler. La segunda se refiere a características de la vivienda. En concreto, se trata de otra variable ficticia que toma valor 1 si la vivienda alcanza, como máximo, 60 m² de superficie. Adicionalmente, se especifican variables ficticias que definen el perfil ocupacional y sectorial del individuo que caracterizan su puesto de trabajo actual o el anterior a su situación de paro.

Finalmente, en la ecuación se han introducido variables para controlar el crecimiento de oferta y demanda de trabajo. Respecto al primero, se calculó el componente de crecimiento vegetativo de la población activa del municipio de residencia del individuo. En lo que se refiere al crecimiento de la demanda, se calculó el crecimiento medio ponderado del empleo en el área de viaje al trabajo del municipio del individuo, donde el factor de ponderación es el porcentaje que representa cada municipio de destino en los flujos de salida por *commuting* desde el municipio del individuo. La última variable es la distancia imputada, calculada como ya se ha explicado a partir de los valores predichos de las ecuaciones de distancia.

La muestra de individuos utilizada para estimar el modelo procede de la *Enquesta sobre condicions de vida i hàbits de la població de la Regió Metropolitana de Barcelona, 1995*, elaborada por el *Institut d'Estudis Metropolitans de Barcelona*. La muestra está compuesta por 2.680 individuos residentes en el conjunto de las 578 zonas en que se ha dividido la Región Metropolitana de Barcelona. De ellos, 2.163 estaban ocupados en el momento de la encuesta y 517 estaban en situación de paro. Por sexos, de los 2.163 ocupados 880 eran mujeres y 1.283, hombres. De los 517 parados, 245 eran hombres y 272 mujeres. La información suministrada por la encuesta permite asignar a los individuos a la correspondiente zona de residencia y conocer si el individuo ha cambiado de zona de residencia durante los cinco años anteriores a la encuesta. No obstante, no hay información, en caso de cambio, de la zona de origen. Es decir, sabemos si el individuo ha cambiado de zona de residencia, pero no desde qué zona de origen. Concretamente, en la muestra, 1.461 individuos cambiaron de residencia durante los cinco años anteriores a la encuesta, mientras que 1.219 permanecieron en la misma zona durante todo el período. Este dato nos habla de la importancia de la movilidad residencial, durante el período de análisis, en el ámbi-

to de la Región Metropolitana. Las distancias de viaje al trabajo se calcularon a partir de las respuestas de los encuestados sobre el lugar de residencia y el lugar de trabajo, utilizando las distancias físicas interzonales calculadas con el programa ATMax, de la red de transporte de la Región Metropolitana de Barcelona. En la tabla 3 se muestran las distancias medias derivadas a partir de las respuestas de la encuesta para hombres y mujeres; se distingue entre quienes cambiaron de zona y los que no cambiaron de zona de residencia durante el período. Es claramente perceptible la diferencia de distancias medias de los hombres y las mujeres; es menor para estas últimas, tal como se esperaba, en coherencia con toda la evidencia internacional. Por otra parte, también los datos reflejan una diferencia de distancias medias entre la población relocalizada y la no relocalizada, y es superior la correspondiente al segundo grupo. No obstante, la diferencia es demasiado reducida como para establecer a priori comportamientos diferenciados.

Tabla 3		Distancia de viaje al trabajo. Medias muestrales		
	Media	Media cambio de residencia	Media no cambio de residencia	
Hombres	11.83	11.41	12.36	
Mujeres	7.21	6.90	7.61	
Total	9.95	9.56	10.45	

En las tablas 4 y 5 se muestran los resultados de las estimaciones (la tabla del anexo describe las variables utilizadas). Las estimaciones de las ecuaciones de distancia requieren una matización (tabla 4). Entre las variables utilizadas en las estimaciones de distancia se encuentran dos variables, μ y λ , que se corresponden con los términos de corrección de paro y cambio residencial, respectivamente. El primer término proviene de la ecuación inicial de probabilidad de paro, que se muestra en la parte inferior de la tabla. Como se ha explicado, la corrección permite asignar la distancia predicha a los parados de la muestra, para los cuales no hay distancia observada. El segundo término es resultado de la ecuación explicativa de la probabilidad de cambio residencial. Corrige el sesgo que podría derivarse de la existencia de factores no observables que afecten tanto a la probabilidad de cambio como a la distancia de viaje hasta el trabajo. En definitiva, si la probabilidad de cambiar de zona no es aleatoria sino que varía según las características de la

población, y si el cambio residencial afecta a la distancia recorrida, en ese caso se ha establecido un puente entre la explicación del cambio residencial y la de la distancia. Esta es la función que cumple λ . De este modo se está estimando la distancia de los individuos que han cambiado/no han cambiado de residencia, condicionada a una determinada probabilidad de cambio/no cambio según sus características. Así corregimos el hecho de que no sabemos cuál sería la distancia que observaríamos para los individuos que no han cambiado en el caso de haberlo hecho, y viceversa.

En la tabla se puede apreciar que en las ecuaciones de distancia no se han incluido variables de características personales (sexo, edad y nivel educativo). Esto se ha hecho para evitar problemas de correlación con el término de corrección de paro (μ), que ya incorpora implícitamente⁸ el efecto de esas características personales. No se entrará a comentar detenidamente los resultados de la ecuación inicial de probabilidad de paro, dado su carácter puramente instrumental. Baste decir que los resultados de la estimación son estándar respecto al efecto de las características personales sobre la probabilidad de paro: probabilidad de paro decreciente con el nivel educativo, efecto de U respecto a la edad (probabilidad de paro más elevada en los jóvenes y menor probabilidad en el caso de los *prime age*) y mayor probabilidad de paro de la población femenina.

Las variables de la ecuación de probabilidad de cambio residencial están definidas en términos de las características personales relevantes del cabeza de familia. Las variables consideradas recogen los efectos de edad (ciclo vital) y el nivel educativo (renta). Respecto a la edad parece reflejarse un cierto efecto de ciclo vital ya que la probabilidad disminuye con la edad. La probabilidad de cambio es significativamente menor en el caso de los cabezas de familia entre 55 y 64 años. Por su parte, el efecto de la renta mediante el nivel educativo es detectado muy nítidamente por los resultados. La probabilidad de cambio residencial es significativamente más elevada en el caso de que el indivi-

⁸ Dado que el objetivo esencial de esta ecuación es predecir y no tanto explicar, se ha intentado estilizar al máximo su especificación. Esta opción se ha tomado también para la ecuación de cambio residencial. Por otra parte, la introducción de μ permite asegurar la consistencia de los estimadores de la ecuación. Una especificación más completa de las ecuaciones de distancia y cambio residencial puede obtenerse de los autores.

Tabla 4 Resultados de las estimaciones de distancia y cambio residencial

Ecuaciones de distancia. Var. dep.: log(distancia)					
Variables	Cambio resid.	z		No cambio resid.	Z
ind	0,2236731	2,43		0,2385286	2,48
scom	0,1194526	1,22		0,1413707	1,29
semp	0,2422511	1,98		0,1160204	0,79
public	0,2279583	2,88		0,2344218	2,59
potemp	0,0018076	1,90		0,0010576	1,05
densemp	-0,7011737	-2,38		-0,2843365	-0,96
estprim	0,0004755	1,52		0,0008806	2,67
estsup	-0,000651	-2,56		-0,0005896	-2,2
camemp	-0,0890657	-1,17		0,1985988	2,43
m	0,819309	6,41		0,8882225	5,93
l	-0,3780527	-2,13		1,539849	4,71
Const.	0,1345955	2,53		-1,612207	-4,39
r	-0,2744408	-2,24		0,8258331	8,58
s	1,377538	36,04		1,8646	10,37
Log (L)	-4337,28			-3953,89	
N	1461			1219	
	Ecuación de probabilidad de cambio residencial	z		Ecuación inicial de probabilidad de paro	z
	(λ)			(μ)	
edad3c	-0,0728759	-1,27	sexo	-0,2980285	-5,17
edad4c	-0,1999742	-2,4	priminc	0,0367223	0,31
primincc	-0,1225022	-1,67	medios	-0,2712716	-3,89
mediosc	0,1904967	2,83	sup	-0,6721786	-6,93
supc	0,2201259	3,06	edad1	0,2557819	3,03
Const.	0,1345955	2,53	edad3	-0,3815477	-5,44
			edad4	-0,221016	-2,03
			Const.	-0,4153139	-6,19

duo sea un cabeza de familia con estudios medios y superiores o bien pertenezca a una familia con un cabeza de familia que reúna esas características. Estos resultados se encuentran en línea con diversos estudios (por ejemplo, Duncan y Perruci, 1976 y Polachek y Hovarth, 1977) en los que también se constata una relación positiva entre cualificación y propensión a la movilidad residencial. Los resultados apuntan a un efecto selectivo de la movilidad en términos de edad y de nivel educativo y de renta. En consecuencia, dado el elevado nivel de movilidad, es esperable una tendencia al incremento de la segregación y la concentración de población con características asociadas con desventaja en los mercados de vivienda y trabajo. De aquí que se debiera esperar que el efecto de la segregación sea más relevante en el caso de la población que no se ha movido durante el período de referencia.

En la parte superior de la tabla se muestran las ecuaciones de distancia estimadas tanto para la población que cambió de zona de residencia como para la que no cambió. Una primera cuestión que se debe considerar son los resultados de los factores de corrección de paro y cambio residencial. El coeficiente de la corrección de paro es elevado y muy significativo. Este resultado no es sorprendente si se tiene en cuenta lo explicado anteriormente sobre el papel del factor. Es preciso recordar que este factor está capturando los efectos de las características personales en ambas ecuaciones de distancia, de ahí su elevada significación. Respecto al factor de corrección de cambio residencial, la primera cuestión que se debe considerar es si los resultados justifican su inclusión. Una respuesta a esta cuestión nos la suministra ρ , que es el coeficiente de correlación entre los residuos de cada una de las ecuaciones

de distancia y los residuos de la ecuación de probabilidad de cambio. La significación de ρ para ambas ecuaciones está indicando la falta de independencia entre la decisión de cambiar de zona y la determinación de la distancia de viaje al trabajo. De ahí que el coeficiente de λ resulte significativo en ambas ecuaciones.

El comportamiento de las variables de control de sector de actividad y modo de transporte es muy similar entre ambas ecuaciones. Es en las variables de carácter espacial donde surgen diferencias entre las ecuaciones, y en ellas nos centraremos.

Las variables de estructura urbana, *potemp* y *densemp*, resultan significativas y con los signos esperados para la determinación de la distancia de los individuos que cambiaron de residencia, pero no en el caso de los que no cambiaron. Esto obedece al hecho de que dentro del conjunto de individuos que no cambiaron de residencia encontraremos los individuos que, por una parte, ya se encontraban en equilibrio en relación con su residencia porque ya habían realizado anteriormente un movimiento de ajuste o bien individuos cuyas características comportan que los condicionamientos que impone el territorio sean menos relevantes para ellos. Por otra parte, tendremos los individuos que han quedado atrás debido a las restricciones que sufren en términos de su capacidad de ajuste en términos territoriales. En este último caso, otros factores pueden estar compensando las ventajas de una mejor accesibilidad o mayor densidad de empleos. En cambio, para los individuos que variaron de localización residencial esta decisión de cambio puede haber implicado la búsqueda de localizaciones más accesibles al empleo, en parte, al menos, como reflejo de un cierto acercamiento al lugar de trabajo.

Las otras variables territoriales, *estprim* y *estsup*, obtienen también los signos esperados, pero –y esto complementa la anterior explicación– con diferente significación y coeficiente en cada ecuación en el caso de la primera de las dos variables. La concentración zonal de individuos con bajo nivel de estudios afecta significativamente a la distancia de los que no cambiaron, pero no a la de los que cambiaron. Los efectos negativos de la segregación residencial pueden estar compensando los efectos de la accesibilidad en los individuos menos cualificados, que sufren mayores restricciones en su capacidad de mover su residencia.

Finalmente, la variable *camemp* no resulta significativa en la ecuación de los que cambiaron de residencia. Es decir, el haber cambiado de empleador durante los cinco años anteriores no afecta significativamente a la distancia. Si aumenta la distancia en el caso de los individuos que no cambiaron de residencia, lo cual resalta la mayor dificultad de ajuste de los individuos que conforman este colectivo.

Finalmente, en la tabla 5 se muestra el resultado de la estimación de la ecuación final de probabilidad de paro, en el que se incorpora como variable explicativa la distancia imputada a todos los individuos de la muestra procedente de las ecuaciones de distancia comentadas. La variable explicada es la probabilidad de paro y toma valor 1 si el individuo está parado y 0 en caso contrario. Por consiguiente, las variables con coeficiente positivo aumentan la probabilidad de paro y lo contrario ocurre con las variables con signo negativo.

Tabla 5 Resultados de la estimación de paro		
	Ecuación final de probabilidad de paro	z
sexo	-0,4160288	-5,87
priminc	-0,0252044	-0,20
medios	-0,3265015	-3,98
sup	-0,5985026	-4,29
nc	0,1005672	1,26
cm	0,0278864	0,29
ptpd	-0,7383572	-6,93
edad1	0,3386701	3,83
edad3	-0,4269767	-5,18
edad4	-0,1932824	-1,69
tenalq	0,2006865	2,72
super60	0,1695021	2,07
ind	-0,1742766	-2,15
contruc	0,0781805	0,55
scom	-0,5696422	-6,04
semp	-0,2386415	-2,05
crempot	-0,0177933	-1,94
crepobact	0,0177933	0,82
crepobactbcn	0,1112299	2,32
distimp	0,0738502	4,85
Const.	-0,895486	-4,81
Log (L)	-1156,45	
N	2680	

Todas las variables adoptan los signos esperados. Los activos masculinos tienen una menor probabilidad de paro, los individuos con estudios medios y superiores

tienen una menor probabilidad de paro y la edad mantiene el efecto no lineal sobre la probabilidad de paro que ya se ha comentado en la ecuación inicial. En esta ecuación se ha introducido adicionalmente el nivel ocupacional del individuo. Los resultados indican que son los individuos adscritos a la categoría de profesionales, técnicos y personal directivo los que disfrutan de una significativamente menor probabilidad de paro respecto al resto de categorías. Los resultados están señalando que un perfil de individuo joven y mujer, que no ha alcanzado educación posobligatoria y con una ocupación poco cualificada tiene asociadas las más elevadas probabilidades de paro en términos de características personales⁹.

A lo largo del artículo se ha estado resaltando el efecto de la correlación de la desventaja en el mercado de trabajo y el mercado de vivienda. En este sentido es interesante inferir si variables que aproximan la desventaja en el mercado de vivienda afectan la probabilidad de paro. Como ya se ha explicado, se han introducido dos variables en el modelo para recoger este efecto. La primera, *tenalq*, toma valor 1 si el individuo vive en vivienda en régimen de alquiler y 0 en caso contrario. La segunda, *super60*, tiene valor unitario si la vivienda del individuo tiene una superficie máxima de 60 m² y 0 si es mayor que esa superficie. Ambas variables aumentan significativamente la probabilidad de paro, y el efecto de alquiler es ligeramente superior al de superficie.

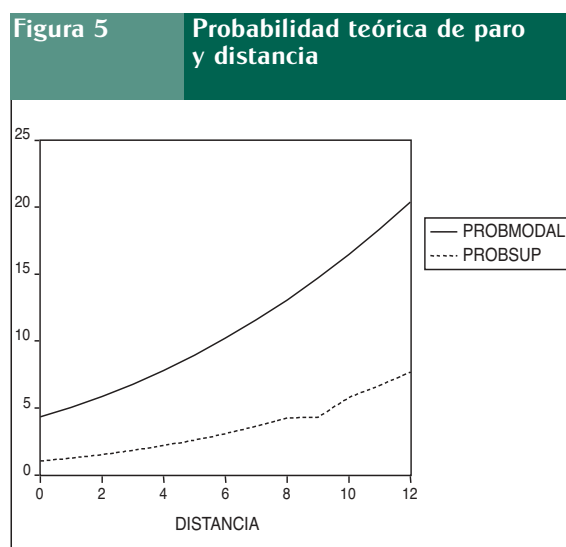
Respecto a los efectos del sector de actividad, la menor probabilidad de paro se asocia con los servicios comunitarios (*scom*), seguidos de la industria (*ind*) y los servicios empresariales (*semp*). Por su parte, la variable de crecimiento de la demanda de trabajo (*crempot*), cuya elaboración ya se ha explicado, resulta significativa¹⁰. Es decir, a mayor crecimiento del empleo en el área de viaje al trabajo del municipio donde vive el individuo, menor probabilidad de paro. Por su parte, la variable de crecimiento natural de la población activa (*crepobact*) no resulta significativa, aunque sí lo es su interacción con una variable ficticia que toma valor 1 si el individuo vive en Barcelona.

⁹ En sentido estricto, sería incorrecto considerar la categoría ocupacional como una característica personal.

¹⁰ En la definición de la variable no se incluye el crecimiento del empleo del propio municipio de residencia. No obstante, la introducción del crecimiento del empleo municipal resultó en un coeficiente no significativo.

No obstante, la variable de mayor interés en términos del objetivo del modelo es la distancia imputada (*distimp*). El resultado de la estimación indica que existe una relación positiva y significativa entre la distancia imputada, resultado de la predicción de las ecuaciones de distancia, y la probabilidad de paro. Es decir, a mayor distancia implícita a las vacantes de empleo relevantes para los desempleados, mayor es la probabilidad de que el salario neto sea inferior al salario de reserva del individuo y, en consecuencia, es mayor la probabilidad de paro.

La figura 5 permite captar visualmente el efecto de la distancia sobre la probabilidad de paro. Concretamente, en él se muestra la probabilidad teórica que predice la ecuación de probabilidad de paro de la tabla 5 para dos perfiles de individuos: por una parte, el individuo modal de la muestra (*probmodal*), y por otra, este mismo perfil de individuo pero con educación superior y ocupación de profesional y técnico (*probsup*). El individuo modal reúne las siguientes características: hombre, educación obligatoria completada, ocupación de cualificado no manual (*cnm*), edad entre 35 y 54 años (*edad3*), vivienda en propiedad, superficie superior a 60 m², trabaja en construcción, comercio o restauración, y vive en Barcelona. En la figura, la línea continua muestra la probabilidad de paro que predice el modelo (eje de ordenadas) para distancias de 0 a 12 kilómetros (eje de abscisas). La línea discontinua indica lo mismo para un individuo con las mismas características pero con estudios universitarios, que trabaja o trabajaba como profesional o técnico.

4 Conclusiones y consideraciones sobre las políticas locales del mercado de trabajo

Como se planteaba al principio del trabajo, el objetivo del mismo era explorar la relación entre la estructura o forma urbana y el desempleo. Todos los resultados obtenidos han confirmado que la organización espacial de las áreas metropolitanas, en términos de la localización relativa de empleos y residencias, no es neutral respecto a los resultados de mercado de trabajo.

En primer lugar, en la comparación de dos áreas con formas urbanas diferentes, Barcelona y Madrid, encontramos que el efecto de la forma urbana difiere entre ambas ciudades para grupos similares de población. Esta comparación tiene la virtud que se produce entre áreas muy similares en tamaño y con marcos institucionales respecto al mercado de trabajo y el territorio prácticamente idénticos. Los resultados señalaban una distribución del desempleo más desigual en el área monocéntrica, Madrid.

En segundo lugar, el análisis de los resultados individuales en el área de Barcelona también muestra que la localización del individuo respecto a la localización del empleo condiciona las decisiones de búsqueda y, por consiguiente, las probabilidades de desempleo.

Pero el condicionamiento que impone la localización no es idéntico para toda la población. Las restricciones

a que están sujetas distintos grupos, sea por la vía del género o por la de la cualificación, son también diferentes. En consecuencia, la capacidad de ajuste frente a las fricciones impuestas por el espacio urbano difiere y concede ventajas diferenciales a unos grupos respecto a otros. Por consiguiente, políticas que reduzcan los costes diferenciales que impone el territorio a estos grupos parecen una buena vía, complementaria, de compensar las desventajas.

Pero los resultados han mostrado de forma clara que la localización influye en el desempleo mediante dos vías. La primera, y más obvia, es la accesibilidad relativa al empleo desde el lugar de residencia. La segunda, mediante los efectos negativos que se derivan de la segregación residencial. Los resultados del análisis individual mostraban el carácter socialmente selectivo de las decisiones de movilidad residencial, que pueden incrementar el grado de segregación. La concentración espacial de grupos de población desaventajados en ambos mercados, trabajo y vivienda, tiene efectos sobre los resultados individuales de paro en esas zonas¹¹. Estos efectos aparecen más acentuados en el colectivo de población que no cambió de residencia. Es en este colectivo en el que las variables de accesibilidad no resultaban significativas al explicar la distancia. Esto nos lleva a plantear que medidas dirigidas a la mejora de accesibilidad tienen que ir acompañadas de medidas que relajen las restricciones sobre la decisión de localización residencial¹².

¹¹ Es importante resaltar que los coeficientes de las variables de nivel educativo zonal en las ecuaciones de distancia resultaron muy robustos en distintas especificaciones. Adicionalmente, hay que señalar que estas variables no resultaban significativas si se incluían en la ecuación final de probabilidad de desempleo. Por otra parte, tampoco eran significativas cuando se definían tomando como unidad de análisis el municipio y no zonas.

¹² En este sentido se debe pensar en el futuro (y ya presente) en la problemática asociada a las restricciones en la elección residencial de los inmigrantes.

Bibliografía

- Börsch-Supan, A. (1990); "Education and its double-edged impact on mobility", *Economics of Education Review*, nº 9, págs. 39-53.
- Crampton, G. R. (1999); "Urban labour markets", en E. S. Mills y P. C. Cheshire (eds.), *Handbook of Regional and Urban Economics*, vol. III. North-Holland.
- Duncan, R. P. y C. C. Perucci (1976); "Dual Occupation Families and Migration", *American Sociological Review*, nº 41, págs. 252-261.
- Evans, A. W. y R. Richardson (1981); "Urban unemployment; interpretation and additional evidence", *Scottish Journal of Political Economy*, nº 28, págs. 107-124.
- Gordon, I. (1989); "Urban unemployment", en D. T. Herbert y D. M. Smith (eds.) *Social problems and the city; new perspectives*. Oxford University Press.
- Heckman, J. (1979); "Sample selection bias as a specification error", *Econometrica*, nº 47, págs. 153-162.
- Ihlanfeldt, K. R. (1997); "Information on the spatial distribution of job opportunities within metropolitan areas", *Journal Of Urban Economics*, nº 41, págs. 218-242.
- Ihlanfeldt, K. R. y D. L. Sjoquist (1998); "The Spatial Mismatch Hypothesis; a review of recent studies and their implications for welfare reform", *Housing Policy Debate*, 9, 4, págs. 849-892.
- Kain, J. F. (1968); "Housing segregation, negro employment and metropolitan decentralization", *Quarterly Journal of Economics*, nº 85, págs. 175-197.
- Kloosterman, R. C. (1994); "Amsterdamed; the rise of unemployment in Amsterdam in the 1980s", *Urban Studies*, 31, 8, págs. 1.325-1.344.
- Madden, J. F. (1981); "Why women work closer to home", *Urban Studies*, nº 18, págs. 181-194.
- Polachek, S. W. y F. W. Horvath (1977); "A life cycle approach to migration; analysis of the perspicacious peregrinator en R. G. Ehrenberg (ed.), *Research in Labor Economics; An annual compilation of research (volume 1)*, págs. 103-150, JAI Press.
- Simpson, W. (1992); *Urban structure and the labour market*, Clarendon Press.
- Vickerman, R. (1984); "Urban and regional change. The dynamics of workplace, residence and transport choice", *Urban Studies*, nº 21, págs. 15-29.
- Zenou, Y. (2000), "Urban unemployment, agglomeration and transportation policies", *Journal of Public Economics*, nº 77, págs. 97-133.

Tabla A.1 Descripción de las variables de la sección 4

Variable	Descripción
<i>Sexo</i>	variable dummy: 1 si el entrevistado es hombre; 0 en caso contrario
<i>Edad1</i>	variable dummy: 1 si el individuo tiene entre 16 y 24 años; 0 en caso contrario
<i>Edad2</i>	variable dummy: 1 si el individuo tiene entre 25 y 34 años; 0 en caso contrario
<i>Edad3</i>	variable dummy: 1 si el individuo tiene entre 35 y 54 años; 0 en caso contrario
<i>Edad4</i>	variable dummy: 1 si el individuo tiene entre 55 y 64 años; 0 en caso contrario
<i>Edad1c</i>	variable dummy: 1 si el cabeza de familia tiene entre 16 y 24 años; 0 en caso contrario
<i>Edad2c</i>	variable dummy: 1 si el cabeza de familia tiene entre 25 y 34 años; 0 en caso contrario
<i>Edad3c</i>	variable dummy: 1 si el cabeza de familia tiene entre 35 y 54 años; 0 en caso contrario
<i>Edad4c</i>	variable dummy: 1 si el cabeza de familia tiene entre 55 y 64 años; 0 en caso contrario
<i>Priminc</i>	variable dummy: 1 si el individuo tiene estudios primarios; 0 en caso contrario
<i>Pi</i>	variable dummy: 1 si el individuo posee un nivel de estudios máximo de obligatoria incompleta; 0 en caso contrario
<i>E1</i>	variable dummy: 1 si el individuo posee un nivel de estudios máximo de obligatoria completa; 0 en caso contrario
<i>Med</i>	variable dummy: 1 si el individuo posee, como máximo, nivel de estudios medios; 0 en caso contrario
<i>Sup</i>	variable dummy: 1 si el individuo posee nivel de estudios superiores; 0 en caso contrario
<i>Primincc</i>	variable dummy: 1 si el cabeza de familia tiene estudios primarios; 0 en caso contrario
<i>Mediosc</i>	variable dummy: 1 si el cabeza de familia posee, como máximo, nivel de estudios medios; 0 en caso contrario
<i>Supc</i>	variable dummy: 1 si el cabeza de familia posee nivel de estudios superiores; 0 en caso contrario
<i>Nc</i>	variable dummy: 1 si la categoría ocupacional del individuo es la de no cualificados; 0 en caso contrario (agrupa las ocupaciones 57 a 65)
<i>Cm</i>	variable dummy: 1 si la categoría ocupacional del individuo es la de cualificados manuales; 0 en caso contrario (agrupa las ocupaciones 25 a 35)
<i>Cnm</i>	variable dummy: 1 si la categoría ocupacional del individuo es la de cualificados manuales; 0 en caso contrario (agrupa las ocupaciones 36 a 56)
<i>Ptpd</i>	variable dummy: 1 si la categoría ocupacional del individuo es la de profesionales, técnicos y personal directivo; 0 en caso contrario (agrupa las ocupaciones 1 a 24)
<i>Ind</i>	variable dummy: 1 si el individuo trabaja en el sector industrial; 0 en caso contrario (agrupa los sectores 3 a 19)
<i>Construc</i>	variable dummy: 1 si el individuo trabaja en el sector construcción; 0 en caso contrario
<i>Scom</i>	variable dummy: 1 si el individuo trabaja en actividades que se circunscriben a lo que hemos clasificado como servicios comunitarios; 0 en caso contrario (agrupa los sectores 26 a 31)
<i>Semp</i>	variable dummy: 1 si el individuo trabaja en actividades que se circunscriben a lo que hemos clasificado como servicios a las empresas; 0 en caso contrario (agrupa los sectores 24 y 25)
<i>Pie</i>	variable dummy: 1 si el individuo se desplaza a pie para cubrir la distancia diaria residencia-empleo; 0 en caso contrario
<i>Priv</i>	variable dummy: 1 si el individuo utiliza el transporte privado como modo preferente para desplazarse al empleo; 0 en caso contrario
<i>Public</i>	variable dummy: 1 si el individuo utiliza el transporte público como modo preferente para desplazarse al empleo; 0 en caso contrario
<i>Crempot</i>	variable continua: tasa de crecimiento ponderada de los puestos de trabajo localizados del área de viaje al trabajo entre 1991 y 1996. El área de viaje al trabajo queda determinada por todos los municipios que reciben flujos de <i>commuters</i> desde el municipio de residencia del individuo. Cada uno de estos flujos (salidas) se encuentra ponderado por la proporción que representa con relación al total de salidas del municipio
<i>Potemp</i>	variable continua: accesibilidad física a la ocupación o de potencial de empleo.
<i>Densemp</i>	variable continua: densidad de empleo definida como empleos municipales sobre población municipal entre 16 y 64 años
<i>Estprim</i>	variable continua: porcentaje de población zonal entre 16 y 64 años con educación hasta primaria incompleta
<i>Estsup</i>	variable continua: porcentaje de población zonal entre 16 y 64 años con educación superior
<i>Camemp</i>	variable dummy: 1 si el individuo ha cambiado de empleador en los últimos cinco años; 0 en caso contrario
μ	variable continua: inversa de la <i>ratio</i> de Mills procedente de la estimación de la ecuación inicial de paro, con el objetivo de predecir una distancia teórica para los individuos de la muestra
λ	variable continua: factor de corrección de cambio residencial en la ecuación de distancia
<i>Tenalq</i>	variable dummy: 1 si el individuo se encuentra en régimen de alquiler en el mercado de la vivienda; 0 en caso contrario
<i>Sup60</i>	variable dummy: 1 si la superficie de la vivienda del entrevistado es igual o inferior a 60m ² ; 0 en caso contrario
<i>Crepbact</i>	variable continua: tasa de crecimiento natural de la población en el municipio de residencia del individuo
<i>Distimp</i>	variable continua: predicción de la esperanza de distribución de distancias de viaje al trabajo para los individuos de la muestra

FRANCESC CASTELLANA
President delegat de l'Àrea de Promoció
Econòmica i Ocupació de
la Diputació de Barcelona

Mobilitat, immigració i inactivitat: tres aspectes clau per al futur del mercat de treball

Papers, Regió Metropolitana de Barcelona
núm. 40, novembre 2003, pàgs. 57-75

1 La mobilitat i els canvis en l'amplitud geogràfica del mercat de treball: mercat de treball i àmbits territorials

- 1.1 El concepte de mercat de treball. Diferència entre llocs de treball i treballadors ocupats
- 1.2 Delimitació dels mercats de treball de la província de Barcelona
- 1.3 Mercats de treball a la província de Barcelona
- 1.4 Mercats de treball, infraestructures i polítiques actives d'ocupació

2 El paper de la immigració en l'estructura del mercat de treball: situació i potencial. El cas català

- 2.1 Immigració i mercat de treball a Espanya

- 2.2 Immigració i mercat de treball a Catalunya
- 2.3 Reflexions finals

3 Inactivitat: un potencial laboral desaprofitat

- 3.1 La inactivitat, concepte clau per a noves oportunitats en el mercat de treball
 - 3.1.1 Risc de l'exclusió
- 3.2 Les persones inactives: un col·lectiu important i rellevant
 - 3.2.1 Anàlisi estadística
 - 3.2.2 Perfils d'inactivitat
- 3.3 Factors que afavoreixen la inactivitat
- 3.4 Per què des de les polítiques públiques i des de la societat s'ha d'abordar la qüestió de la inactivitat?
- 3.5 Algunes propostes per a l'actuació pública

L'article aborda una reflexió del mercat de treball des de tres enfocaments: d'una banda, analitzant la mobilitat quotidiana dels treballadors i la consegüent configuració d'àmbits territorials de referència i delimitació de mercats de treball locals; d'altra banda, reflexionant sobre la possible influència que el fenomen de la immigració pot tenir sobre el mercat de treball; i finalment, dedicant una atenció especial al col·lectiu dels inactius, que sovint no es considera com a força de treball potencial, però que inclou individus que poden constituir una important reserva de cara a situacions que es plantegen a mig i llarg termini.

El artículo aborda una reflexión en relación con el mercado de trabajo desde tres enfoques: por un lado, analizando la movilidad cotidiana de los trabajadores y la consiguiente configuración de los ámbitos territoriales de referencia y delimitación de mercados de trabajo locales; por otro lado, reflexionando sobre la posible influencia que el fenómeno de la inmigración puede tener sobre el mercado de trabajo; y finalmente, dedicando una atención especial al colectivo de los inactivos, que frecuentemente no se considera como fuerza de trabajo potencial, pero que incluye individuos que pueden constituir una importante reserva de cara a situaciones que se plantean a medio y largo plazo.

The article poses a reflection about the labour market focusing three different subjects: on the one hand, analyzing the commuting and the consequent configuration of reference territorial scopes and the delimitation of local labour markets; on the other hand, reflecting about the possible influence that the phenomenon of immigration could have over labour market; and finally, devoting an special attention to the non-active population, a group that quite often is not considered as a labour force potential, but that includes individuals that may become an important reserve for future situations that may eventually occur in the mid and long term.

L'article formule une réflexion sur le marché de l'emploi à travers trois perspectives: tout d'abord il analyse la mobilité quotidienne et la conséquente configuration des portées territoriales de références et de la délimitation du marché de l'emploi local; d'autre part il réfléchit sur la possible influence que le phénomène de l'immigration peut avoir sur le marché de l'emploi, et finalement il consacre une particulière attention à la population inactive, groupe qui, souvent, n'est pas considéré comme potentiel de main d'œuvre, mais qui tient en compte les individus qui peuvent devenir une importante réserve pour les futures situations qui peuvent, par la suite, se produire à court et à long terme.

Mobilitat, immigració i inactivitat: tres aspectes clau per al futur del mercat de treball

1 La mobilitat: els canvis en l'amplitud geogràfica del mercat de treball

1.1 El concepte de mercat de treball. Diferència entre llocs de treball i treballadors ocupats

La conca d'ocupació, el mercat local de treball, és l'espai on es concilien l'oferta i la demanda de treball per tal de donar com a resultat un lloc de treball. Així doncs, a escala local és on els empresaris demanen treballadors i on els treballadors ofereixen la seva força de treball.

Així, per tal de definir el mercat de treball local caldrà delimitar l'espai geogràfic on es troben l'oferta –els treballadors– i la demanda –les empreses–. Aquest espai geogràfic pot ser més o menys ampli, tot afectant un o més municipis, i els llocs de treball poden ser més oberts o més tancats, estar o no al propi municipi. Aquests fets originen la mobilitat obligada: els desplaçaments forçats que fan els treballadors per ocupar els llocs de treball vacants.

Podem fer, doncs, una definició pràctica de mercat de treball local dient que és l'espai físic fins a on els treballadors han de traslladar-se per ocupar un lloc de treball i els empresaris cerquen els treballadors necessaris per ocupar els llocs de treball vacants.

La delimitació territorial d'aquests mercats és possible a partir del indicador de la mobilitat obligada per motius de treball; aquesta és la font estadística homogènia de la qual disposem per elaborar una anàlisi d'aquest tipus.

La mobilitat és una resultant que depèn del lloc de residència de l'oferta de treball i de la localització del lloc de treball. Facilita la mobilitat, en un sentit ampli, l'existència de xarxes o infraestructures de comunicació i els transports públics.

L'ús social del temps, la relació entre la feina laboral i la feina familiar, els nivells d'infraestructures i els transports són els elements que determinen l'accessibilitat de les empreses a una oferta més oberta i a les persones un accés més enllà del seu municipi.

1.2 Delimitació dels mercats de treball de la província de Barcelona

Les infraestructures viàries i de comunicació que es donen a l'àrea metropolitana faciliten la mobilitat en general, i la mobilitat per motius de treball en particular,

i apropen tots els ciutadans a la ciutat de Barcelona, tots el camins porten a Barcelona. Davant d'aquest fet, és una tasca no gens fàcil delimitar els mercats de treball de la província de Barcelona si no es fa abstracció de la metròpoli central.

Per definir aquests mercats de treball s'ha utilitzat, d'entrada, la matriu d'origen i destinació de la mobilitat obligada per motiu de treball, que s'obté a partir de la informació que donen els ciutadans en el cens de població. A cada ciutadà se li ha demanat si està ocupat o no i en quin municipi està ubicat el seu lloc de treball. Si el lloc de treball està situat al mateix municipi on resideix el ciutadà, aquest no es desplaçarà fora i, per tant, habitualment no realitzarà viatges interns per motiu de treball. Si el municipi on està ubicat el lloc de treball del ciutadà és un altre diferent al de residència, l'individu mantindrà relacions laborals amb un altre municipi, on caldrà desplaçar-se.

Així, tots els ciutadans d'un mateix municipi que declaren estar ocupats formaran la denominada població ocupada resident (POR). D'aquests, una part es quedarà a treballar al mateix municipi (POR_m) i una altra part anirà a un municipi diferent (POR_{am}). La suma de totes les destinacions declarades pels ciutadans ocupats formaran els llocs de treball localitzats (LTL). És evident que POR i LTL no tenen que coincidir, ni en quantia ni en persones.

Els indicadors que normalment s'utilitzen en aquest camp d'anàlisi i que ens ajuden a interpretar la situació dels mercats de treball són els següents:

- Autocontenció, definida com el percentatge d'ocupats que estan treballant al propi municipi o territori, és a dir, treballadors que no surten del municipi o àmbit territorial per anar a treballar.
- Autosuficiència, definida com el percentatge de llocs de treball del municipi o àmbit territorial que estan ocupats per treballadors que resideixen al propi municipi o territori.
- Atractor / expulsor net, que ens indica si el municipi o l'àmbit territorial disposen de suficients llocs de treball per donar ocupació al total d'ocupats del municipi o àmbit territorial.

La metodologia utilitzada per definir els mercats de treball de la província de Barcelona s'ha basat en aquest criteris i ha consistit a agregar els municipis en successives fases, fent abstracció de la metròpoli:

- Primera fase: Partint d'un municipi qualsevol, s'han buscat els municipis de destinació –on van a treballar els ocupats d'aquest municipi– i els municipis d'origen –d'on provenen els treballadors que ocupen els llocs de treball localitzats al municipi–. Amb aquesta informació s'han calculat els indicadors d'autosuficiència i autocontenció.

- Segona fase: Al municipi inicial s'ha agregat el municipi al qual va a treballar un major percentatge d'ocupats del municipi d'origen, conformant així un hipotètic únic municipi; per a aquest es tornen a calcular els indicadors d'autosuficiència i autocontenció.

- En successives fases s'ha reiterat aquesta operació.

- Última fase: L'operació d'agregar municipis al mercat de treball creat pel municipi d'origen es fa fins que un determinat municipi agregat faci disminuir el percentatge d'autosuficiència i/o autocontenció, fet que ens indica que el darrer municipi agregat no té com a centre d'emissió/recepció el mercat de treball analitzat, sinó un altre.

Les condicions que s'han posat a la delimitació de mercats de treball de la província de Barcelona han estat:

- Que els municipis agregats facin augmentar l'autosuficiència i/o autocontenció.
- Que tots els municipis de la província han de quedar dins d'algun mercat o conca de treball.
- Que un municipi no pot estar en més d'un mercat.
- Que els municipis d'un mercat o conca han de ser limítrofs amb algun altre del mateix mercat.
- Que els mercats o conques han d'aglutinar almenys 15.000 persones potencialment actives.
- Finalment, i com s'ha indicat més amunt, que el municipi de Barcelona s'ha considerat un mercat per si mateix, a causa del seu efecte desviador en qualsevol tractament numèric de la informació sobre autocontenció i/o autosuficiència.

1.3 Mercats de treball a la província de Barcelona

El resultat d'aquesta anàlisi ha estat la divisió del territori de la província en 18 mercats, tot i que les restriccions comentades anteriorment han donat lloc a diferents tipus de divisions.

Així, la restricció de formar mercats amb un mínim de 15.000 persones potencialment actives té un sentit purament en la recerca d'eficiència de les polítiques actives d'ocupació, ja que mercats amb població inferior porten a desenvolupar mesures amb molt baixa eficiència econòmica. Però aquesta restricció ha fet que dos submercats, com ara el de Moià i Prat de Lluçanès, que d'acord amb la resta de restriccions formarien un mercat de treball local propi, resten agrupats a d'altres mercats, en concret a Manresa i Vic, respectivament.

Una altra restricció, com és la de considerar Barcelona un mercat a part, ha portat també a analitzar alguns mercats en doble sentit. En primer lloc, sense tenir en compte les seves relacions laborals amb Barcelona, fet que donava unes baixes taxes d'autocontenció i autosuficiència. En segon lloc, fent una anàlisi conjunta, que ha permès veure l'efecte de Barcelona sobre aquest mercats. En aquesta situació estan els mercats de Badalona, l'Hospitalet de Llobregat, Sant Andreu de la Barca, Mollet del Vallès i Sant Feliu de Llobregat¹.

1.4 Mercats de treball, infraestructures i polítiques actives d'ocupació

Les polítiques de desenvolupament local han de tenir en compte l'abast geogràfic dels mercats de treball local, i no sols pel principi d'eficàcia en les seves accions, sinó que també ho ha de fer per l'eficiència de recursos que s'hi esmercen. Quan un municipi o territori du a terme polítiques en relació amb les infraestructures de transport necessàries per al seu desenvolupament, ha de tenir en compte el mercat de treball local al qual pertany i les relacions externes d'aquest en el seu conjunt. Aquesta visió àmplia i global de les infraestructures de transport ajudarà al necessari ajust més eficient entre oferta i demanda del mercat de treball local i a la millora competitiva de la seva economia.

D'altra banda, quan s'apliquen polítiques actives d'ocupació, el municipi o territori ha de prendre en consideració que els seus ciutadans poden ocupar llocs de treball a d'altres mercats de treball locals. En el mateix sentit, si s'apliquen polítiques actives adreçades a les persones ocupades en un municipi, es poden beneficiar a ciutadans residents a d'altres municipis.

¹ Vegeu a l'Annex el mapa dels mercats de treball de la província de Barcelona i el llistat de municipis que conformen cada un d'ells.

Això no vol dir en absolut que no s'apliquin les mesures des del món local; tot al contrari, el que han de fer els actors locals és delimitar el seu àmbit geogràfic de mercat de treball local de forma que les polítiques aplicades es dissenyin tenint en compte el conjunt de municipis que li conformen i les interrelacions amb d'altres mercats locals.

Fóra bo, doncs, que tots els municipis que conformen un mercat de treball local acordessin la seva cooperació de forma que les polítiques d'infraestructures de transport i les polítiques actives d'ocupació es dissenyessin en el si del mercat de treball local, tot internant les economies externes que puguin generar; s'aconseguiria així una bona oferta d'ocupació i de la competència professional que podria contribuir a l'assoliment de la necessària cassació entre oferta i demanda laboral amb una mobilitat necessària i sostenible.

La disponibilitat de diferents tipus de transport entre els municipis fa que la població accepti millor i estigui més disposada a anar a treballar fins a un lloc determinat o no. Així, aquesta disponibilitat afectarà la mobilitat i, per tant, el territori abastat pel mercat de treball local. La disponibilitat d'accés a la xarxa de transport públic. Les contínues millores i ampliació de la xarxa de transport públic tenen un efecte directe sobre l'amplitud dels mercats de treball. Els ciutadans poden anar més lluny a cercar una ocupació, en menys temps de transport i a un cost més reduït. L'efecte d'aquesta possibilitat és l'ampliació geogràfica dels mercats de treball locals. Dos exemples recents a l'àrea metropolitana de Barcelona. Primer: la unificació tarifària, que ha fet disminuir de forma significativa el cost de la mobilitat diària dels treballadors. Segon exemple: el futur Trambaix, les noves línies 9 i 12 del metro que obriran la possibilitat de desplaçament de molts treballadors a noves zones per ocupar llocs de treball vacants.

2 El paper de la immigració en l'estructura del mercat de treball: situació i potencial. El cas català

El fenomen migratori és un fet històric que ha conformat la societat i l'economia catalanes al llarg del temps i també és una de les particularitats més destacades de l'actualitat. El seu coneixement real es molt escàs i fragmentat; a més, provoca prejudicis i idees negatives que s'expandeixen ràpidament entre l'opinió

pública. Es desconeixen, malgrat l'experiència, les importants aportacions de les migracions als països de destinació en general i a Catalunya en particular. Es tracta d'un fenomen certament complex. Des d'instàncies plenament coneixedores d'aquesta matèria, com és el Sindic de Greuges, s'afirma en els seus informes anuals: "És més fàcil criticar allò que no es fa que no encertat en allò que s'ha de fer".

En l'àmbit espanyol, els baròmetres mensuals que fa el Centre d'Investigacions Sociològiques (CIS) són un instrument per mesurar la influència d'aquest fenomen en la societat espanyola i per avaluar com queda condicionat pels avatars polítics. Per exemple, en el baròmetre del mes d'abril d'enguany la immigració era considerada el novè problema més important a Espanya, a diferència de baròmetres anteriors, on la immigració va arribar a ser considerada el tercer problema més rellevant. A més, és important destacar que aquesta avaluació baixa a l'onzè lloc quan els enquestats responen a la pregunta de quins són els tres problemes que els afecten més directament.

Així doncs, es donen factors objectius i d'altres subjectius que defineixen el fenomen.

2.1 Immigració i mercat de treball a Espanya

La problemàtica dels immigrants i la seva incorporació al mercat de treball requereix dedicar especial atenció a tres qüestions que han estat objecte de permanent debat els últims temps:

a) D'una banda, la viabilitat de l'actual política d'establiment d'un nombre màxim d'immigrants que poden arribar a Espanya a treballar; és a dir, la regulació actual del contingent. Regulació, per cert, establerta per una normativa com és l'Acord del Consell de Ministres de 21 de desembre de 2001, que va ser molt criticada i que ja ha motivat una important sentència, el 15 d'abril de 2003, del Tribunal Superior de Justícia de la Comunitat Valenciana (Sala Contenciós-administrativa), que confirma una sentència dictada pel Jutjat Contenciós-administratiu número 2 de València que declara la nul·litat d'una resolució administrativa dictada a l'empara d'aquest acord.

La fixació del contingent de la immigració que podem absorbir sense incrementar les fractures socials i millorar la nostra economia és necessària contra el aquí hi

cabem tots, si no volem caure en el verbalisme ben intencionat. Els actors socials, econòmics i institucionals tenen que arribar a un necessari acord en aquest assumpte, ja que en són els responsables directes o indirectes, perquè la immigració es dona a partir de dos fets: la manca d'oportunitats per sobreviure als països d'origen i, per contra, les oportunitats de treball als països de destinació.

b) D'altra banda, la necessitat d'establir normes i sistemes de control que permetin de reduir l'elevat grau d'irregularitat i inestabilitat en l'àmbit del mercat de treball. L'afflorament d'aquest mercat irregular i la seva conversió en mercat de treball formal contribuirà sens dubte a evitar que l'economia catalana fonamenti la seva competitivitat en el baix cost de la mà d'obra i farà que l'arrel sobre components del mercat de treball que n'aportin valor afegit.

c) En tercer lloc, és imprescindible que els principis de complementarietat i subsidiarietat institucionals siguin presents a l'hora d'afrontar el fenomen migratori. El món local no pot ser posat als peus dels cavalls i que sense cap recurs afegit se li encomani la recerca de solucions. És tracta d'una responsabilitat de l'Estat i les comunitats autònomes en la qual el món local pot i vol col·laborar. L'Estat i les comunitats autònomes són competents davant del fet migratori, i principalment els respectius departaments de Governació, Treball, Indústria, Comerç, Educació i Benestar social.

Actualment, ens trobem davant d'una nova realitat per a la qual creiem que encara no estem suficientment preparats, com és el progressiu increment d'immigrants, en situació regular o irregular, als nostres pobles i ciutats i també la progressiva incorporació d'aquestes persones al mercat de treball català i de la resta d'Espanya, en forma regular o irregular. Davant d'aquesta realitat, cal debatre sense por sobre l'hipotètic perill de construir un mercat de treball segregat, és a dir, de bones condicions per a uns pocs (suposant les bones condicions dels treballadors i treballadores nadius) i de precarietat i temporalitat per a la major part dels altres (els immigrants).

Hem de constatar la importància dels canvis produïts en els fluxos migratoris els últims anys, amb la destacada presència de la immigració que prové de països de Llatinoamèrica i, molt especialment, l'important increment del nombre de permisos de temporada que ha

tingut lloc durant els últims dos anys. En efecte, és digne de menció que l'any 1999 es van concedir a Espanya 34 permisos de temporada, 508 l'any 2000, 3.578 l'any 2001 i 9.733 l'any 2002, amb un elevat pes al sector agrícola, que va proporcionar ocupació a 8.570 treballadors immigrants. Igualment, cal mencionar i prestar atenció al fet que dels 9.733 treballadors immigrants de temporada, 5.497 tenien la nacionalitat polonesa (3.470 dones i 2.027 homes) i 2.176 la romanesa (278 dones i 1.898 homes), mentre que era molt més reduït, per exemple, el nombre de treballadors de Colòmbia i del Marroc, un total de 530 i 515, respectivament, tots ells homes.

És un fet que les empreses continuen necessitant personal immigrant a tota la Unió Europea i que, per descomptat, Catalunya i la resta d'Espanya no són una excepció, com demostren les enquestes del Centre d'Investigacions Sociològiques, la lectura dels documents emanats de les organitzacions empresarials i la mateixa realitat del mercat de treball. Si bé la qüestió real sobre la qual s'ha de debatre seriosament és la següent: ¿són treballadors amb els mateixos drets que els nacionals espanyols i comunitaris, o bé són objecte d'explotació laboral en raó de les poques possibilitats que tenen d'exercir els seus drets els que tenen la seva situació regularitzada, i cap si aquesta és irregular?

S'ha de posar en relleu les contradiccions entre els marcs normatius d'estrangeria dels diferents Estats de la UE i les polítiques de contractació del personal immigrant. Contradiccions que han portat a algun autor a parlar de l'actuació contradictòria dels governs, que són conscients de la necessitat de mà d'obra immigrada i alhora posen en pràctica formes de regulació política de l'estrangeria cada vegada més restrictives. En aquest sentit, les dades conegudes, a partir d'un estudi dut a terme per l'Instituto Nacional de Empleo, són prou significatives: si l'any 1999 es van formalitzar a Espanya 406.035 contractes amb estrangers (comunitaris i no comunitaris), la xifra ha crescut fins als 967.775 contractes l'any 2001 –el 6,88% del total de contractes registrats–, el 91,10% dels quals era de durada determinada i el 8,9% indefinits. Una altra dada significativa és la del nombre de treballadors estrangers afiliats a la Seguretat Social, que el 31 de maig de 2003 era de 949.780, sent 206.437 de la Unió Europea i els restants 734.343 d'altres països. En variació interanual, el nombre d'afiliats d'altres països s'ha incrementat en 152.749 persones, és a dir, s'ha produït un increment del 26,26%.

A l'Europa comunitària no hi falta treball, encara que sigui una qüestió diferent parlar de treball amb drets, i en l'àmbit internacional les Nacions Unides constaten l'abisme existent moltes vegades entre els drets proclamats oficialment i el tracte real que reben els immigrants. En això Espanya no suposa una excepció: així ho demostra l'activitat de la Inspecció de Treball i Seguretat Social, que l'any 2001 va proposar sancions per valor de 37 milions d'euros, i certament no és casual que el gruix de les infraccions es concentrés en determinats sectors, com ara l'hostaleria, la construcció i l'agricultura. Per tot això, és necessari i convenient actuar contra la degradació del mercat de treball i contra totes les situacions d'explotació laboral, ja que, tal com es defensa en un recent document de la Fundació Rafael de Campalans sobre les polítiques migratòries, l'existència d'un sector de la nostra economia basat en la sobreexplotació i en les condicions laborals il·legals no solament és un factor distorsionador del procés migratori, sinó que també actua com a factor de degradació i de precarització del conjunt del mercat de treball. En un informe especial sobre la immigració a la Ribera de Navarra, de l'11 de desembre de 2001, realitzat per la defensora del Poble de Navarra, s'alerta de manera clara sobre el fet que el deteriorament i l'incompliment de les normes laborals moltes vegades, quan es tracta de treballadors estrangers, està obrint pas "a un procés d'involució del sector laboral en general a costa dels immigrants, en el qual les condicions de contractació irregular poden arrossegar les condicions del conjunt dels treballadors dels sectors afectats".

Al respecte, cal aportar dues reflexions de persones prou coneixedores de la problemàtica de la immigració que insisteixen sobre les qüestions apuntades. D'una banda, l'ex ministre de Treball Manuel Pimentel ha dit amb tota claredat que plantejar un creixement sostingut a Espanya (i, afegim nosaltres, també a Catalunya) sense recórrer a immigrants és impossible. D'altra, la secretària general del Defensor del Poble d'Espanya deia, en ocasió de la celebració de les jornades de coordinació de defensors del poble de tot l'Estat de l'any 2001, que cada vegada serà més important l'aportació dels immigrants al benestar social espanyol, amb una presència cada cop més destacada en el món del treball.

En una altra línia, cal fer esment d'una dada rellevant: el 18% dels immigrants en situació regularitzada tenen titulació universitària i el 42,3% ha finalitzat els estu-

dis secundaris; és a dir, que l'ocupació majoritària de llocs de treball de baixa qualificació no guarda relació amb la titulació i els coneixements de gran part dels immigrants que tenen la seva situació regularitzada.

2.2 Immigració i mercat de treball a Catalunya

L'anàlisi de la importància que està assolint la immigració a Catalunya, i més en concret la immigració laboral, és fàcilment visible a partir de dues dades significatives.

D'una banda, l'anàlisi de l'evolució de la població estrangera a Barcelona durant el període entre 1996 i 2003. Segons dades del padró municipal, el mes de gener de 2003 hi havia 163.046 estrangers; és a dir, el 10,7% sobre el total de la població de la ciutat. La dada és especialment significativa si la comparem amb els 74.019 estrangers empadronats dos anys abans.

A més a més, el mapa de la immigració a la ciutat de Barcelona ha variat considerablement els últims anys, i la prova d'això és el canvi en la classificació per nacionalitats, que està encapçalada pels equatorians (26.891), seguits dels colombians (12.429), mentre que els nacionals del Marroc queden en la tercera posició (11.985). Tampoc no és gens menyspreable, per la influència que té sobre el nombre de treballadors per compte propi, que hi hagi 9.944 ciutadans de nacionalitat paquistanesa.

D'altra banda, segons un recent estudi de la Comissió Obrera Nacional de Catalunya sobre l'evolució de l'ocupació a Catalunya l'any 2002, els treballadors estrangers representen gairebé el 14% (294.321) de la contractació enregistrada a les oficines d'ocupació. És a dir, que el nombre de treballadors estrangers, si afegim els que es troben en situació irregular, pot aproximar-se a una cinquena part del conjunt de la població treballadora ocupada a Catalunya.

Les dades que aporta aquest estudi són també prou significatives perquè demostren una certa diferència de tracte entre els estrangers i els nacionals. Així, mentre que els contractes indefinits fets als estrangers van suposar el 10,59% del total, els que es van realitzar al conjunt de la població treballadora espanyola van significar el 13,12%, i el percentatge de contractes temporals va ser de 89,4 i 86,36%, respectivament.

Per analitzar la influència de la presència dels immigrants en el mercat de treball català, cal tenir presents també altres dades destacades aportades a l'estudi de Comissions Obreres: d'una banda, l'abast de la presència d'immigrants en el sector agrícola, on els treballadors estrangers concentren més del 64% de tots els contractes; d'una altra, cal analitzar on es concentren els treballadors immigrants, amb un pes destacat en el sector de la construcció (19% dels contractes fets als immigrants) i el de l'hostaleria (15,3%).

En definitiva, i tal com s'afirma en les propostes que es formulen en el document objecte de comentari, "cada cop apareix amb més volum la inserció laboral dels treballadors estrangers a Catalunya", plantejant-se la necessitat de seguir de prop les condicions de treball d'aquest col·lectiu i la qualitat de la seva ocupació per tal de prevenir possibles actuacions discriminatòries.

2.3 Reflexions finals

Volem cloure aquesta part de l'article fent dues reflexions finals:

–El nivell polític i administratiu clau per al tractament del fenomen migratori és l'àmbit local. L'Administració local és la primera institució amb la que els immigrants tenen un contacte directe per al seu arrelament, fet que converteix en rellevant l'actuació dels ajuntaments en aquest camp. Així, fruit d'aquesta demanda, han començat a proliferar oficines municipals d'acollida per orientar socialment i laboral els immigrants, i es duen a terme mesures de discriminació positiva per a les seves famílies.

És, per tant, imprescindible menys verbalisme i més fets, començant per l'articulació de polítiques socials i d'ocupació entre els diferents nivells de l'Administració superant les reticències de l'Estat (i algunes de les comunitats autònomes) a traspasar part de les seves competències a l'Administració local.

–D'altra banda, creiem que cal encoratjar tothom a debatre sense falses prudències i pors el fenomen de la immigració i les seves repercussions social i sobre el mercat de treball. Moltes vegades emmascarem sota formes i arguments diferents el desig de no entrar a discutir sobre problemes i fenòmens que cada vega-

da necessiten de més debat i discussió en la recerca de solucions. Una política i una actitud immobilista no és la millor solució per encarar el fenomen migratori; així doncs, calen propostes serioses, basades en el consens social, que serveixin per construir una societat millor per a tothom, en la qual els drets de totes les persones estiguin plenament reconeguts, i que es posi l'accent en la integració dels immigrants en la nostra societat, la nostra cultura, els nostres drets i deures, i en la millora de la qualitat del treball. En paraules de les conclusions del Congrés de la Unió Progressista de Fiscals, que va tenir lloc els dies 25 i 26 d'octubre a la població gallega de La Toxa: "El fenómeno de la inmigración y los problemas que conlleva sólo pueden resolverse a través de la integración de los inmigrantes en la sociedad y en la economía, mediante políticas y normas que garanticen los derechos que la Constitución les reconoce".

És evident que la –per ara– darrera reforma de la Llei d'Estrangeria promoguda pel Govern espanyol no ajuda a assolir aquests objectius a causa de la retallada dels drets de les persones immigrades que preveu. La condició de trobar-se en situació il·legal en l'aspecte ciutadà i precària en l'àmbit laboral, que el Govern dóna a molts residents immigrants, no sembla el camí més adequat per aconseguir la seva plena integració que ens reclamem la societat, l'economia i sobretot la dignitat humana.

3 Inactivitat: un potencial laboral desaprofitat

La població no ocupada avui és un important subjecte d'anàlisi, principalment per la necessitat d'oferir possibilitats d'ocupació a les persones que tenen entre 16 i 64 anys (edat de treballar), i també per observar a qui expulsa el mercat de treball, a qui no ofereix possibilitats de tenir feina, i finalment com condicionen l'ocupació les transformacions culturals de la família, els nous papers en la responsabilitat i en la igualtat.

El present article pretén aproximar-se al fenomen de la inactivitat des d'una perspectiva econòmica, però també social, intentant aprofundir amb un major coneixement sobre el col·lectiu afectat per la inactivitat i exposar algunes propostes per afrontar el repte de proporcionar-li la seva volguda ocupació.

3.1 La inactivitat, concepte clau per a noves oportunitats en el mercat de treball

Entenem per població inactiva el conjunt de persones que, trobant-se en edat laboral –entre els 16 i els 64 anys–, podrien treballar però en canvi no estan en disposició de fer-ho per diferents motius, ja sigui per decisió personal voluntària, per incapacitat, per tenir responsabilitats familiars que ho impedeixen o perquè creuen que no trobaran cap ocupació que s’ajusti al seu perfil professional.

És, per tant, aquest col·lectiu una clau important per incrementar l’ocupació. Constitueix, junt amb l’atur, la reserva de persones que si trobessin ocupació farien incrementar la capacitat de creació de riquesa, una més i millor integració social i finalment més cohesió social en el país.

Una referència de la importància política que s’atorga a l’ocupació i, per tant, que fa necessari insistir sobre la inactivitat, són els acords de les cimeres europees celebrades a Lisboa (maig de 2000) i Estocolm (març de 2001), que van establir la necessitat d’incrementar l’ocupació per tal d’assolir una economia europea més avançada i més competitiva, així com per donar al valor treball el paper integrador, socialitzador, que té a la nostra societat com a eina per conquerir més cohesió social.

Posteriorment, i en la mateixa línia, a la cimera de Lisboa els països de la Unió Europea van establir un objectiu estratègic per arribar a la plena ocupació i reforçar la cohesió social i regional. Aquest objectiu s’especifica en “la voluntat de convertir la Unió en l’economia més competitiva i dinàmica del món, una societat basada en el coneixement, capaç d’assolir un creixement econòmic sostenible amb més i millors llocs de treball i una major cohesió social”. Aquesta fita estratègica es concreta en un objectiu quantitatiu per assolir a llarg termini: arribar, el 2010, a una taxa d’ocupació total del 70%, una taxa d’ocupació femenina del 60% i una taxa d’atur genèrica del 6%.

Finalment, a Estocolm, els països de la Unió Europea van marcar uns objectius quantitatius a mig termini i uns objectius qualitatius de consistència. La cimera va establir dos tipus d’objectius qualitatius: d’una banda, la millora de les aptituds bàsiques, especialment en tecnologies de la informació, a partir de l’educació bàsica, la formació ocupacional i permanent; d’una altra,

la modernització dels mercats laborals i el foment de la mobilitat dels treballadors per incrementar la seva adaptació als canvis. Respecte als objectius quantitatius, el propòsit és assolir el 2005 una taxa d’ocupació global del 67%, una taxa d’ocupació femenina del 57% i una taxa d’ocupació per als homes més grans de 55 anys del 50%.

Aquests objectius europeus, que en principi afecten directament l’ocupació i la desocupació, exigeixen actuar també en el concepte de la no ocupació i, per tant, sobre la inactivitat per tal d’assolir-los.

Si traslладem les fites d’aquests objectius d’ocupació i desocupació de la Unió Europea a la província de Barcelona, ens trobem que caldrà incrementar tres punts percentuals la taxa d’ocupació actual. Aquest increment no sembla en principi molt difícil d’aconseguir en set anys. El repte es planteja quan aquestes persones que estan inactives, per diverses causes “no volen” o “no poden” participar en el mercat de treball, qüestió que fa més complex trobar el tipus de mesures que cal adoptar per assolir aquests objectius.

3.1.1 Risc de l’exclusió

Qualsevol persona que estigui apartada del mercat de treball, sigui voluntàriament o involuntària, pot incórrer en el desarrelament de la societat en la qual es mou, ja no sols per la manca de recursos econòmics, pel fet de no tenir ingressos, sinó també perquè el treball és el primer i més important canal de comunicació social, de socialització positiva. Això dona al treball una importància qualitativa, i més tenint en compte que el treball sobrepassa el seu objectiu de produir béns i serveis de la forma més eficient possible, a canvi d’obtenir uns ingressos, que a la seva vegada serviran per a adquirir els béns i serveis produïts. El treball és també un element de socialització positiva per a les persones.

Aquesta característica del treball de produir béns i serveis de la manera més eficient possible comporta una conseqüència molt important: seran contractats en primera instància aquells treballadors i treballadores que puguin desenvolupar la feina de la forma més eficient, els més productius, i en últim lloc, els que aportin menys valor afegit a la producció. Per tant, els treballadors i treballadores amb més dificultats davant el treball seran els menys sol·licitats, i poden acabar per

convertir-se en desocupats, inactius o exclosos socialment.

3.2 Les persones inactives: un col·lectiu important i rellevant

Si ens centrem en la província de Barcelona, segons dades de l'EPA, l'any 2002 hi havia 893.293 persones inactives, xifra molt rellevant en relació amb un total de 3.138.561 persones en edat de treballar, és a dir, el 28,5%. D'aquestes, el 71% són dones, i la franja més significativa és la de les dones entre 25 i 55 anys. Aquest fet podria coincidir en part amb el cicle reproductiu i les seves responsabilitats assignades per les famílies.

3.2.1 Anàlisi estadística

Observem en el cas de la província de Barcelona, la distribució per sexe i edat en la figura 1. El major nombre de persones inactives es concentra en els majors de

50 anys i els menors de 25. Aquests dos col·lectius suposen el 70,21% dels inactius, el 26% dels joves i el 44% dels més grans.

En el cas dels homes, la inactivitat es concentra en els menors de 25 anys i els majors de 60. Bàsicament, es tracta d'aquells que estan estudiant, en el cas dels joves, i respecte als més grans, són persones prejubilades o desmotivades per la seva difícil reinserció laboral.

En el cas de les dones, la distribució és més homogènia i s'accentua abans dels 19 i a partir dels 50 anys; per tant, les estudiants i les desmotivades de difícil reinserció laboral.

En la figura 2 es veu molt clarament la diferència de gènere pel que fa a la inactivitat. Aquesta és força similar fins als 25 anys, quan les dones tenen cura dels seus fills i interrompen la seva carrera professional. A partir d'aquest moment hi ha un creixent biaix amb els homes que es corregeix per l'augment dels homes inactius a partir dels 55 anys.

Figura 1 Estructura de la inactivitat per col·lectius. Província de Barcelona, 4 trimestre 2002. EPA

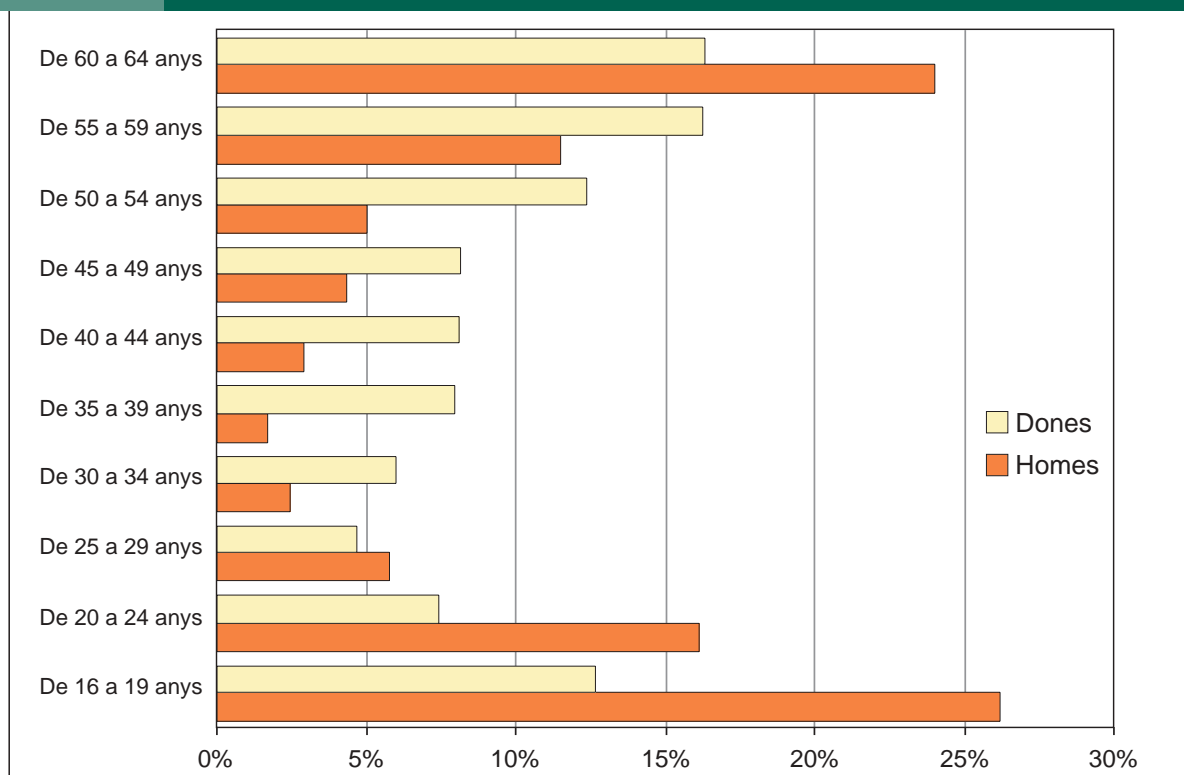
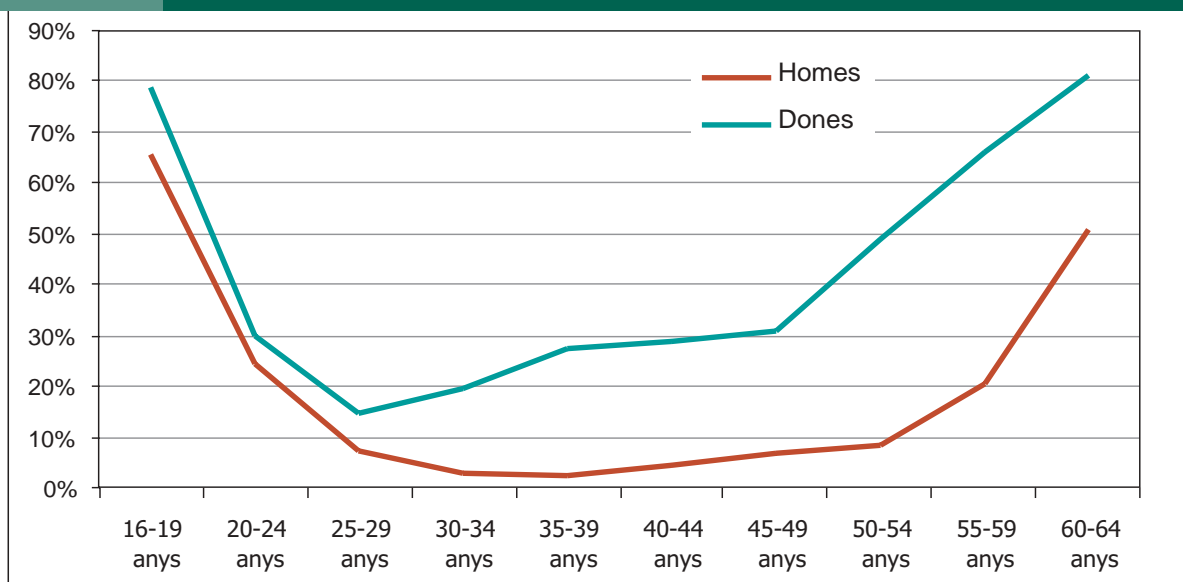

Figura 2 Taxa d'inactivitat per edat i sexe. Província de Barcelona. 4t trimestre 2002 (basat en l'Enquesta de Població Activa)

3.2.2 Perfils d'inactivitat

El concepte d'inactivitat abasta una gran heterogeneïtat de col·lectius i, per tant, l'anàlisi de les causes de la inactivitat i de les solucions possibles és d'una gran complexitat.

Volem il·lustrar l'heterogeneïtat de les persones inactives assenyalant aquells grups que poden ser més significatius:

Associat a l'economia submergida o bé els que busquen feina de manera informal, sense inscriure's en les oficines oficials

Lligats a una opció familiar (cura de nens o gent gran) o personal, amb una estratègia de reincorporació al mercat de treball

Associat a la disponibilitat i característiques de certes ofertes laborals de les empreses, a la manca de serveis públics d'atenció a les persones (a càrrec d'infants i gent gran), per manca de repartiment de les càrregues domèstiques dins de la família o els aturats/des desmotivats i amb problemes d'autoestima

Degut a una situació d'opció personal voluntària

Falsos inactius

Inactius involuntaris temporals

Inactius voluntaris

Inactius voluntaris permanents

Alguns perfils concrets de persones inactives són:

- Persones que arriben a la inactivitat per desmotivació o perquè tenen massa obstacles que els impedeixen accedir al mercat de treball i acaben retirant-s'hi.
- Persones que treballen en l'economia submergida.
- Dones que no treballen de forma temporal per tenir cura de persones dependents (fills petits, altres familiars dependents).
- Dones que, de forma permanent, no volen treballar fora de casa principalment per patrons culturals.
- Joves procedents de fracàs escolar.
- Joves amb estudis que retarden la seva incorporació al mercat de treball.
- Persones amb discapacitats.

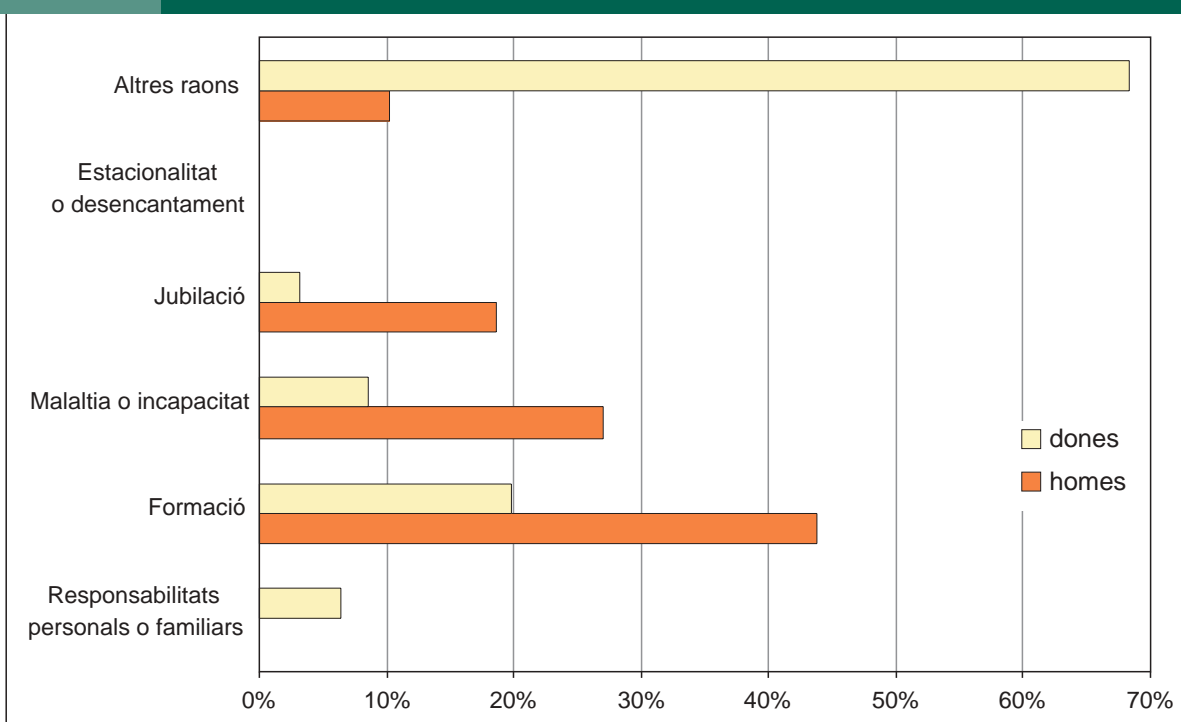
Dins d'aquesta multiplicitat de grups s'amaguen moltes causes tant de tipus personal i familiar com de la pròpia estructura del mercat de treball, així com en funció dels papers socials i culturals que s'assignen als homes o a les dones.

3.3 Factors que afavoreixen la inactivitat

Abans d'entrar d'una manera més detallada, encara que no exhaustiva, a analitzar les motivacions que poden explicar la inactivitat, caldria emmarcar-ho.

- Per començar, la participació en el mercat de treball es basa cada cop més en el cicle vital de les persones i, des d'aquesta òptica, en certs períodes la inactivitat és l'opció més coherent. Les persones en un moment de la seva vida decideixen estudiar i no treballar, en un altre poden optar per tenir un fill o voler treballar a mitja jornada per participar activament en la seva primera fase educativa, o més endavant decideixen tenir cura dels avis.
- També pel canvi en el valor del treball; arrel d'això o entre d'altres coses, avui en dia no s'està disposat a treballar del que sigui i a qualsevol preu (en parlarem més endavant d'aquest aspecte).
- També s'han produït, afortunadament, canvis molt importants en els valors sociopsicològics, culturals i familiars, tot i que encara no estem ni a la meitat del camí recorregut a la Unió Europea en relació amb l'equitat social.

Figura 3 Motius de la inactivitat. Província de Barcelona. 4t trimestre 2002 (basada en l'Enquesta de Població Activa)

–Finalment, un altre aspecte que cal tenir molt present és en determinats casos la precarització i baixa qualitat d’una part de les ofertes de treball.

Les darreres dècades s’ha produït al conjunt dels països europeus una important modificació dels patrons de comportament de la població en relació amb el mercat de treball. Així, des de la dècada de 1970 s’ha produït un increment de l’activitat en general, però la dona ha anat incrementant la seva participació en el mercat de treball a canvi d’una suau però progressiva disminució de la participació dels homes per l’efecte avançament de les jubilacions.

Hi ha una primera lectura de les causes de la inactivitat que podem fer des de la vessant de l’anàlisi estadística. Fem-ho amb dades recents i contrastades de la província de Barcelona.

El primer motiu d’inactivitat és la formació, la gran majoria entre 16 i 24 anys, si bé el pes per gènere és molt diferent.

En segon lloc, la malaltia o incapacitat, que representa el 27% en el cas dels homes i el 9% en el cas de les dones.

En tercer lloc, per als homes la causa d’inactivitat és la jubilació, que representa el 19%; en canvi, per a les dones ocupen aquest tercer lloc les responsabilitats personal o familiars, amb el 6%.

Apropem-nos també des d’una perspectiva més sociològica i d’anàlisi, que ens permeti conèixer aquestes altres raons que observem a la figura 3 (el 68% en el cas de les dones!). Entenem que poden resumir-se en tres:

–D’una banda, els problemes de conciliació i repartiment de les responsabilitats personals i/o familiars. Aquestes poden representar veritables barreres d’entrada al mercat de treball. Aquests aspectes preocupants són a títol d’exemple:

- Condicions sociolaborals negatives.
- Manca de flexibilitat horària de la majoria d’empreses.
- Escàs repartiment de les responsabilitats familiars.
- Desinterès de les empreses per les conseqüències dels costos familiars sobre la productivitat.
- Incompatibilitats dels horaris laborals amb els d’alguns serveis públics.

- Escasses infraestructures i de serveis públics que facilitin la mobilitat.

–D’altra banda, la baixa qualitat d’algunes ofertes de treball, que no permeten compensar els costos lligats a la conciliació de la vida laboral i la vida familiar o simplement no compensen.

–La manca de formació i de patrons de conducta envers el món de treball que fan que en aquests casos el trànsit entre l’atur i la inactivitat, el circuit negatiu, sigui molt ràpid.

–En les dades de la inactivitat hem apreciat que les correlacions que existeixen entre el nivell d’educació i la inactivitat ens expressen que les ocupacions més demandades són les que exigeixen un nivell d’educació més elevat.

–El nivell d’educació és i serà un determinant clau per a la inactivitat. Així, a més nivell d’estudis més elevada és l’activitat, de forma que les persones analfabetes i sense estudis presenten una taxa d’inactivitat del 65%, mentre que la població amb estudis superiors presenta una inactivitat del 10%.

3.4 Per què des de les polítiques públiques i des de la societat s’ha d’abordar la qüestió de la inactivitat?

Les justificacions per intervenir en l’àmbit de la inactivitat són múltiples, i totes elles de pes. Podem trobar justificacions més macro i més micro, més generals i més personalitzades. Repassem les que poden considerar-se més importants:

–Desaprofitament d’un capital humà important, allò que els economistes anomenen cost d’oportunitat. Una part d’aquest capital humà està qualificat i format. Les conseqüències d’aquest desaprofitament comporten una minva de generació de riquesa, de competitivitat i de cohesió social.

–Per a un tipus d’inactius –els que podríem anomenar aturats desanimats–, la inactivitat representa un fracàs de les polítiques públiques, en especial les d’ocupació. Aquests responen a col·lectius de difícil inserció, que sovint han estat en el passat clients habituals dels serveis públics. Per a ells, els programes i projectes adreçats a la inactivitat representen una darrera oportunitat.

–El treball en condicions dignes dona independència i

autonomia a les persones, i és per això que des de les administracions públiques s'ha de facilitar l'accés al treball per a tothom que ho vulgui. En alguns casos, el primer pas que cal fer és d'ajuda a la construcció del desig i definició del projecte d'identitat. Aconseguir això representa un gran pas en el seu desenvolupament personal.

–Segons recents recerques de la Comissió Europea, un de cada sis inactius voldria treballar, el 56% dels inactius i el 46% de les inactives voldrien treballar en un escenari de cinc anys. Només una persona de cada tres no vol treballar.

3.5 Algunes propostes per a l'actuació pública

Hem començat aquest article fent èmfasi en el fet que en realitat la inactivitat agrupa un conjunt de col·lectius diferents amb casuístiques pròpies i, per tant, no existeixen solucions generals, sinó una combinació de mesures segons el col·lectiu al qual fem referència.

El conjunt de propostes no ha d'anar orientat només a les persones, sinó que també les empreses tenen una responsabilitat important.

Entre les mesures que proposem promoure trobem:

- Millora dels serveis públics d'ocupació, per tal que facilitin la intermediació entre l'oferta i la demanda, mitjançant sistemes d'atenció personalitzada i informació transparent i accessible als ciutadans.
- Millora dels sistemes de comunicació, que facilitin la

mobilitat i incentivin la incorporació al mercat de treball.

–Mesures de foment de la conciliació de la vida personal, professional i familiar.

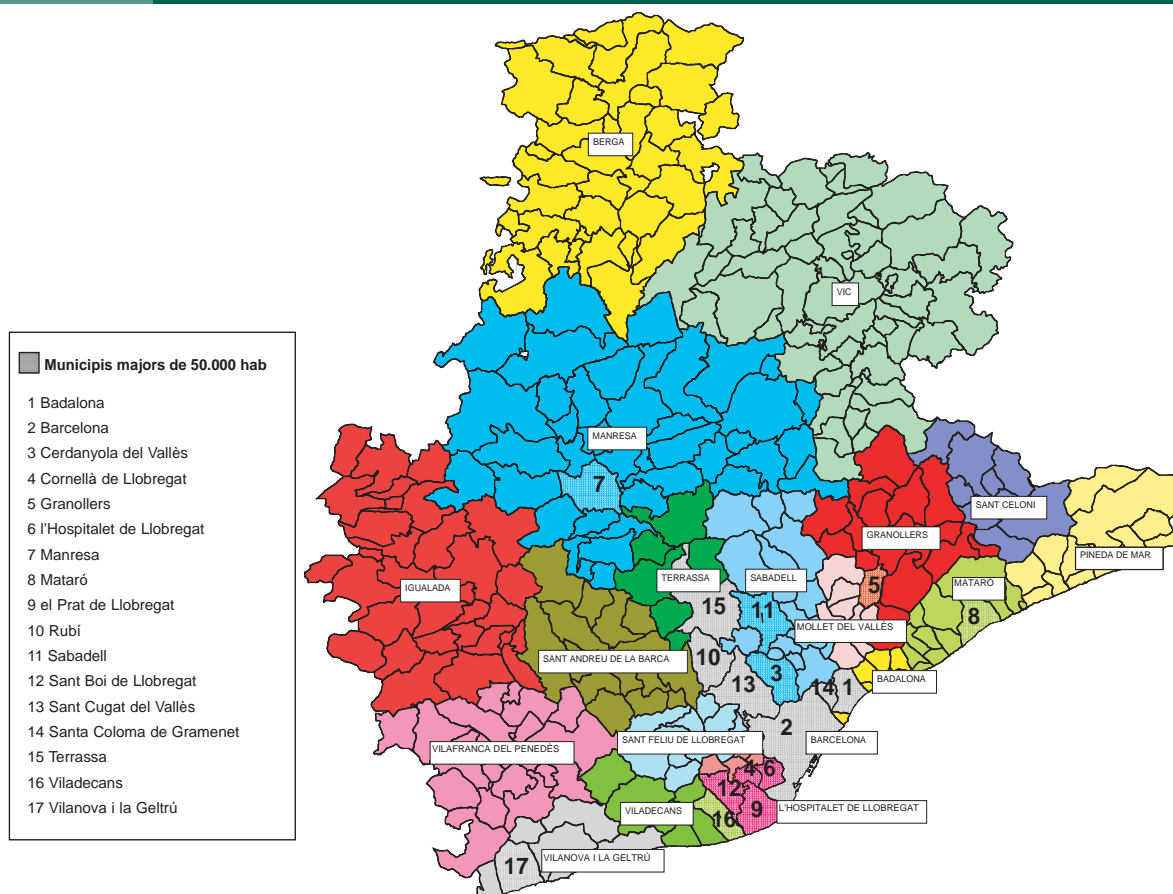
- Més i millors serveis públics de guarderies, cura de gent gran i transport.
- Més ajuts a les famílies.
- Promoció i desenvolupament de determinats sectors com el teletreball, almenys fins a paràmetres comparables amb la mitjana europea.
- Major flexibilitat horària (escola, treball, etc.), pensada també en termes de conciliació.
- Desenvolupament de contractes a temps parcial, per aproximar-nos a la mitjana europea.

–Suport en la definició del projecte professional de les persones i mesures d'acompanyament (informació, sensibilització, orientació, formació...). Cal aconseguir trencar certs patrons únics de conducta que aboquen a la inactivitat una vegada se surt del mercat de treball.

–Acompanyament en el període del cycle vital de les persones, especialment de les dones, dedicat a la cura i l'educació dels petits, perquè la reinserció posterior al mercat de treball es faci en igualtat d'oportunitats i, per tant, que aquest període no esdevingui una barrera de tornada.

–Responsabilitat social de les empreses, en el ben entès que es considera no com un cost major, sinó com un atractiu per gaudir d'un personal motivat, format i generador de valor afegit.

–Avançar en un model social més just que fomenti l'equilibri entre homes i dones tant en les oportunitats professionals com en la distribució de les responsabilitats familiars.

ANTONIO BERMEJO
(bermejo@amb.es)
ROSA MUR
(rmur@amb.es)
JOAN MIQUEL PIQUÉ
(pique@amb.es)

Institut d'Estudis Regionals
i Metropolitans de Barcelona

El mercat de treball de la província de Barcelona l'any 2002

Papers, Regió Metropolitana de Barcelona
núm. 40, novembre 2003, pàgs. 77-96

Introducció**1 Situació del mercat de treball a la província de Barcelona. Any 2002**

- 1.1 Comportament general de les principals variables
- 1.2 Població ocupada
- 1.3 Població aturada
- 1.4 Població inactiva

2 Sociodemografia, activitat i ocupació a la província de Barcelona

- 2.1 Introducció
- 2.2 Característiques sociodemogràfiques de la població i relació amb la situació laboral
- 2.3 Ajust entre l'estructura de la població i de la mostra, i influència en la situació laboral

- 2.4 Interpretació i principals resultats del Model de Propensió a l'Activitat (MPA)
- 2.5 Interpretació i principals resultats del Model d'ocupació (Moc)
- 2.6 Nota final sobre els models MPA i MOc

3 Ajust de l'oferta i la demanda de treball: una anàlisi econòmica

- 3.1 Característiques de l'oferta de treball: font del desajust i problema estructural
- 3.2 Característiques dels desajustos entre l'oferta i la demanda: proliferació de situacions d'alt risc

4 Conclusions generals i propostes d'acció

- 4.1 Propostes d'acció

Abstract

S'aborda la situació del mercat de treball de la província de Barcelona pel que fa a les seves principals variables, des del punt de vista de la participació, l'estructura i l'evolució recent. D'acord amb aquest plantejament general, es plantegen tres grans blocs d'anàlisi: el primer referit a la situació estructural i els principals punts forts, disfuncions i reptes del mercat de treball de la província; el segon bloc analitza, mitjançant eines econòmiques, la relació entre les característiques sociodemogràfiques de la població (edat, gènere, nivell d'estudis, etc.) i a més, d'una banda, el seu nivell de participació al mercat de treball, i d'una altra, la seva ocupació; finalment, un tercer bloc analitza en detall els desequilibris entre l'oferta i la demanda de treball.

Se aborda la situación del mercado de trabajo de la provincia de Barcelona por lo que se refiere a sus principales variables, desde el punto de vista de la participación, la estructura y la evolución reciente. De acuerdo con este planteamiento general, se plantean tres grandes bloques de análisis: el primero referido a la situación estructural y principales puntos fuertes, disfunciones y retos del mercado de trabajo de la provincia; el segundo bloque analiza, mediante herramientas econométricas, la relación entre las características sociodemográficas de la población (edad, género, nivel de estudios, etc.) y, por un lado, su nivel de participación en el mercado de trabajo, y por otro lado, su ocupabilidad; finalmente, un tercer bloque analiza en detalle los desequilibrios entre oferta y demanda de trabajo.

The article deals with the situation of the labour market of the province of Barcelona regarding its principal variables, from the point of view of participation, structure and recent evolution. On the basis of this general approach, three main blocks of analysis are raised: the first one is referred to the structural situation and the most important strengths, disfunctions and challenges of the provincial labour market; the second block analyzes, through econometric tools, the relationship between the social and demographic characteristics of the population (age, gender, education, etc.) and, on the one side, the level of participation in the labour market, and on the other side, their employability; finally, a third block analyses in detail the imbalances between supply and demand of labour force.

L'article aborde la situation du marché de l'emploi du Département de Barcelone en ce qui concerne ses principales variables, du point de vue de la participation, de la structure et de l'évolution récente. En base à cette approche générale, trois grands blocs d'analyse sont exposés: le premier relatif à la situation structurelle et aux principaux points forts, les dysfonctions et les défis du marché de l'emploi régional; le second bloc analyse, à travers des instruments économétriques, le rapport entre les caractéristiques sociales et démographiques de la population (âge, genre, éducation, etc.) et, d'une part, leur niveau de participation au marché de l'emploi, et d'autre part, leur occupation; finalement, un troisième bloc analyse en détail les déséquilibres entre l'offre et la demande d'emploi.

El mercat de treball de la província de Barcelona l'any 2002

Introducció

La present anàlisi caracteritza el mercat de treball de la província de Barcelona i el contextualitza en relació amb els seus principals àmbits de referència: Catalunya i Espanya. Igualment, s'han pres com a referència les dades més significatives dels mercats de treball dels països de la Unió Europea.

Aquesta caracterització, orientada a explicar i preveure l'evolució de les principals variables al llarg dels propers anys, així com a proposar les accions considerades més adients per fer que aquesta evolució sigui al més positiva possible, s'ha construït a partir de tres grans blocs.

El primer, més genèric, repassa l'evolució de l'activitat, l'ocupació i l'atur a la província de Barcelona al llarg de l'any 2002, i aprofundeix en els aspectes més destacats d'aquesta evolució. El segon bloc aborda l'anàlisi de dos factors que s'han considerat fonamentals: en primer lloc, quines són les variables que influeixen en la decisió d'entrar al mercat de treball, és a dir, de ser actiu; i en segon lloc, la probabilitat que, en funció de les seves característiques, una persona que ha decidit entrar al mercat de treball esdevingui ocupada. El tercer bloc, finalment, aborda el darrer aspecte que s'ha considerat clau: la relació entre l'oferta i la demanda de treball, i les possibilitats d'ajust entre aquestes dues magnituds.

Per tant, en essència, es pretén conèixer l'estat del mercat de treball de la província de Barcelona, i explicar les raons per les quals es troba en aquesta situació, per tal de poder emprendre les accions correctores o impulsores que permetin millorar aquesta situació.

Cal assenyalar, finalment, que aquest article presenta, de manera sintètica, una línia de treball molt més àmplia, que els mateixos autors realitzen des de l'any 2001 amb l'impuls i el suport de l'Àrea de Promoció Econòmica de la Diputació de Barcelona.

1 Situació del mercat de treball a la província de Barcelona. Any 2002

1.1 Comportament general de les principals variables

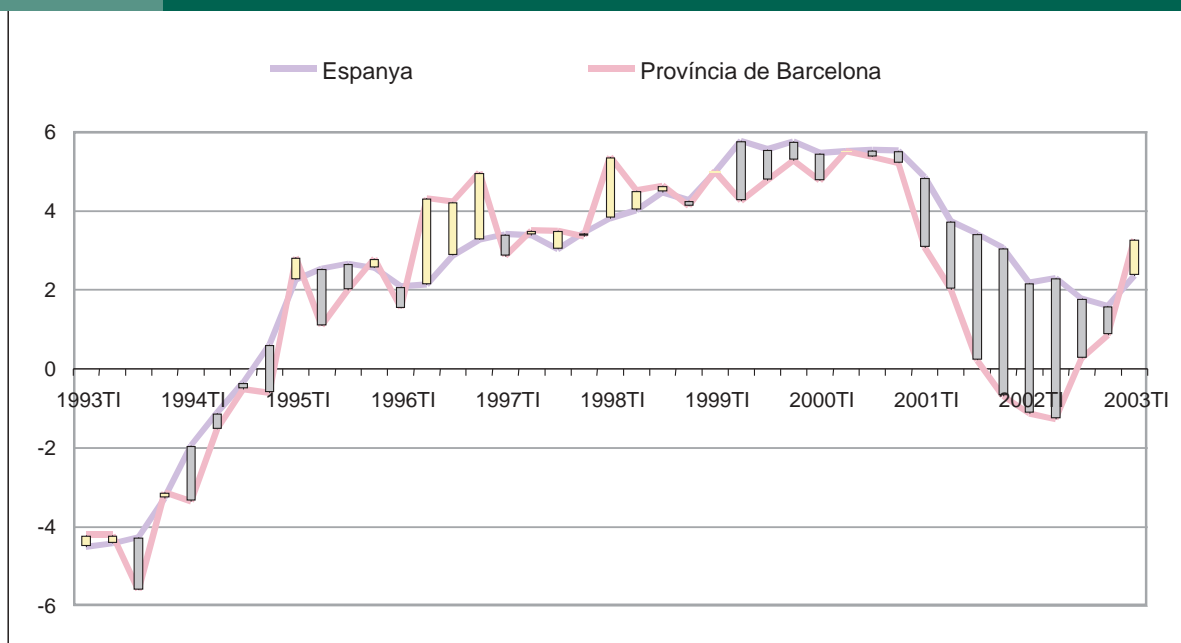
El mercat de treball de la província de Barcelona ha experimentat, al llarg de l'any 2002, una tendència sig-

nificativament diferent a la de l'any anterior. Així, mentre que l'any 2001 es feia referència a pèrdues relatives respecte a l'any 2000, el 2002 ha estat força més positiu des del punt de vista de la creació d'ocupació, tot i que aquesta dinàmica no ha tingut el seu reflex en guanys en relació amb el nivell d'atur. En concret, l'any 2002 ha comportat increments significatius de l'ocupació, més de 17.000 llocs de treball, equivalent a l'augment de la població potencialment activa (entre 16 i 64 anys), però que no han estat suficients per absorbir un creixement de la població activa superior a 53.000 persones, la qual cosa ha fet que a finals de l'any 2002 trobem gairebé 36.000 persones més a l'atur.

A més, cal tenir en compte que el mercat de treball de la província de Barcelona ha evolucionat de manera significativament més negativa que el del conjunt de Catalunya i d'Espanya: la taxa de creixement de l'ocupació l'any 2002 ha estat del 0,85%, mentre que la mitjana espanyola se situa en gairebé el doble, l'1,6%. És convenient destacar que en els períodes en els quals es destrueixen llocs de treball (com l'any 2001), Barcelona en perd més que la mitjana, mentre que en aquells períodes en què es produeix un increment de l'ocupació, Barcelona creix a ritmes menors que el conjunt de l'Estat i Catalunya.

Les diferències de les taxes d'activitat de la província de Barcelona en comparació amb les espanyoles i europees són, però, clarament positives: Barcelona presentava a finals de 2002 una taxa d'activitat del 73%, força per sobre de la mitjana espanyola (64,2%) i de l'europea (69%). Aquestes diferències s'expliquen bàsicament per una major taxa d'activitat de la població femenina de la província (61%), notablement superior a la mitjana espanyola (50,3%) però també superior de la mitjana europea (60%). La taxa d'activitat de la població masculina a la província de Barcelona (84,2%) també és clarament superior a la mitjana espanyola (78%) i a l'europea (78,1%). Cal no oblidar, de tota manera, que les taxes d'atur femenines de la província de Barcelona encara es troben a força distància de les taxes de països com Portugal, Holanda i, sobretot, els països nòrdics (entre el 73% i el 75%). En canvi, les taxes d'activitat masculines de la província són superiors a les de pràcticament tots els països de la Unió, excepte els Països Baixos (84,2%). A continuació es presenten les taxes de creixement interanual de l'ocupació a la província de Barcelona i Espanya al llarg dels darrers

Figura 1 Taxa de creixement interanual de l'ocupació. 1993-2003

10 anys¹; es reproduïx la informació que el Ministeri de Trabajo y Asuntos Sociales ofereix en relació amb les taxes d'activitat dels països de la Unió Europea.

L'atur ha tingut, durant l'any 2002, una evolució clarament negativa; ha passat d'una taxa del 9,2% el darrer trimestre de 2001 al 10,6% a finals de l'any 2002, tot havent assolit nivells propers a l'11% durant el primer trimestre de 2002.

Les taxes d'atur masculines se situen en nivells del 8,3% (partien de cotes inferiors al 7%), mentre que les femenines, tot i patir increments lleugerament menys importants, es troben ja en nivells propers al 14% (al voltant d'un punt per sobre dels nivells de finals de l'any 2000). No obstant això, al llarg dels darrers dos anys, l'increment de l'atur s'explica majoritàriament pel creixement de l'atur masculí, que ha passat de 81.000 a 110.000 aturats, mentre que l'atur femení ha augmentat aproximadament en 10.000 persones.

En aquest sentit, cal fer una reflexió general sobre el mercat de treball de la província de Barcelona: entre finals de l'any 2000 i finals de l'any 2002, els increments de la població activa són pràcticament els mateixos que els de la població aturada; és a dir, que el mercat de treball ha perdut la capacitat d'absorbir més població activa. Aquesta situació es confirma, a escala macroeconòmica, en observar que els nivells d'ocupació tant masculina com femenina eren, a finals de l'any 2002, molt semblants als de dos anys abans.

1.2 Població ocupada

Quan s'analitza l'estructura per sexe i edat de la població ocupada es reproduïxen les pautes que han afectat el conjunt del mercat de treball de la província de Barcelona al llarg de l'any 2002: l'increment del volum d'activitat i d'atur, fenòmens que afecten majoritàriament la població femenina; el menor pes relatiu de la població jove, tant en relació amb el conjunt de l'activitat com pel que fa a la seva participació al mercat de treball; i els guanys d'ocupació estan concentrats fonamentalment en llocs de treball ocupats per dones (que ja suposa més del 40% dels llocs de treball), i augmenta el pes relatiu de la població major de 55 anys, que compensa una menor presència dels joves menors de 25 anys.

¹ D'acord amb les dades de l'Enquesta de Població Activa recalculades segons la metodologia EPA-2002. Aquestes dades es poden consultar en línia a www.ine.es.

Taula 1

**Síntesi d'estadístiques internacionals.
Taxes d'activitat de menors de 65 anys als països de la Unió Europea, per sexe¹**

	Dades referides al segon trimestre de cada any. En percentatge								
	TAXES D'ACTIVITAT								
	Ambdós sexes			Homes			Dones		
	1999	2000	2001(*)	1999	2000	2001(*)	1999	2000	2001(*)
UNIÓ EUROPEA	68,2 (2)	68,9	69,0 (3)	78,0 (2)	78,1	78,0 (3)	59,1 (2)	59,8	59,9 (3)
Bèlgica	64,6	65,2	63,6	73,0	73,8	72,7	56,0	56,6	54,5
Dinamarca	80,6	80,0	79,2	85,0	84,1	83,3	76,1	75,8	75,0
Alemanya	71,2	71,0	71,3	79,3	78,8	78,8	62,9	63,0	63,7
Grècia	62,5	63,0	62,1	77,1 (2)	77,1	76,2	48,5 (2)	49,7	48,8
Espanya	62,1	63,7	64,2 (3)	76,2	77,1	78,1 (3)	48,5	50,7	50,3 (3)
França	68,8	68,8	68,6	75,5	75,3	75,1	62,2	62,5	62,3
Irlanda	66,4	67,3	67,6	78,3	79,0	79,1	54,3	55,6	56,0
Itàlia	59,6	59,9	60,3	73,7	73,8	73,7	45,6	46,2	47,1
Luxemburg	63,2	64,1	63,9	75,7	76,6	76,4	50,4	51,4	52,4
Països Baixos	73,6	74,9	75,7	82,6	83,9	84,2	64,4	65,7	67,0
Àustria	71,6	71,3	70,7	80,5	80,0	79,0	62,7	62,5	62,3
Portugal	70,9	71,0	71,7	79,1	78,8	79,3	63,0	63,6	64,5
Finlàndia	76,4	76,8	77,1	78,9	79,3	79,6	73,8	74,1	74,7
Suècia	76,5	75,3	75,3 (3)	78,8	77,2	77,2 (3)	74,0	73,4	73,4 (3)
Regne Unit	75,1	75,5	75,2	82,7	83,0	82,5	67,3	67,8	67,7

¹ Les taxes són referides a la població menor de 65 anys en edat laboral; es considera com a tal la que té entre 15 i 64 anys, ambdós inclosos. Aquestes taxes han estat elaborades a partir dels corresponents col·lectius poblacionals segons la seva relació amb l'activitat econòmica.

² L'Enquesta de Forces de Treball 1999 publica per a Grècia les dades corresponents a 1998. Les taxes d'activitat, ocupació i atur a Grècia i la Unió Europea per a 1999 estan afectades per aquesta incidència.

³ L'avenç de l'Enquesta de Forces de Treball 2001 recull per a Suècia les dades de 2000 i per a Espanya les dades de 2001, elaborades d'acord amb la nova metodologia EPA 2002, que incorpora la utilització de noves projeccions de població, la reponderació dels factors d'elevació y l'aplicació de la nova definició d'atur comunitària. Les dades de la Unió Europea el 2001 estan afectades per aquesta incidència.

Figura 2

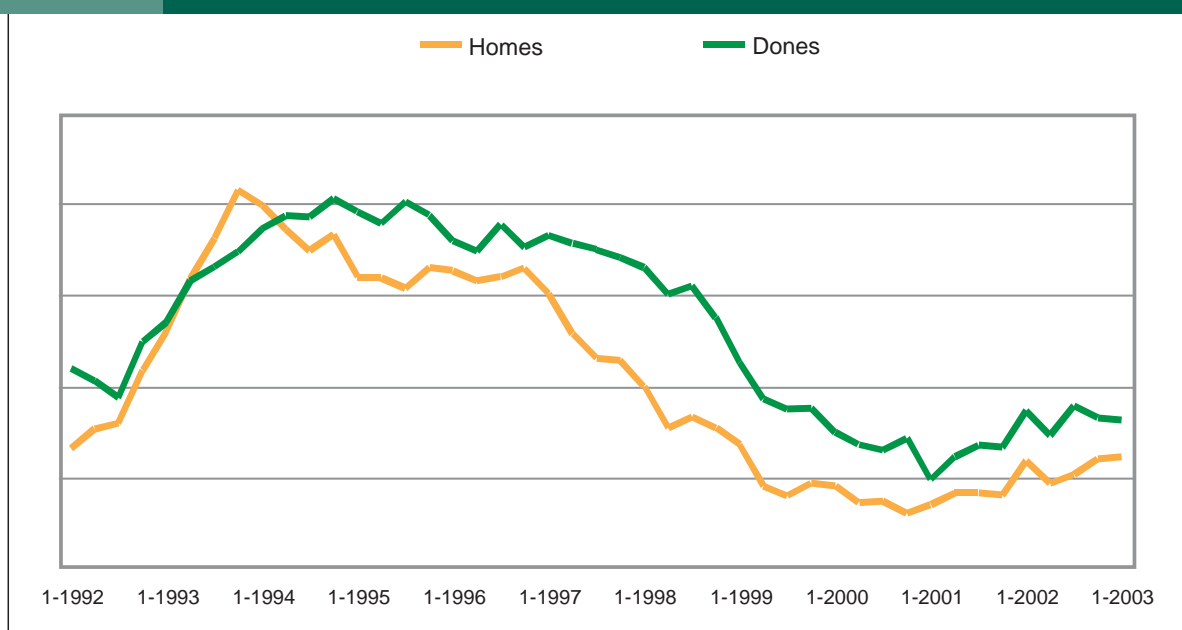
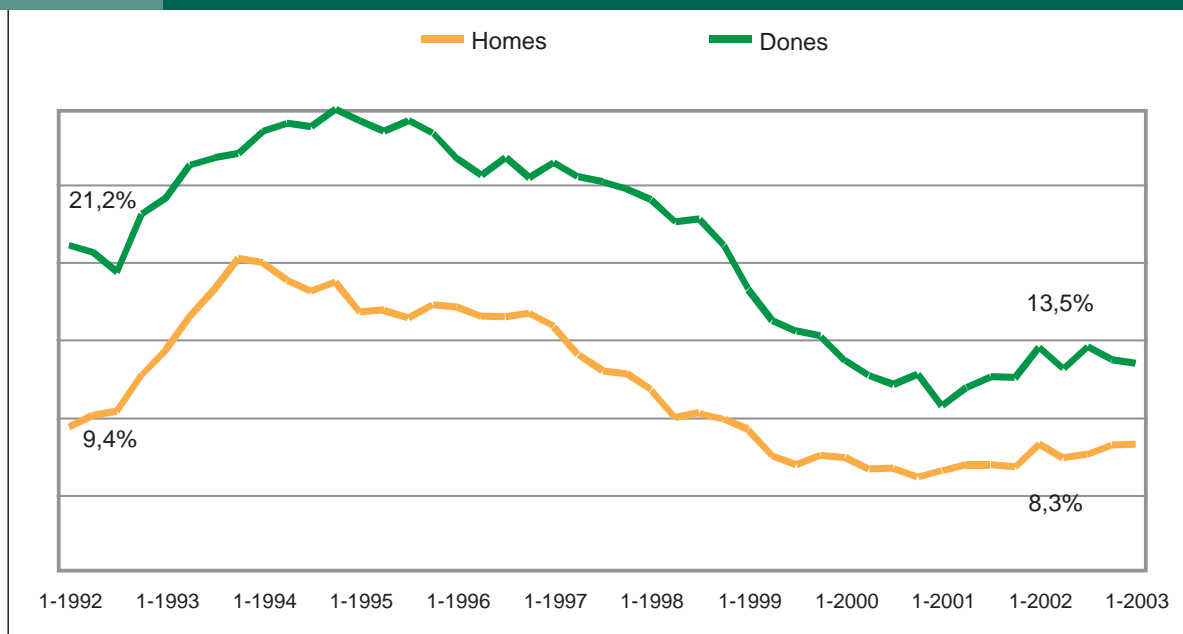
Volum d'aturats a la província de Barcelona. 1992-2003 (milers)

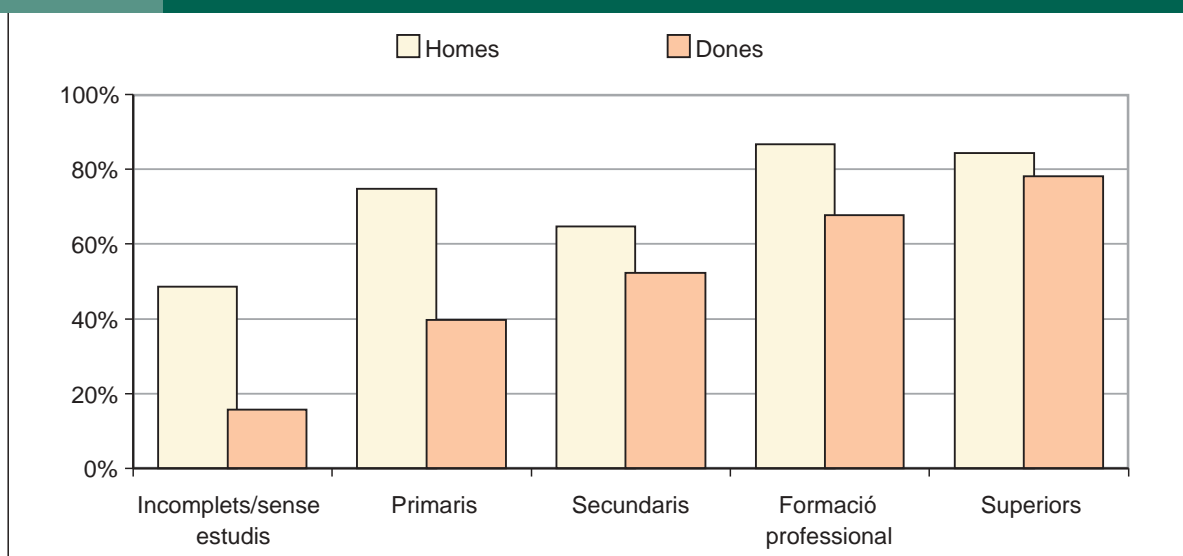
Figura 3 Taxa d'atur a la província de Barcelona. 1992-2003

Les taxes d'ocupació tenen una relació directa i positiva respecte als nivells de formació i de qualificació professional: el nivell d'estudis sembla guardar una relació directa amb el nivell d'activitat i ocupació, i una relació inversa amb el nivell d'atur, sobretot en el cas de la població femenina.

D'altra banda, però, els nivells de qualificació més elevats tenen un pes relatiu més gran en les ocupades que en els ocupats. De fet, la proporció d'ocupades amb estudis superiors (més del 25%) és significativament superior a la que s'observa en els homes ocupats (17%), mentre que en la població ocupada mas-

Figura 4 Taxa d'ocupació a la província de Barcelona segons el nivell d'estudi, 1er trimestre 2003

culina, més del 50% té tan sols estudis primaris (en la població femenina la proporció és inferior al 40%). Aquesta situació reforça l'argumentació que la població femenina accedeix al mercat de treball amb un major nivell de formació; segurament, en part, perquè ho consideren una condició necessària per tal de poder tenir condicions acceptables.

En canvi, el nivell de qualificació professional en el lloc de treball reflecteix una situació significativament més equilibrada: la proporció de llocs de treball d'alta qualificació (directius, tècnics superiors i tècnics mitjans) és del 30% sobre el total de llocs de treball, tant en la població masculina com en la femenina.

La distribució dels llocs de treball per sectors d'activitat continua reflectint el clar predomini dels serveis i, a més, el seu pes relatiu s'ha incrementat respecte a les dades de 2001. En concret, cal destacar que el sector terciari és l'únic que ofereix saldo positiu pel que fa a la creació de llocs de treball durant l'any 2002. Entre els sectors amb un major creixement destaquen les activitats de transport, la sanitat i les activitats culturals i de lleure.

La situació dels assalariats reflecteix una millora substancial: els llocs de treball amb contracte indefinit augmenten de manera important (al voltant de 40.000 més, tant en els homes com en les dones), mentre que hi ha una reducció dels contractes temporals en gairebé 50.000. Aquestes variacions porten a obtenir guanys significatius en la proporció de llocs de treball assalariats amb contractes indefinits: en el cas de la població masculina es passa del 80,9% al 84% sobre el total de contractes; en el cas de la població femenina els nivells són significativament inferiors, però el valor final del període (75,4%) és més de tres punts superior al d'un any abans. Aquestes dades normalitzen lleugerament la situació del mercat de treball de la província de Barcelona en relació amb la mitjana europea, tot i que les diferències continuen sent importants en el cas dels homes (encara hi ha quatre punts de diferència respecte a Alemanya, Suècia i Finlàndia, amb taxes entre el 12% i el 13%), i sobretot, en el cas de les dones (on la taxa observada és del 25%, mentre la mitjana europea és del 14,5%).

1.3 Població aturada

Entre els escassos exemples de disminució del volum d'aturats, cal destacar l'evolució de les dones més joves (de 16 a 19 anys), amb 6.000 aturades menys, i

dels homes entre 55 i 64 anys (que disminueixen en gairebé 3.000). Per contra, els increments més importants es produeixen en el tram corresponent a l'edat adulta (entre 25 i 54 anys), on s'observa un augment de més de 30.000 aturats.

Per sectors econòmics, l'atur augmenta de manera generalitzada, però cal destacar especialment els increments d'aturats en la indústria i la construcció, sectors que augmenten més de dos punts les seves taxes d'atur. En aquest sentit, cal fer notar que el creixement de l'ocupació comença a dependre de manera gairebé exclusiva del creixement dels serveis, i per tant, molt possiblement, la capacitat de reconvertir aturats de la indústria per a la seva ocupació als serveis constituirà un element d'especial importància en l'evolució de l'atur al llarg dels propers anys.

Aquest empitjorament general de la situació de l'atur, té també ressò en la proporció d'aturats de llarga durada. No obstant l'anterior, aquesta situació tan clarament negativa encara no sembla que hagi tingut un reflex clar en la percepció dels aturats, que mantenen un elevat nivell d'exigència pel que fa a l'acceptació d'ofertes de treball.

Les darreres estimacions en relació amb el nivell d'atur plantegen que al llarg dels propers trimestres la taxa oscil·li al voltant del 10%. Sembla que el comportament del mercat de treball a la província de Barcelona gira cap a una tendència més positiva del que es preveia, i així, des de fa dos trimestres, l'atur a la província de Barcelona es comporta millor del que estava previst, per la qual cosa s'espera consolidar, al llarg de 2003 i el començament de 2004, l'estabilització observada, amb alguns períodes de davallades significatives a causa de l'estacionalitat.

1.4 Població inactiva

L'estructura de la població inactiva, tant pel que fa a les motivacions de la seva inactivitat com pel que es refereix a les diferents pautes d'inactivitat sobretot en funció del sexe i l'edat de la població, no ha experimentat grans canvis respecte als anys 2000 i 2001.

A la província de Barcelona hi havia, a finals de l'any 2002, gairebé 865.000 inactius entre 16 i 64 anys, dels quals més del 70% són dones. No obstant això, les variacions respecte a les dades de l'any anterior mostren

una davallada important de la població inactiva femenina entre 25 i 54 anys, superior a les 37.000 persones. De fet, més de 12.000 mestresses de casa s'han incorporat al mercat de treball durant l'any 2002, i d'aquestes més de 10.000 han obtingut un lloc de treball.

També cal fer referència a la població inactiva "potencialment activa"; és a dir, la població que podria esdevenir activa i ocupada. En aquest sentit, s'ha entès com a població inactiva "potencialment activa" aquella que és possible que entri al mercat de treball; per tant, els inactius que no són ni jubilats ni prejubilats ni incapacitats. Això suposa un col·lectiu d'aproximadament 675.000 persones, de les quals 540.000 són dones. També és significatiu que, entre els homes inactius potencialment actius, el 80% són estudiants, mentre que en el cas de les dones la població estudiant suposa tan sols el 20%.

2 Sociodemografia, activitat i ocupació a la província de Barcelona

2.1 Introducció

La propensió a l'activitat i l'ocupació dels diferents individus ve condicionada tant per les característiques del context on resideixen com per les pròpies característiques sociodemogràfiques d'aquesta població. Per això s'ha considerat oportú incloure un apartat on s'exposi la relació entre les característiques sociodemogràfiques de la població i la seva evolució, la bondat de l'ajust entre la mostra de l'EPA² i aquestes característiques poblacionals, i la manera com poden influir en els principals indicadors referents al mercat laboral.

En concret, un primer bloc temàtic presenta i analitza les característiques estructurals dels individus que viuen a la província de Barcelona i quina ha estat la seva evolució recent, atenent a les variables de gènere, edat, estat civil, nivell d'estudis i categoria professional. La tria d'aquestes variables s'ha basat en la hipòtesi que són justament aquestes les que, en major mesura, condicionen la situació laboral dels individus i, concretament, la seva major o menor propensió a l'activitat i també la seva major o menor facilitat per trobar ocupació; per tant, canvis significatius en la seva estructura al llarg del temps poden explicar/justi-

² Enquesta bàsica a partir de la qual es fa la descripció del mercat de treball i l'evolució dels principals indicadors.

ficar canvis en els principals indicadors emprats per caracteritzar el mercat de treball. L'estudi evolutiu també permet analitzar no només l'equilibri entre oferta i demanda de treball en el moment actual, sinó, àdhuc, en un futur no llunyà, permetent un assessorament adequat per tal de poder assegurar un funcionament adequat i equilibrat del mercat de treball.

Un segon gran bloc temàtic fa referència a aquestes mateixes variables, però intenta analitzar en quina mesura hi ha ajust adequat de la mostra a les característiques poblacionals i, cas que existeixin desviacions, en quina mesura aquestes poden afectar o condicionar els resultats obtinguts amb els principals indicadors i taxes calculats en relació amb la situació laboral dels individus.

Finalment, els dos darrers apartats detallen els principals resultats obtinguts de dos models d'elecció discreta desenvolupats pels autors: el Model de Propensió a l'Activitat (MPA) i el Model d'Ocupabilitat (Moc).

2.2 Característiques sociodemogràfiques de la població i relació amb la situació laboral

Les característiques sociodemogràfiques dels individus són variables que cal considerar a l'hora de voler explicar la seva diferent propensió a l'activitat i la seva distinta ocupabilitat, atès que en són importants condicionants. Entre les diferents variables sociodemogràfiques que permeten definir la població resident en un territori, n'hi ha dues de fonamentals per caracteritzar-la socialment, i que àdhuc esdevenen fonamentals a l'hora de comprendre la seva situació laboral: el gènere i l'edat. A banda d'aquestes, també es presenten en aquest apartat les característiques estructurals i dinàmiques referents a les variables que recullen l'estat civil, el nivell d'estudis i la categoria professional dels individus, atès que també aquestes són clau a l'hora de comprendre la seva relació amb l'activitat i la seva diferent inserció en el mercat de treball.

Gènere: s'observa que hi ha major presència de dones que d'homes i, també, que ha anat augmentant la proporció d'elles sobre el total de la població de la província de Barcelona al llarg del temps. Per tant, i considerant que les dones presenten menors taxes d'activitat i d'ocupació que els homes i, per contra, majors taxes d'inactivitat i de desocupació, és lògic esperar que aquesta sigui la tendència d'aquests indicadors laborals en absència d'altres canvis.

És important relativitzar l'anterior afirmació tenint present que han existit altres canvis en el context de què s'està parlant. Entre aquests, cal destacar els que han portat al fet que la població femenina hagi anat augmentant la seva participació en el mercat laboral i que han fet alterar les seves taxes d'activitat i d'ocupació, tot incrementant-les i portant a una reducció del diferencial entre homes i dones. Mentre aquesta tendència continuï, els canvis en les respectives taxes d'ocupació i d'activitat aniran més enllà dels que puguin explicar-se únicament per la composició estructural per gèneres de la societat. A hores d'ara encara és objecte de debat si aquest augment de la propensió a l'activitat i a l'ocupació de la població femenina ha tocat sostre i les taxes s'estabilitzaran o encara ha de continuar. També cal tenir en compte que ha variat el nivell formatiu assolit pels homes i sobretot per les dones i, amb ell, la seva diferent participació potencial i efectiva en el mercat laboral.

Edat: Les dades sobre la presència relativa a la província de Barcelona de la població segons grups d'edat i els diferents índexs que hi fan referència mostren que entre 1975 i l'any 2000 hi ha hagut un important decreixement de la presència relativa dels menors de 15 anys, i un significatiu increment de la població de 65 i més anys d'edat. Atès que l'increment dels segons ha estat considerablement superior al decreixement dels primers, la població inactiva (la que no està disponible per a treballar) ha tendit a créixer. Per això, considerant tota la resta de variables constants, és lògic esperar una disminució de la proporció d'actius sobre el conjunt de la població.

Tanmateix, la resta de variables no es matenen necessàriament inalterades: en el cas de la població jove, i atès que la barrera d'entrada que han de superar per aconseguir la seva primera ocupació és fonamental, serà important considerar tots els canvis que puguin esdevenir per afavorir aquest primer pas (contractes d'aprenentatge, de pràctiques, de formació ocupacional, etc.). I també caldrà tenir en compte la importància de canvis en alguns condicionants externs a la pròpia voluntat dels potencialment actius i ocupats, com aquells que afectin la legislació que estableix l'edat legal per començar a treballar, o que afectin el període d'escolarització mínim obligatori.

En el cas de les *persones de major edat*, esdevé bàsic tenir present els canvis que es puguin donar quant als diferents tipus de mesures de garantia de rendes defi-

nides en l'estat de benestar, sobretot, els que afectin les jubilacions o prestacions per malaltia o incapacitat, i les alteracions en els criteris establerts per accedir-hi. També són importants les millores en la salut que garanteixin una millor qualitat de vida així com una major possibilitat d'allargar la vida laboral.

En el cas de les *persones d'entre 16 i 64 anys d'edat*, i sobretot les que en tenen entre 25 i 54 (aquelles amb una major voluntat d'activitat i també amb unes possibilitats d'ocupació més grans), esdevenen fonamentals els canvis que puguin ocórrer en relació amb obligacions que hagin d'assumir, i que els poden restringir la llibertat d'entrada, estada i sortida en el mercat laboral. En aquesta línia, la tendència a un major repartiment de les tasques domèstiques i d'atenció i cura dels menors i dels ancians, o altres possibles persones necessitades d'ajuda. També en relació amb aquestes qüestions, els possibles canvis en les mesures d'ajuda existents (administratives o del món associatiu i relacional) de què poden disposar per afrontar-les en el seu marc de residència.

Estat civil: Les dades sobre l'estat civil de la població mostren que tot i que els casats continuen sent el col·lectiu important, la seva presència relativa a la província s'ha vist notablement reduïda. Això és important perquè els casats són un dels grups amb una major probabilitat d'ocupació i amb una major propensió a l'activitat. També es fa palès que creix la importància relativa dels solters, que han passat a ser més del 40% del total dels residents, quan fa tan sols uns anys eren al voltant del 25%.

Nivell d'estudis: La consideració de l'evolució del nivell d'estudis de la població des de 1986 i fins a l'any 2000 mostra que han tendit a minvar les persones analfabetes i sense estudis a més de les que han assolit únicament el nivell d'instrucció considerat obligatori en cada període. Per contra, s'han incrementat considerablement les persones que han finalitzat estudis de formació professional o tècnics, estudis de batxillerat o equivalents, i les que han acabat estudis universitaris.

Considerant que la propensió a l'activitat i l'ocupació tendeix a ser considerablement superior en els individus que disposen de titulació universitària (això és cert sobretot en el cas de la població femenina) i menor en aquells que s'han quedat com a molt amb estudis primaris, les tendències observades quant a nivell d'ins-

trucció justificarien, en absència d'altres canvis significatius, un augment de les taxes d'activitat i d'ocupació.

Categoria professional: Entre 1986 i 1996 han augmentat especialment les persones amb una categoria professional baixa. Per contra, les persones amb una categoria mitjana i, sobretot, les que tenen una categoria professional alta han minvat relativament.

Aquestes dades fan esperar que, tenint en compte que són justament els treballadors amb una categoria professional alta els que presenten, amb diferència, majors propensions a l'activitat i a l'ocupació, les taxes d'activitat i d'ocupació de la població de la província tendeixin a davallar.

2.3 Ajust entre l'estructura de la població i la de la mostra, i influència en la situació laboral

Una possible explicació d'alteracions en els resultats sobre la situació laboral dels individus de la província de Barcelona que es detallen en aquest informe, que té relació amb les característiques sociodemogràfiques dels individus, és la que pot derivar-se de possibles desajustos entre la població i la mostra seleccionada per a la Enquesta de Població Activa en cada territori i període.

L'estudi de l'ajust entre la mostra de l'EPA de 2002 per a la província de Barcelona i les característiques sociodemogràfiques (fonamentalment basades en les dades publicades per la Generalitat de Catalunya a l'*Anuari Estadístic* de 2002) detecta:

–Petites diferències en relació amb les variables sociodemogràfiques fonamentals (gènere i edat, que l'Enquesta de Població Activa té en compte tan sols en la reponderació de la mostra).

–Desajustos més grans en relació amb les variables que no són considerades a l'hora de seleccionar la mostra ni en l'aixecament poblacional dels resultats. Uns i altres expliquen l'existència de desviacions en les proporcions relatives d'individus amb determinades característiques, desviacions que s'han de tenir en compte quan es fa l'estudi de la situació laboral dels individus a partir d'aquestes dades mostrals perquè poden afectar les taxes d'ocupació, atur i activitat. A continuació es recullen els ajustaments per a les principals variables demogràfiques que s'han considerat.

Gènere: L'ajust per gèneres permet observar que, tot i que la distribució de la mostra és força correcta, els homes tenen un pes lleugerament major del que els correspon segons les dades poblacionals, mentre que el de les dones és lleugerament menor al que els pertocaria.

Atès el diferencial per raó de gènere existent en les taxes, subestimar la presència de les dones comporta disminucions en els valors de les taxes d'activitat i d'ocupació obtingudes, i augments en les d'inactivitat i de desocupació.

L'edat: La mostra també s'ajusta bastant bé a les característiques de la població atenent als trams d'edat dels seus components. Tot i així, s'observa que els menors de 15 anys queden lleugerament sobrerepresentats, així com els majors de 44. En canvi, les persones entre 16 i 24 anys i les que en tenen entre 25 i 54 estan menys presents del que els pertocaria per pes real.

Atès que el grup d'entre 25 i 54 anys és el que sol tenir les majors taxes d'activitat i d'ocupació, i tenint en compte que els grups de més joves i de més grans solen ser, per contra, els que tenen les menors taxes d'activitat i d'ocupació, el disseny de la mostra i dels pesos de l'EPA del 2002 comporten que se subestimin aquestes dues taxes. D'altra banda, també implica, lògicament, que se sobreestimin les d'inactivitat i de desocupació, atès que aquestes solen ser majors en les persones dels extrems d'edat considerats que en les del tram central.

Gènere i grups d'edat: En considerar l'ajust combinat, pot encara matisar-se més. De fet, s'observa que els col·lectius infrarepresentats tant entre els homes com entre les dones són els de 14 a 24 anys i els de 25 a 44. Els que més se sobreestimen en relació amb el seu pes real a la població són els d'homes i els de dones de més de 44 anys d'edat, sobretot el que té entre 45 i 64 anys d'edat.

Nivell d'instrucció: En aquesta variable s'observa que hi ha desajustos significatius per alguns col·lectius, tot destacant en especial els que afecten les persones amb un menor nivell d'instrucció. En concret, hi ha una subestimació de les persones analfabetes o sense estudis, mentre que se sobreestimen les restants, sobretot les que tenen estudis primaris. La sobreestimació dels que tenen estudis tècnics o de formació professional i dels que han finalitzat estudis universitaris supera la dels que han cursat estudis de batxillerat o equivalents.

L'efecte global d'aquests desajustos no és tan clar com en els casos anteriors, però cal tenir en compte que les persones semblen tenir majors taxes d'ocupació i una propensió més gran a l'activitat en la mesura que el seu nivell d'estudis és més elevat, i que les que tenen estudis tècnics solen presentar-les majors que aquelles amb estudis generals de batxillerat.

Categoria professional: És una variable decisiva a l'hora de comprendre la situació laboral de la població, i per això és important analitzar-ne els desajustos. En aquest sentit, destaca que hi ha una subrepresentació de les persones de la província de Barcelona que tenen una categoria professional superior, i una sobreestimació de les que tenen una categoria professional mitjana o inferior.

Atès que l'anàlisi de la situació laboral de la població mostra que són justament les persones amb categoria professional superior les que presenten majors propensions a l'ocupació i també a l'activitat, el desajust detectat entre la mostra i la població comporta la subestimació d'aquests indicadors.

2.4 Interpretació i principals resultats del Model de Propensió a l'Activitat (MPA)

Els resultats del Model de Propensió a l'Activitat (MPA) corroboren la hipòtesi plantejada inicialment en relació amb que el gènere és un element clau a l'hora d'establir

la probabilitat que determinat individu s'ofereixi o no com a factor treball. Considerant únicament aquesta variable, s'observa que els homes tenen una propensió a l'activitat molt major que les dones (0,8439 enfront de 0,6). El diferencial continua sent favorable als homes en totes les categories considerades en les variables d'edat, estat civil, nivell d'estudis i categoria professional.

Aquesta diferent propensió a l'activitat ve molt condicionada segurament pel diferent paper social atribuït tradicionalment a cada gènere; per tant, en la mesura que els tòpics vagin deixant de ser-ho, el diferencial anirà minvant. I també anirà minvant en la mesura que es desenvolupin diferents tipus de polítiques que facilitin la compaginació de les tasques productives i les reproductives.

L'edat també es confirma com a una variable fonamental a l'hora de definir les probabilitats que un individu sigui o no actiu. En concret, són els individus d'entre 25 i 54 anys d'edat els que tenen una major propensió a l'activitat (0,8433). També entre els de 20 a 24 anys són molts els que volen treballar (la probabilitat és de 0,5836). Les probabilitats són notablement menors entre els més grans (0,5231) i, sobretot, cada vegada inferiors entre els més joves (0,1873).

L'estat civil permet apuntar que les persones casades són entre les que tenen major probabilitat de participar en el mercat de treball (0,7051). La seva propensió a l'activitat és, però, una mica menor que la de les

Figura 5 Probabilitat d'esdevenir actiu segons gènere i edat. 2002

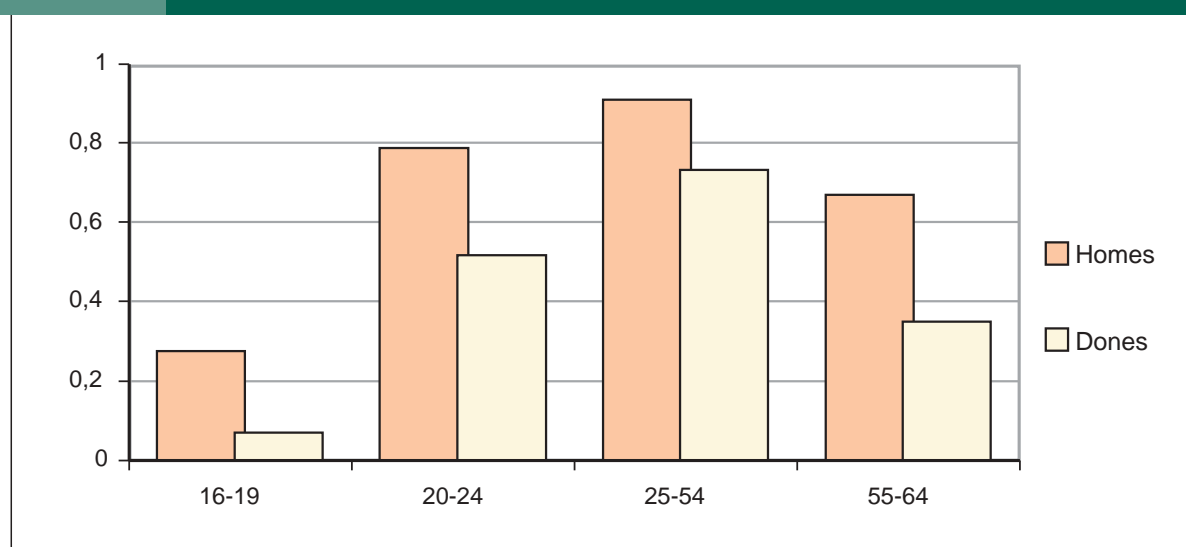
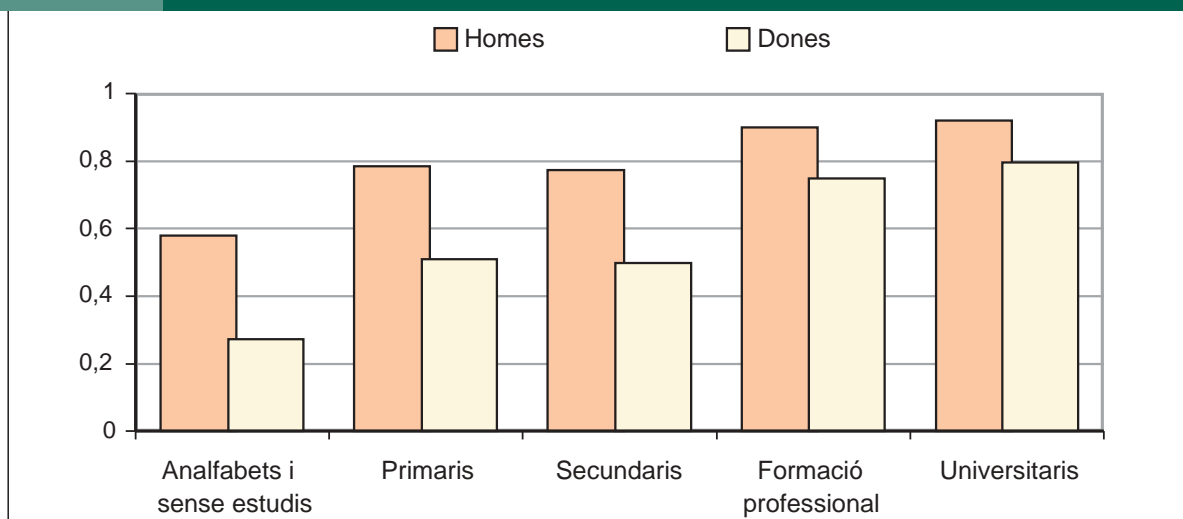

Figura 6 Probabilitat d'esdevenir actiu segons gènere i nivell d'estudis. 2002

Taula 2 Síntesi de les probabilitats obtingudes pel MPA

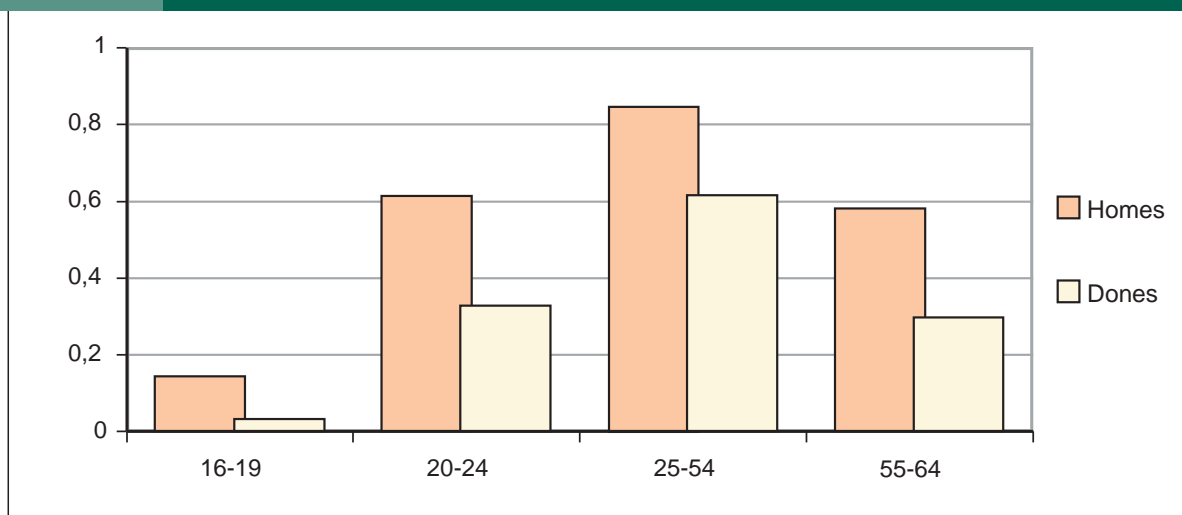
Propensió a l'activitat	Global			
Gènere				
Home	0,8439			
Dona	0,6000			
Edat	Global	Homes	Dones	
16-19	0,1873	0,2983	0,0921	
20-24	0,6836	0,8096	0,5396	
25-54	0,8433	0,9325	0,7563	
55-64	0,5231	0,6913	0,3720	
Estat civil	Global	Homes	Dones	Població 25-54
Solter	0,6952	0,8179	0,5471	0,8624
Casat	0,7356	0,8575	0,6230	0,8346
Vidu	0,4700	0,7213	0,4221	0,7434
Separat/divorciat	0,8387	0,9355	0,7970	0,9075
Nivell d'estudis	Global	Homes	Dones	Població 25-54
Analfabet o sense	0,4232	0,6055	0,2983	0,6394
Primaris	0,6749	0,8110	0,5350	0,8199
Batxillerat	0,6589	0,7997	0,5248	0,8062
Formació professional	0,8491	0,9268	0,7748	0,9185
Universitaris	0,8802	0,9455	0,8214	0,9195
Categoria professional	Global	Homes	Dones	Població 25-54
Baixa	sre	sre	sre	sre
Mitja	sre	sre	sre	sre
Alta	0,9841	0,9904	0,9755	sre

sre: sense relació estadística segons el model.

persones separades o divorciades (0,8387). La dels vidus és, amb diferència, la menor de totes (0,4700). El nivell d'estudis confirma que, efectivament, les persones que més han invertit en la seva educació són les

que volen participar en major mesura en el mercat de treball. Així, els que han cursat estudis universitaris destaquen especialment com a col·lectiu amb major probabilitat de ser actiu (0,8802).

Figura 7 Probabilitat d'esdevenir ocupat segons gènere i edat. 2002

També hi ha una important diferència entre les persones que han cursat estudis secundaris de tipus tècnic i les que han fet el batxillerat o estudis similars (0,8491 enfront de 0,6589). Aquest és un element important de reflexió a l'hora de preveure la mà d'obra que és convenient preparar per a un futur més o menys immediat, en especial si es confirma que no només hi ha diferències en la propensió a l'activitat, sinó també en l'ocupació.

La categoria professional confirma també les hipòtesis plantejades de bon començament, atès que permet observar que són justament les persones que tenen una categoria professional alta les que tenen una major probabilitat de ser actives (0,9841)³. Quan es desagreguen aquestes dades per a l'interval d'edats, sembla que la importància de la variable no és tan significativa estadísticament entre les persones de 25 a 54 anys, com quan es pren en consideració el conjunt d'individus de la mostra.

2.5 Interpretació i principals resultats del Model d'ocupació (Moc)

Els resultats del Model d'ocupació (Moc) validen que el gènere és un element absolutament bàsic a l'hora d'establir la probabilitat que determinat individu esdevingui o no ocupat. Considerant únicament aquesta variable, s'observa que els homes tenen una probabi-

litat d'ocupació molt major que la de les dones (0,7565 enfront de 0,4950). El diferencial continua sent favorable als homes en totes les categories considerades per a les variables d'edat, estat civil, nivell d'estudis i categoria professional.

L'edat també es confirma com a una variable fonamental a l'hora de definir les probabilitats d'ocupació dels individus. Els que tenen entre 25 i 54 anys d'edat en primer lloc, i els que en tenen entre 20 i 24, són aquells en què aquesta probabilitat és major (0,7513 i 0,5017, respectivament). Els actius menors de 20 anys són el col·lectiu que presenta majors dificultats d'inserció laboral, amb una probabilitat de 0,1055. El diferencial és favorable als primers, i desfavorable als més joves, en els diferents creuaments considerats. El model també indica que en el cas de les persones de més de 54 anys d'edat, aquesta variable oferiria una ocupació de 0,5017.

Els resultats obtinguts en els diferents creuaments corroboren aquestes tendències per a les diferents categories i variables que s'han considerat.

L'estat civil permet apuntar que les persones casades són les que presenten major ocupació (0,6708), juntament amb les persones separades o divorciades (0,7043). Els solters i els vidus presentarien probabilitats d'ocupació considerablement menors (0,5536 i 0,2900, respectivament). De tota manera, es presumeix que aquesta major o menor probabilitat tindria altres explicacions a banda del seu estat civil, suposant

³ El fet de tenir assignada una categoria professional implica haver treballat amb anterioritat. Una vegada s'ha participat en el mercat de treball són poques les persones que deixen d'oferir-se com a mà d'obra.

que en aquest cas és una relació espúria la que s'ha constatat (entre les variables explicatives que poden haver-hi darrera, i permeten matisar aquesta relació, seria fonamental la variable edat).

El nivell d'estudis confirma també que, efectivament, les persones amb un nivell educatiu més alt són les que tenen, amb diferència, major probabilitat d'estar ocupades. Tots els nivells d'estudis es mostren significatius per explicar l'ocupació, i entre ells destaca l'ocupació que aporten els estudis universitaris (0,8076) i la formació professional (0,7397). Cal destacar que l'ocupació de les persones amb estudis secundaris és pràcticament la mateixa que la dels que tenen estudis primaris.

La categoria professional confirma també les hipòtesis plantejades inicialment, atès que permet observar que són justament les persones que tenen una categoria professional alta les que tenen una major probabilitat d'estar ocupades (0,9636). La diferència entre les probabilitats d'ocupació d'aquestes persones és significativa respecte a les dels col·lectius restants (categoria professional mitjana o baixa), tant en general (0,9135 i 0,8745, per als que tenen una categoria laboral mitjana o baixa, respectivament) com en els restants submodels considerats, però en aquest cas sembla ser que el fet de tenir experiència laboral és un factor que augmenta notablement l'ocupació.

2.6 Nota final sobre els models MPA i MOc

Les primeres elaboracions de models globals que tenen en compte el conjunt de variables independents, encara no definitives, ofereixen visions més riques i que permeten constatar de manera aprofundida els resultats preliminars que han estat presentats en aquest article.

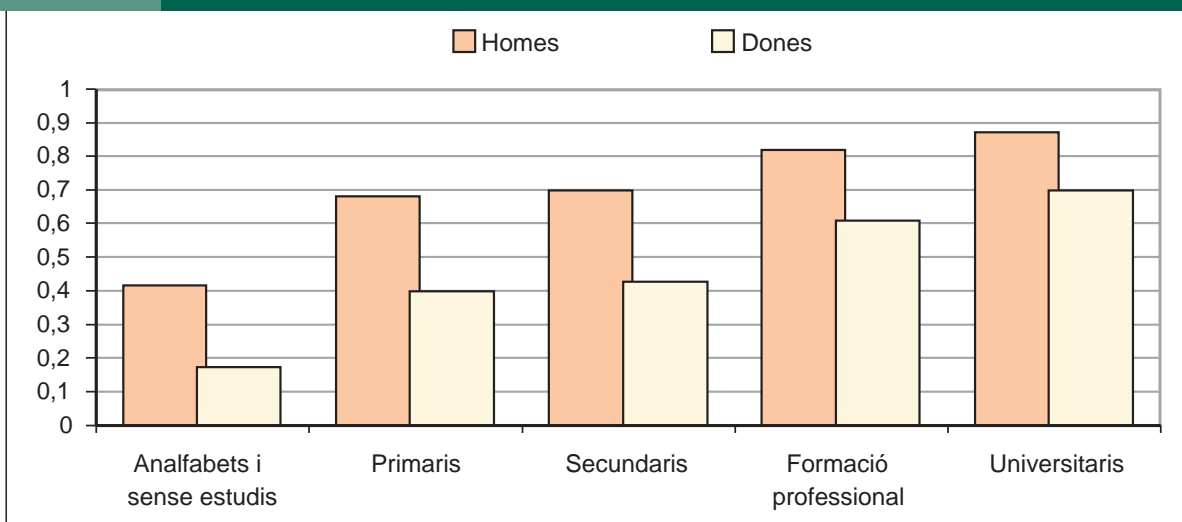
A l'hora de valorar els resultats dels models MPA i MOc que s'han presentat no s'ha d'oblidar que es tracta d'una primera aproximació estadística a la relació entre les característiques sociodemogràfiques dels individus i la seva major o menor probabilitat d'estar ocupats i de ser o no actius.

3 Ajust de l'oferta i la demanda de treball: una anàlisi econòmica

3.1 Característiques de l'oferta de treball: font del desajust i problema estructural

En general, la caracterització de l'oferta de treball a la província de Barcelona es resumeix en una concentració de la població activa en els trams de menor qualificació, i situada en sectors de relativament baixa productivitat (indústria manufacturera, construcció, comerç i transports), la qual cosa té una sèrie d'impliquacions econòmiques:

Figura 8 Probabilitat d'esdevenir ocupat segons gènere i nivell d'estudis. 2002

Taula 3 Síntesi de les probabilitats obtingudes amb el MOc

Ocupabilitat	Global			
Gènere				
Home	0,7565			
Dona	0,4950			
Edat	Global	Homes	Dones	
16-19	0,1055	0,1658	0,0539	
20-24	0,5017	0,6353	0,3492	
25-54	0,7513	0,8686	0,6367	
55-64	0,4533	0,6030	0,3189	
Estat civil	Global	Homes	Dones	Població 25-54
Solter	0,5536	0,6873	0,3923	0,7291
Casat	0,6708	0,8012	0,5505	0,7636
Vidu	0,2900	0,5064	0,2488	0,5189
Separat/divorciat	0,7043	0,8519	0,6407	sre
Nivell d'estudis	Global	Homes	Dones	Població 25-54
Analfabet o sense	0,2988	0,4426	0,2002	0,4691
Primaris	0,5709	0,7103	0,4276	0,7163
Batxillerat	0,5863	0,7251	0,4541	sre
Formació professional	0,7397	0,8485	0,6355	0,8303
Universitaris	0,8076	0,8981	0,7262	0,8560
Categoria professional	Global	Homes	Dones	Població 25-54
Baixa	0,8745	0,9021	0,8282	0,9202
Mitja	0,9135	0,9342	0,8842	sre
Alta	0,9636	0,9732	0,9504	0,9734

sre: sense relació estadística segons el model.

– Baixa qualificació comporta baixa productivitat, i això al seu torn fa que tant els salaris com els valors afegits siguin baixos, amb les significacions macroeconòmiques corresponents.

– La segona implicació es basa en la percepció d'homogeneïtat del factor treball. Això és degut a l'escàs capital humà que conté el factor en ell mateix, la qual cosa dificulta l'especialització i fa que el factor treball es consideri un factor homogeni i fàcilment substituïble. Donats els baixos costos d'ajust, la substitució pot produir-se bé per capital físic o bé per factor treball d'altres llocs. Aquesta implicació és possiblement la més perillosa, i possiblement la que podria generar un major desajust del mercat de treball. Per aclarir aquesta reflexió, suposarem una variació exògena dels salaris reals positiva que ens fes sortir de l'equilibri; això implica un augment del preu relatiu del treball enfront del capital (i enfront també del treball d'altres llocs); i donats els baixos costos d'ajust, l'empresa es planteja o substituir el treball per capital o substituir-ho per treball d'altres llocs. En totes dues situacions, això implica destrucció d'ocupació i un increment de l'atur,

amb una força de treball que difícilment serà reciclable a curt termini.

– La darrera implicació té a veure amb el desenvolupament tecnològic. No cal insistir en la importància del creixement econòmic, i aparentment la situació d'Espanya en comparació amb la dels països del seu entorn és bona. Ara bé, més que el creixement econòmic en ell mateix, allò més important és la manera en què es creix; i aquest creixement, per ser saludable i sostenible a llarg termini, ha d'estar fonamentat a l'economia real: no és aconsellable aconseguir creixements alts a partir de polítiques fiscals expansives o amb polítiques monetàries expansives que estimulen la demanda interna, perquè a la llarga són internalitzades per les expectatives dels agents, i finalment anul·lades. Per tant, l'opció més adient és el desenvolupament de les tecnologies de producció, que, entre d'altres, té la virtut de millorar la productivitat. No obstant això, per aconseguir aquest desenvolupament calen com a mínim dos requisits previs: inversió en R+D, i un factor treball qualificat. Però com dèiem, les dades del mercat de treball de la província de Barcelona mostren que no se satisfà aquest mí-

Figura 9 Nivell d'estudis dels ocupats de la província de Barcelona. 2002

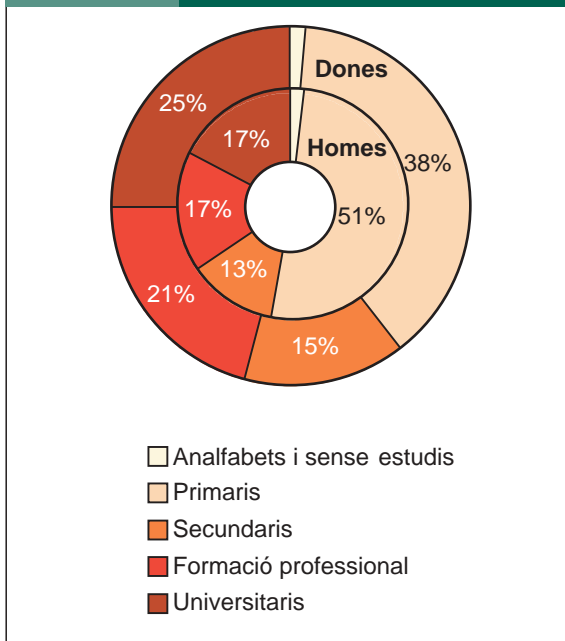
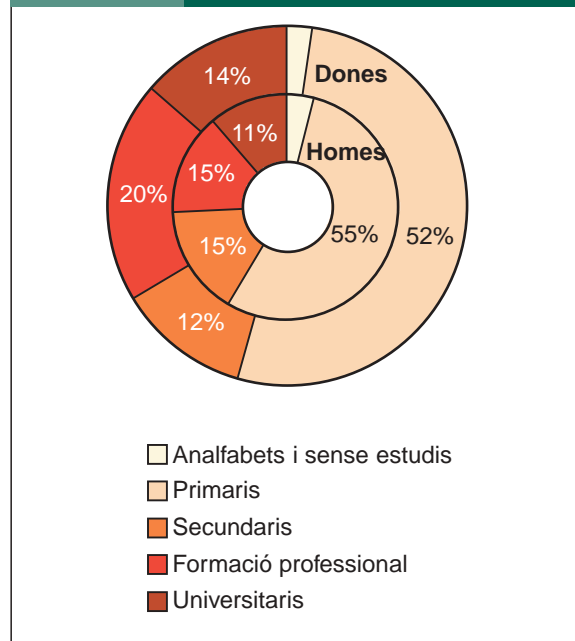

Figura 10 Nivell d'estudis dels atutats de la província de Barcelona. 2002

nim requisit, i per tant cal considerar que les perspectives de creixement no es podrien mantenir a llarg termini en les condicions actuals.

Així, doncs:

– Primer: l'especialització per sectors econòmics mostra que els sectors en els quals es concentra la població activa són de baixa productivitat i amb forts efectes d'arrossegament (en particular, la indústria manufacturera i la construcció).

– Segon: la baixa productivitat implica la realització d'activitats amb baix valor afegit brut, i els forts efectes d'arrossegament tenen l'efecte d'amplificar els cops, tant positius com negatius.

Aquesta argumentació suggereix una possible evolució negativa del mercat de treball a curt termini, i si no es corregeixen les dues deficiències esmentades, també a llarg termini. Les raons d'aquest pessimisme cal buscar-les en el context macroeconòmic: estem immersos en un procés de recessió als països del nostre entorn, que, per la via del sector exterior i donada l'apertura de l'economia espanyola, acabarà afectant mitjançant el

Figura 11 Sector d'activitat de la oferta de treball de la província de Barcelona. 2002

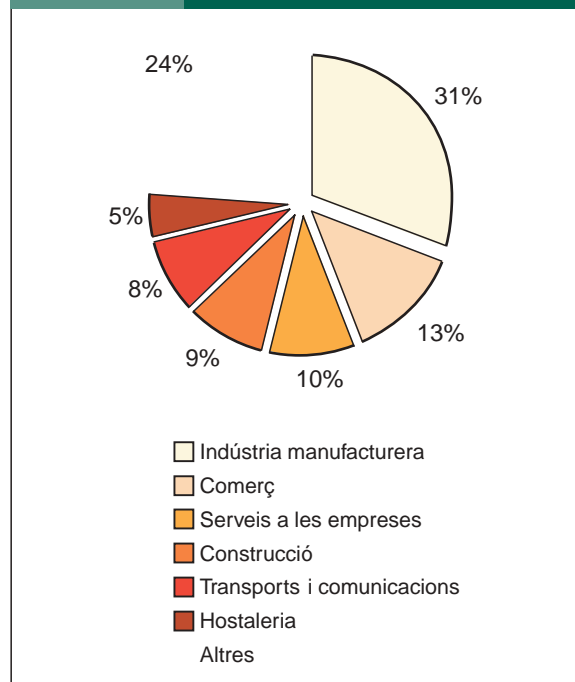
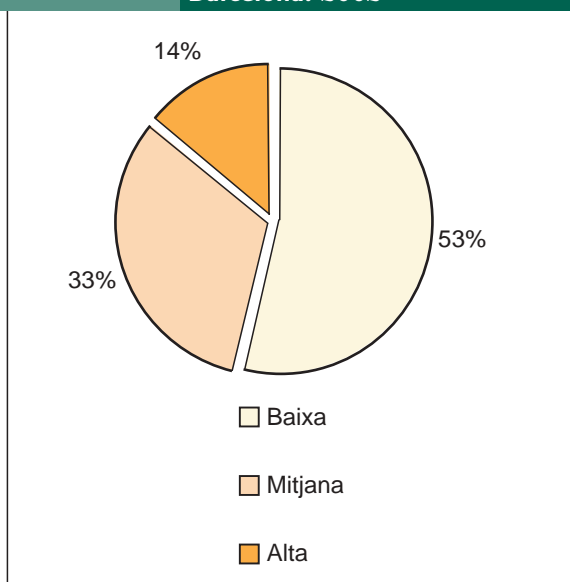

Figura 12

Nivell de qualificació dels ocupats de la província de Barcelona. 2002

deteriorament de la balança comercial i la reducció de la inversió estrangera directa. A més, l'actual política monetària expansiva ha potenciat la demanda interna, però és probable que s'aturi a mig termini, atès que actualment ja tenim taxes d'interès reals negatives. Això provocarà una restricció de liquiditat amb la consegüent contracció de la demanda interna per la via del consum i la inversió; la construcció serà segurament un dels sectors més afectats, amb el que això suposa considerant els forts efectes d'arrossegament d'aquest sector. Si a això se li afegeix la creixent competència que suposen els preus de la mà d'obra dels països de l'Est d'Europa, i la considerable apreciació de l'euro, s'estan acumulant la majoria dels possibles chocs negatius que s'han anat enumerant en aquestes reflexions.

3.2 Característiques dels desajustos entre l'oferta i la demanda: proliferació de situacions d'alt risc

Es poden donar quatre situacions possibles: demanda (de factor treball) alta amb atur alt, demanda baixa i atur alt, demanda alta i atur baix, i finalment, demanda baixa i atur baix. D'aquestes quatre posicions, tres són de desequilibri i tan sols una (atur baix i demanda baixa) la considerem d'equilibri. Ara bé, aquests tres desequilibris impliquen diferents situacions de demanda i d'oferta, que es detallen a continuació:

– *Demanda alta i atur alt*: aquesta situació indica que ens trobem amb efectius disponibles, però que l'alt nivell de demanda no els absorbeix. Una de les possibles causes d'aquesta situació pot ser una relativa manca de confiança de les empreses en la capacitat d'aquest efectius. Aquest és un típic problema d'informació asimètrica, on la solució es pot aconseguir mitjançant la introducció de senyals que facin que l'empresa no tingui aquesta desconfiança. Una bona manera de fer-ho és amb la introducció de polítiques actives d'ocupació que permetin mantenir la bona qualitat dels efectius disponibles.

– *Demanda baixa i atur alt*: En aquest cas, la demanda no necessita tants efectius per realitzar la seva producció, i per tant ens trobem amb un problema de restricció de demanda, a causa possiblement de tres factors: o bé s'està substituint treball per capital; o bé treball per treball d'altres llocs; o, finalment, pot ser que hagi hagut una caiguda en la producció del sector.

– *Demanda alta i atur baix*: Ens trobem en una restricció d'oferta, és a dir, l'oferta no disposa d'efectius suficients per fer front a la demanda.

– *Demanda baixa i atur baix*: Equilibri. Els dos fluxos s'han equilibrat i no tenim ni situacions d'excés d'oferta ni de demanda.

L'indicador que s'utilitzarà com a frontera per determinar valors alts o baixos d'atur serà el 5% (valor que es considera d'atur friccional); valors per sobre d'aquest ens donaran nivells d'atur alts, mentre que per sota ens donaran nivells considerats baixos. D'altra banda, l'indicador utilitzat per determinar si les demandes són altes o baixes serà la mitjana de la relació població ocupada/ofertes gestionades, per sectors. Aquest indicador prendrà el valor de 60. A continuació, el quadre següent presenta de manera resumida aquestes quatre possibles situacions.

		- Nivell d'atur +	
+ Demanda de treball	RESTRICCIÓ D'OFERTA	-	INFORMACIÓ ASIMÈTRICA Construcció Comerç Hostaleria Serveis a les empreses
	EQUILIBRI	-	RESTRICCIÓ DE DEMANDA Ind. manufactureres Transp. i comunicacions
-			

Les dades del desajust mostren que aquest és bàsicament de dos tipus: demanda alta i atur alt (cas de la construcció, comerç, hostaleria i serveis a les empreses), i de demanda baixa i atur alt (cas de les indústries manufactureres i els transports). Es dedueix, doncs, que el mercat de treball de la província de Barcelona té, des del punt de vista del seu ajust, dos problemes fonamentals:

– En el primer cas estem davant d’una situació en la qual l’oferta i la demanda no es troben (en aquest cas, polítiques de flexibilització del mercat no tindran èxit perquè el problema no radica en la rigidesa dels salaris, sinó en el fet que la demanda no té confiança en les capacitacions de l’oferta). Per aconseguir canviar aquesta inèrcia, les polítiques actives d’ocupació per al reciclatge d’aquesta mà d’obra són molt importants, i poden tenir efectes molt positius, però per assolir aquest objectiu cal aconseguir que les empreses realment es creguin que l’oferta s’ha reciclat; per fer això és imprescindible que aquestes polítiques actives tinguin un efecte molt positiu en la qualitat dels efectius que cal reciclar, i que a través d’aquests resultats agafin un prestigi que serveixi de senyal per a les empreses.

– En el segon cas, l’altre problema que s’ha detectat és de manca de demanda en el sector de les indústries manufactureres i el sector del transport. És difícil concloure’n les causes, però fonamentalment, tal com s’ha esmentat anteriorment, es pot pensar en tres causes possibles: la substitució de treball per capital, la substitució de treball per treball d’altres territoris, i finalment, una caiguda exògena de la producció d’aquests sectors per un descens en la seva demanda. Per tant, la solució en aquest cas passa per reubicar els efectius en altres sectors, i això requereix, de nou, de polítiques actives d’ocupació a curt termini; però la solució a llarg termini passa per esbrinar quin és realment el problema d’aquests sectors (reconversió, declivi, reestructuració, etc.), tot i que en cada cas, molt possiblement, les dificultats a les quals s’enfronten tenen arrels diferents.

4 Conclusions generals i propostes d’acció

A finals de l’any 2002, el mercat de treball de la província de Barcelona es troba en una situació clarament més negativa que un any abans. Tot i això, s’ha generat més ocupació, els treballadors milloren les seves condicions de treball, i les taxes d’activitat continuen

reduint progressivament les seves diferències de gènere. Com a contrapartida, l’estructura econòmica no ha estat capaç de crear tants llocs de treball com demanden els increments del nivell d’activitat, la indústria i la construcció perden ocupació en termes absoluts, i l’atur augmenta fins a situar-se en els nivells de dos o tres anys abans.

De tota manera, malgrat aquesta evolució negativa, la situació del mercat de treball de la província de Barcelona encara no pot ser considerada com a greu i, de fet, es troba molt allunyada de la que es va produir a mitjans dels anys noranta, moment en el qual les taxes d’atur van arribar més enllà del 20% de la població activa.

Però el procés de desacceleració és clar: la província de Barcelona perd pes relatiu respecte al conjunt de l’ocupació de Catalunya i Espanya, veu com s’incrementa l’atur de manera molt important (i no tan sols l’atur femení, que és normalment el més sensible a la conjuntura econòmica), i l’oferta i la demanda de treball es troben en un nivell de desequilibri apreciable.

Es plantegen, doncs, algunes qüestions, com per exemple:

– ¿Durant quant de temps l’expansió dels serveis podrà suportar la destrucció de llocs de treball que ja fa anys que es produeix a la indústria i que també comença a produir-se en la construcció?

– Com es podrà reduir tot l’atur que va generant la indústria, que es compon fonamentalment de perfils difícilment adaptables a les noves condicions de l’activitat econòmica i que, per tant, pot configurar una important bossa d’atur de llarga durada que provoqui alts nivells d’atur amb increments paral·lels dels salaris?

– Com aguantarà el mercat de treball la competència en un mercat cada vegada més internacionalitzat, i on les exportacions són cada vegada més difícils per l’apreciació de l’euro respecte al dòlar?

– Com s’aconseguirà incrementar la productivitat i millorar la tecnologia de producció si les empreses no estan disposades a invertir en capital fix, ja que veuen que el component més fort de la demanda, el consum de les famílies, és probable que pateixi els efectes del seu endeutament i de l’increment, a mig termini, dels tipus d’interès?

– Com respondrà l'estructura productiva més tradicional a l'obertura als mercats de l'Est d'Europa?

– Com pot incidir en tot plegat l'alteració d'algunes característiques sociodemogràfiques, sobretot contribuint a ajustar o desajustar encara més l'equilibri entre l'oferta i la demanda de treball?

En gairebé tots aquests sentits, les anàlisis semblen indicar que el mercat de treball de la província de Barcelona té un nivell de fragilitat important, ja que el relativament baix nivell de qualificació de la població activa fa que l'activitat econòmica pugui substituir molt fàcilment el factor treball per la inversió en capital fix o, fins i tot, per força de treball de característiques semblants a d'altres territoris.

Aquesta situació conviu, a més, des del punt de vista social, amb altres dificultats que tradicionalment han afectat el mercat de treball i que continuen vigents, les quals han de ser afrontades amb les polítiques més adients. En aquest sentit, en el mercat de treball de la província de Barcelona el gènere encara és un condicionant fonamental, a tots els nivells, a l'hora d'accedir al món laboral i d'obtenir un lloc de treball. D'altra banda, el nivell d'estudis i la categoria professional continuen sent factors determinants, i els joves són els que pateixen amb més intensitat les dificultats per poder accedir al mercat de treball.

Per tant, és important destacar que l'evolució del mercat de treball de la província de Barcelona l'any 2002 ha confirmat les previsions negatives que ja s'expressaven al llarg del 2001. Això no vol dir que el comportament de les variables relacionades més directament amb el mercat de treball hagin tingut comportaments especialment negatius (excepte en el cas del volum d'atur); però la tendència suggereix que és possible que es produeixin situacions de major dificultat macroeconòmica i d'estructura productiva, i que, mentrestant, la força de treball i l'estructura productiva de la província de Barcelona no empren encara les transformacions que semblen necessàries per al manteniment del seu nivell de competitivitat. En aquest sentit, hi ha diverses qüestions clau, sobretot des del punt de vista econòmic, com són, cal insistir, la tecnologia i la productivitat; i des del punt de vista social, la millora del nivell de formació i qualificació professional de la població.

Per acabar, cal fer una reflexió en relació amb l'esmentada necessitat de reforma estructural. Cal tenir en

compte, d'una banda, que els nivells d'atur sembla que s'estabilitzaran tant a la província de Barcelona com a Catalunya i a Espanya, com a mínim fins a principis de l'any 2004; i, d'altra, que és probable que la celebració del Fòrum de les Cultures pugui impulsar tant l'activitat (al sector de la construcció i al sector terciari) com algunes de les reformes infraestructurals que la regió de Barcelona té pendents. Per tant, seria recomanable aprofitar l'estabilitat econòmica i el suport que aquests esdeveniments poden aportar per tal d'emprendre reformes estructurals necessàries; sobretot, atès que de les accions empreses al llarg dels propers dos anys poden dependre les condicions a partir de les quals el mercat de treball de la província de Barcelona afronti el seu desenvolupament a mig i llarg termini, així com la seva posició relativa a Espanya i Europa.

4.1 Propostes d'acció

D'acord amb tot l'anterior, i amb el que s'ha exposat al llarg de les anàlisis recollides en aquest document, es considera adient proposar, en concret, les següents línies d'actuació:

– Cal garantir que les persones amb voluntat d'accedir al mercat de treball tinguin l'oportunitat de fer-ho. Caldrà efectuar periòdicament uns tests amb la proporció d'inactius que s'incorporarien al mercat de treball, per quina raó i amb quines condicions. També poden tenir un paper clau les polítiques encaminades a afavorir la conciliació de vida laboral i familiar.

– Analitzar amb detall els fluxos migratoris, així com la seva estructura de gènere i edats, de la seva relació amb l'activitat.

– Simular i analitzar l'efecte de les polítiques de conciliació de la vida laboral i familiar, ja que aquest és un aspecte clau per predir l'evolució de les taxes d'activitat de la població femenina entre 25 i 54 anys.

– Posar en funcionament mesures per tal d'assolir els objectius europeus d'ocupació de manera equilibrada; és a dir, tenint en compte que la Unió Europea també proposa que aquest objectiu s'assoleixi garantint taxes d'ocupació femenines superiors al 60%.

– Tenir en compte l'increment significatiu del volum d'atur i l'actual manca relativa de capacitat de genera-

ció de llocs de treball i, per tant, actuar perquè els aturats millorin el seu nivell de qualificació, que, de fet, és un dels pocs aspectes que han demostrat efectes positius estables en la lluita contra l'atur. També cal millorar la quantitat i la qualitat de la interacció entre el agents, evitant els desajustos relacionats amb la manca d'informació i la informació asimètrica.

– Impulsar la formació continuada en el lloc de treball, que es manté en taxes molt baixes. Cal incentivar les empreses perquè donin suport a aquest tipus de formació, sobretot per als ocupats amb un menor nivell de qualificació, i també és necessari que els treballadors comprenguin la necessitat i la utilitat d'aquesta mesura.

– Emprendre accions de resolució de dificultats concretes, mitjançant un servei d'assessorament i suport personalitzat per als conflictes laborals, tenint en compte que la situació de les condicions de treball sembla que continua progressant relativament.

– Combatre l'atur de llarga durada mitjançant una combinació de formació per a l'aturat i incentius a l'empresa per a la seva contractació.

– Combatre de manera prioritària l'atur femení, que ha assolit de nou taxes notablement elevades.

– Dur a terme, per als joves, accions de "llançament" cap al mercat de treball mitjançant contractes d'aprenentatge, tenint cura de la seva correcta aplicació, sobretot a l'àmbit privat.

– Impulsar i donar suport a la creació d'empreses d'alt component tecnològic.

– Crear centres de R+D de capital mixt, per tal de fomentar l'aplicació de noves tecnologies al sector productiu i, a la vegada, socialitzar el risc que implica aquest tipus d'activitats.

NARCISA SALVADOR
Responsable de la Direcció de Serveis d'Estudis
d'Activitats Econòmiques i Ocupació
de l'Ajuntament de Barcelona

Dinàmica del mercat laboral barceloní

Papers, Regió Metropolitana de Barcelona
núm, 40, novembre 2003, pàgs. 99-107

1 Tendències de fons: dues trajectòries excel·lents**2 Els barcelonins actius****3 Un fort avenç femení****4 Substituint activitats****5 Una nova etapa****6 Porta 22: identificar i fer accessibles els canvis**

L'article repassa les característiques més destacades de l'evolució del mercat de treball de la ciutat de Barcelona, així com la seva situació actual i els reptes que es planteja a curt i mig termini. L'anàlisi parteix de l'extraordinàriament positiva dinàmica que aquest mercat ha experimentat els darrers anys, la qual cosa l'ha portat a plantejar-se un nou model d'acció des de l'Administració local. En aquest sentit, cal fer una reflexió per tal d'afrontar aspectes com la qualitat de l'ocupació o els reptes de l'ampliació de la Unió Europea; i d'altra banda, cal plantejar noves eines per a aquesta acció, com en el cas de l'Ajuntament de Barcelona és la Porta 22, un espai especialitzat en ocupacions de futur.

El artículo repasa las características más destacadas de la evolución del mercado de trabajo de la ciudad de Barcelona, así como su situación actual y los retos que se plantean a corto y medio plazo. El análisis parte de la extraordinariamente positiva evolución que este mercado ha experimentado en los últimos años, lo cual ha llevado a plantearse un nuevo modelo de acción desde la Administración local. En este sentido, debe hacerse una reflexión para afrontar aspectos como la calidad del empleo o los retos de la ampliación de la Unión Europea; y por otro lado, deben plantearse nuevas herramientas para esta acción, como en el caso del Ayuntamiento de Barcelona ya es Porta 22, un espacio especializado en ocupaciones de futuro.

The article goes over the most outstanding features of the evolution of labour market in the city of Barcelona, as well as the current situation and the challenges raised in the short and mid term. The analysis is based in the extraordinarily positive dynamics that this labour market has experimented during last years, what has led it to a new model of action from Local Administration. In this sense, a reflection must be done in order to cope with some aspects like the quality of the employment, or the challenges that the enlargement of EU may imply; and on the other hand, new tools should be carried out for this action, as in the case of the Barcelona City Council is already Porta 22, a new space devoted to the skills required in the future for the labour market.

L'article analyse les caractéristiques plus remarquables de l'évolution du marché de l'emploi de la ville de Barcelone, ainsi que la situation actuelle et les défis prévus à court et à moyen terme. L'analyse est basée sur la dynamique extraordinairement positive que ce marché a connu durant les dernières années, fait qui a contribué à proposer un nouveau modèle d'action de l'Administration locale. C'est dans ce sens qu'une réflexion doit être faite afin de faire face à certains aspects tels comme la qualité de l'emploi ou les défis que l'ampliation de l'Union Européenne peut impliquer; et d'autre part, de nouveaux instruments devraient être proposés pour cette action, comme c'est le cas de la Ville de Barcelone où la «Porte 22» est déjà un nouvel espace consacré aux qualifications exigées par le marché de l'emploi futur.

La dinàmica del mercat laboral barceloní reflecteix uns canvis substantius. Som davant d'un model que ha estat capaç d'arribar a creixements bastant per sobre de les seves expectatives, que inclouen una proporció de dones difícil d'haver previst, que ja no és en termes genèrics un model que presenta situacions d'atur, sinó de déficit de mà d'obra, que acaba el cicle amb variacions significatives de l'estructura productiva sectorial. En fi, un model molt obert, amb noves possibilitats i nous riscos, però que ha resolt en bona part el que havien estat els seus principals desequilibris, potser a excepció de l'excés de treballadors eventuais i d'un ajust més fi entre la formació i la qualificació del capital humà disponible i la que demanda el sistema productiu. Sens dubte, després d'una etapa de tants canvis, s'imposa una reflexió sobre les tendències i la situació actual, així com respecte al que suposa com a nou punt de partida. Caldria fer-ho.

El propòsit d'aquesta nota es limita a sintetitzar l'evolució d'alguns aspectes que semblen especialment explicatius dels canvis operats sobre aquest important factor de la producció a la ciutat de Barcelona.

1 Tendències de fons: dues trajectòries excel·lents

La primera constatació quan s'observa la marxa del factor treball a la ciutat és la d'una trajectòria literalment extraordinària, tant de l'ocupació com de l'atur.

Les sèries llargues, que tant agraden als economistes i tan difícils solen ser d'obtenir en termes homogenis,

evidencien unes tendències de fons tremendament positives els últims tres quinquennis.

En el període de 16 anys que s'estén del 1986 al 2002, la creació de llocs de treball a la ciutat –mesurada en afiliacions a la Seguretat Social¹– presenta una taxa interna anual acumulativa que ha assolit el 2,2%. Cal recordar que és un valor que incorpora etapes de crisi i de represa, i que, com a velocitat subjacent a les oscil·lacions del cicle, mostra una considerable fortalesa.

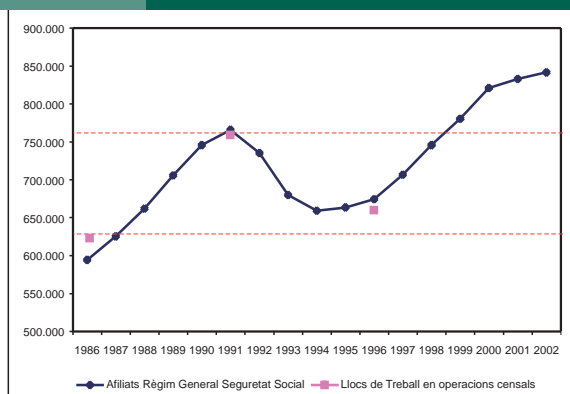
Per situar la significació d'aquesta magnitud, potser cal comparar-la amb l'1,1% de la Unió Europea² durant l'últim quinquenni (1995-2002), que per cert és pràcticament coincident amb la dels Estats Units. Doncs bé, a més, si a Barcelona s'agafa només aquesta etapa 1995-2002, la taxa mitjana se situa en un certament excepcional 3,45% anual.

Com a conseqüència, s'han batut tots els rècords: a finals del 2002 la ciutat de Barcelona presenta els majors registres d'ocupació de la seva història, fins a passar els 965.000 afiliats a la Seguretat Social entre el Règim General i el d'Autònoms³, amb una aportació neta a l'entorn de 170.000 nous afiliats en el període. Però, a més, l'alentiment de l'economia del 2001 i el 2002 no ha impedit que es continuï generant llocs de treball –evidentment amb menor empenta–; fins i tot el 2003 continua aportant xifres positives. Som davant una altra situació insòlita; es creen llocs de treball amb creixements del PIB, pels quals al cicle anterior corresponia destrucció d'ocupació.

Així s'arriba a una taxa d'activitat del 72,5%, que supera l'europea en 3 punts. Ho fa per als homes (amb el 80% enfront del 78% comunitari) i per a les dones (amb el 63% enfront del 60% europeu). També s'ha convergit amb Europa en la taxa d'ocupació, que el 4t trimestre del 2002 era del 64,1% a la ciutat enfront del 63,9% de l'última disponible a escala europea, corresponent a l'any precedent.

El punt de partida del període analitzat, la segona part de la dècada de 1980, difícilment feia preveure unes expectatives que portarien fins als valors actuals. Hi ha un conjunt de fenòmens que ho han propiciat, com

Figura 1 Afiliats al règim general de la Seguretat Social 1986-2002

Nota: Quart trimestre de cada any.

¹ Les comparacions dels valors d'afiliació a la ciutat amb els llocs de treball que registren els censos i els padrons, mostren suficient correspondència –quasi identitat– com per permetre l'ús d'aquesta font per a aquest propòsit. ² Segons les EPA d'Eurostat.

³ La inclusió dels mutualistes portaria el contingut fins a molt a prop del milió.

l'apertura a Europa, la devaluació de la pesseta, el valor d'equiparació d'aquesta amb l'euro, la moderació de salaris i preus, l'enorme caiguda del preu del diner, les remeses de fons estructurals –que s'han estimat com a causants de l'1% de creixement del PIB espanyol–, les grans inversions a Barcelona del període preolímpic, l'impacte de la marca Barcelona en termes internacionals, les noves grans inversions lligades a projectes de diversa índole com ho és recentment el Fòrum de les Cultures 2004, i les variacions territorials en la problemàtica de l'oferta turística internacional. Potser serien les raons principals en el camp de l'economia.

Però hi ha un altre aspecte; el fet que per part de l'oferta de capital humà s'ha pogut respondre a un fenomen de la demanda de tal envergadura. En primer lloc, perquè al punt de partida hi havia un gran estoc d'atur; a més, perquè en el període han arribat a l'edat de treballar els contingents del *baby boom* dels anys seixanta i setanta del segle XX; d'una manera extraordinàriament important, per la incorporació de la dona al món del treball; i, finalment per la regularització dels immigrants. A això caldria afegir, encara que en menor quantia, les variacions degudes a l'aflorament de treballadors en situació irregular i, fins i tot, a certs canvis metodològics de les bases estadístiques.

En termes d'atur, la visió panoràmica és, així mateix, realment favorable. Dels 100.000 aturats registrats a l'Inem a meitat dels anys vuitanta, als 46.000 de finals del 2002 (46.246 a 31 de maig del 2003) hi ha un llarg recorregut, amb les oscil·lacions pròpies de l'economia al seu si; amb una pujada enorme i sobtada del

1993 al 1994 que es recupera en un parell d'anys, i amb l'absorció important i sistemàtica d'atur del 1994 al 2000, que situa la ciutat en rècords de la taxa fins al 6,1% de desembre d'aquell any.

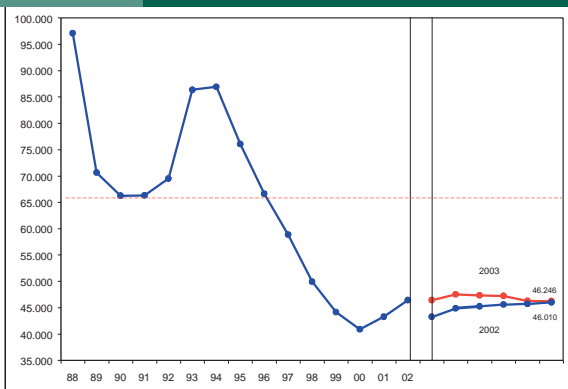
Cal afegir que la petita remuntada que correspon als últims dos anys i mig d'afebliment de l'economia només ha repercutit en un augment de tres dècimes d'aquest índex, dibuixant un perfil ben pla, que no té res a veure doncs amb la crisi anterior. Un apunt conjuntural: els últims quatre mesos s'observa, altre cop, quatre registres seguits favorables per més que les variacions són molt febles; el fet és que torna a menguar el nombre de persones sense feina.

Paral·lelament s'han manifestat dèficit significatius d'efectius en determinades branques productives i per a diferents perfils professionals. Alguns experts insisteixen que s'ha passat d'una economia d'atur a una de caire totalment oposat on s'imposa preveure que la disposició suficient de mà d'obra no es converteixi en un significant factor limitatiu, donats els estocs d'atur i l'evolució demogràfica.

No ha estat només una realitat que ha deixat curts tots els pronòstics, és que a més inclou una millora més significativa per als col·lectius que estaven en pitjor situació: les dones, els joves i els aturats de llarga durada. A més, com s'ha dit, s'està generant demanda neta de mà d'obra amb uns registres de PIB que abans causaven atur, i és un fet que les dificultats de l'economia l'últim bienni no han tingut com a conseqüència l'enorme destrucció que es va registrar en l'etapa anterior.

No pot ser aliè a aquesta evolució el gran canvi en l'estructura productiva barcelonina, on la indústria, protagonista de les majors oscil·lacions del 1990, ha perdut protagonisme, i la preponderància del terciari ha assolit nivells extraordinaris. Així mateix, les activitats emergents en les quals la ciutat ha anat afermant-se presenten, amb caràcter global, una resposta menor a les variacions conjunturals. Evidentment, també influeix el fet que l'economia internacional i l'espanyola reflecteixen dificultats, però no de la fondària i amb la rapidesa que es van manifestar a la primera part dels anys noranta del segle XX. Encara es podrien considerar altres qüestions, com el fet que les empreses estan molt més modernitzades i menys endeutades que quan es va produir la crisi anterior, que les autoritats monetàries han reaccionat amb celeritat, que les eco-

Figura 2 Evolució de l'atur registrat de Barcelona. 1988-2003

Nota: De 1988 al 2002, aturats a 31 de desembre.

nomies familiars, després de l'expansió, han pogut mantenir un bon nivell de consum, que els sindicats i els empresaris han introduït mesures com l'adaptació del recompte anual horari amb major flexibilitat...

2 Els barcelonins actius

L'Institut Nacional de Estadística ha fet públic recentment un avenç del cens de població corresponent a l'any 2001. Ens permet així, una altra aproximació als canvis dels últims anys en valors de referència. Un altre cop ens aporten sorpreses. Si Barcelona havia cedit població des de 1979, el cert és que entre el 1996 i el 2001 aquesta tendència ja no és tan manifesta, i pràcticament es manté el nombre d'habitants al llarg del període. Però així i tot, la població activa presenta un increment proper a les 50.000 persones, la qual cosa ve a representar un creixement del 7% sobre el seu valor inicial. Tornen a ser guarismes inesperats que revelen una millora dels índex de dependència entre la població que entra al mercat de treball i la que resta fora. Que possibiliten una millora de renda de les famílies. Que, òbviament, es donen perquè la bonança econòmica d'aquests anys ha animat a més gent a incorporar-se a tasques productives. O si es vol, la forta demanda ha pressionat sobre els possibles jaciments d'actius.

Tres quartes parts d'aquest augment d'incorporació a les tasques productives correspon a les dones. Del 1996 al 2001 creixen el 13%. Més de dos dígits en una ciutat madura, en un sistema metropolità difusor de residència i d'activitat. A més, l'augment afecta tots els grups d'edat de la població femenina. El document donat a conèixer per l'INE situa Barcelona com la ciutat que gaudeix de taxes d'activitat femenina més altes i d'atur femení més baixes de les sis gran ciutats espanyoles. Per al vector masculí l'augment més intens d'ocupació es concentra en els més joves de 24 anys.

Els canvis que reflecteix aquesta informació ofereixen per a la ciutat un avenç de gairebé quatre punts en la taxa global d'activitat –no aporta encara els valors de la taxa específica–, un fort augment del ritme de creació de llocs de treball i un espectacular descens de la taxa d'atur, del 20,6% al 1996 fins al 10,9% a final del quinquenni. Un gran canvi d'escala que és paral·lela en els dos sexes i que afecta tots els grups d'edat, però revesteix especial intensitat entre els jo-

ves. D'acord amb aquesta font, Barcelona seria la ciutat amb menor taxa d'atur global de les sis majors urbs espanyoles.

Hi ha una altra característica, també estructural, que té una alta significació. Òbviament, l'abast del mercat de treball de Barcelona és metropolità. Un àmbit cada cop més ampli i més interrelacionat, com posa de manifest –entre altres– l'última informació que ens arriba de l'*Enquesta Metropolitana* referida a 2000 i que molt recentment ha vist la llum. De la pròpia *Enquesta* es dedueix que l'autocontenció més alta –de bon tros– es dona a la ciutat de Barcelona, i que les variacions que s'han donat el quinquenni 1995-2000 en els diferents àmbits, cada cop més oberts, ofereix una disminució de l'autocontenció de la ciutat central del 2,5%, mentre que la primera corona arriba al 5% (el doble) i la segona corona al 10% (el quàdruple).

Així doncs, la capacitat de la ciutat per fixar activitat al seu territori ha estat molt positiva, i a més, els seus residents hi participen àmpliament, de manera que, encara que el capital humà és un factor molt làbil i el model de mobilitat metropolità és potent i creixent, a més de ser un element de fortalesa del sistema, el contingent d'actius del nucli central no es debilita.

3 Un fort avenç femení

La pauta de comportament per gènere a Barcelona ha estat semblant a la que s'ha observat a Europa i a Espanya: de la generació d'ocupació, la part més important correspon al vector femení.

L'economia de Barcelona tradicionalment ha presentat una participació de la dona en el món del treball superior a la del seu entorn.

Les dones han estat molt presents en salut, educació i treballs socials, que s'han revelat jaciments de generació d'ocupació neta. Els últims temps s'ha tendit cap a una evolució més paritària al comerç, la intermediació financera, el transport i les comunicacions. Ha avançat remarcablement en els perfils professionals i tècnics, si bé no ho ha aconseguit en l'estrat més alt, on el nombre d'homes encara continua nodrint la majoria dels efectius.

La taxa d'ocupació barcelonina, 10 punts més alta que la mitjana espanyola, ha solventat el *gap* que la sepa-

rava de la taxa europea, en passar de 4,5 punts al darrera a una distància de només 7 dècimes entre el 1998 i el 2001, encara que manté la distància de 19 punts que la separen de la taxa masculina: la mateixa diferència que es dona a Europa.

El descens de l'atur ha beneficiat de manera categòrica les dones. Efectivament, el nombre d'aturades a Barcelona ha caigut el 39,2% en la dècada entre el 1991 i el 2001, amb especial incidència al col·lectiu de dones joves, que comptabilitzen una caiguda de l'atur del 84% per al segment de menys de 20 anys i del 76% per a les de 20 a 24 anys. Només l'estrat de més de 55 anys no aconsegueix cap millora, sinó que acumula més atur.

De fet, el nivell de formació i l'edat determinen en gran mesura el comportament de l'activitat femenina. A majors nivells de qualificació correspon més presència laboral. En un estudi de la Direcció d'Estudis sobre activitats econòmiques i ocupació, on s'han creuat les últimes dades censals⁴ d'edat, sexe, formació i activitat, es fa palès que a nivells alts de formació les taxes d'activitat per gèneres són molt similars. Als estrats de 25 a 39 anys tan sols hi ha 3 punts de diferència. Malgrat això, per als que només tenen la primera etapa d'EGB, entre els mateixos grups d'edat, la diferència passa a ser de 26 punts.

Així, amb una mateixa escala de la piràmide d'edats, l'educació marcava pautes de gran divergència: de 3 a 26 punts percentuals.

Si es pren l'òptica de l'edat, s'observa que així com entre les universitàries i els universitaris joves els indicadors són altament semblants, per a l'estrat de 40 a 54 anys la diferència de taxes d'activitat entre homes i dones arriba als 11 punts. Però quan en la mateixa edat es compara l'activitat dels que tenen menor qua-

lificació, la suma dels impactes d'edat i formació eleva fins a 45 punts la diferència entre el vector femení i el masculí. La suma de model sociocultural, edat i qualificació reflecteix clarament el seu significat en termes quantitius.

En general, el treball de la dona és encara més precari i està pitjor pagat, però avança en totes les àrees i ho fa de manera sistemàtica, tot dibuixant progressivament cada cop un futur més paritari.

Avui les cohorts de joves que s'incorporen a l'activitat remunerada superen les de les que es jubilen, de manera que es propicia de manera natural un progrés gradual de participació. A més, quant més joves són, és més elevada la seva qualificació, i en conseqüència presenten uns indicadors molt més igualitaris. Així que el simple canvi demogràfic opera de manera decisiva sobre les expectatives.

4 Substituint activitats

Entre les transformacions que ha experimentat la ciutat de Barcelona, una de grau superlatiu és la que es plasma en l'estructura productiva, que aquí, òbviament, s'enfoca des del punt de vista de l'ocupació.

En només 16 anys la terciarització ha fet un tomb superlatiu. El 1986, de cada 100 llocs de treball a la ciutat 57 eren de caràcter terciari. El 2002 ho són 80 de cada 100. Alhora, és clar, la indústria ha passat del 37% al 14%. Ha estat un procés sistemàtic i imparable. Un procés que han experimentat en grau similar –i fins i tot superior– les economies dels països pioners en innovació, i que es concentren especialment a les grans ciutats i les grans àrees metropolitanes de les regions més avançades, i que ens mostra com aquesta és una pauta que sustenta excel·lents dinàmiques de l'economia. Una pauta altament convenient.

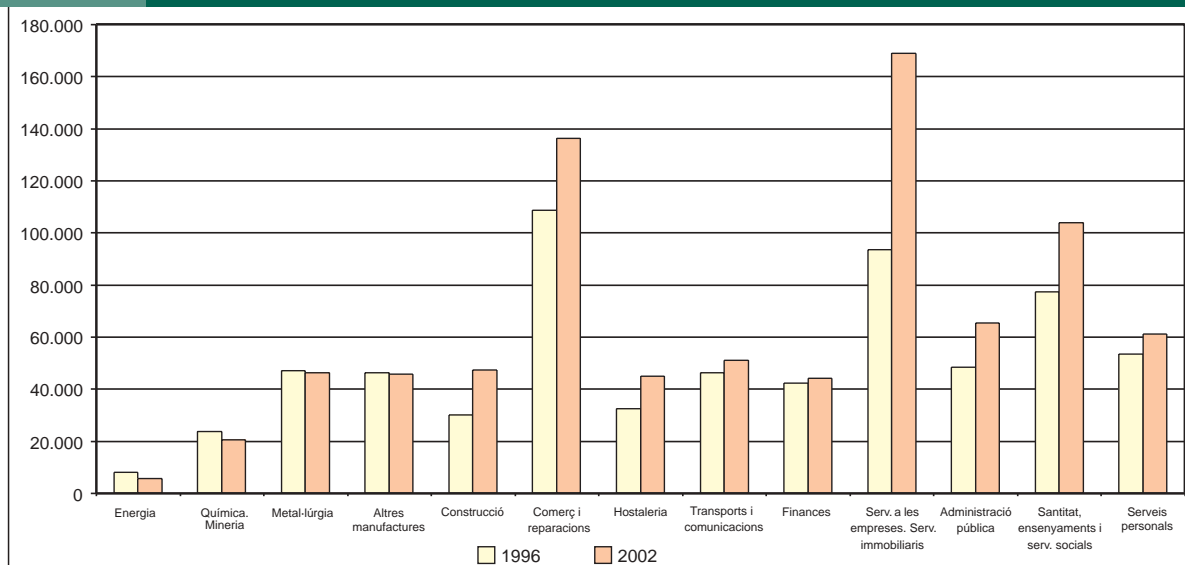
⁴ Corresponents al 1996.

Taula 1 Afiliats al Règim General de la Seguretat Social a Barcelona Estructura per grans sectors 1986-2002 (% s/total)

	1986	1991	1996	2000	2002
Indústria	36,7	28,0	19,1	15,6	14,0
Construcció	6,0	7,5	4,6	5,6	5,6
Serveis	57,2	64,5	76,1	78,7	80,2

Font: Elaboració pròpia basada en dades del Departament de Treball de la Generalitat de Catalunya.

Figura 3 Dinàmica sectorial dels assalariats a Barcelona 1996-2002.
En nombre d'afiliats al Règim General de l'INSS

En una anàlisi més pormenoritzada resulta força rellevant aclarir quines activitats han aportat els majors contingents de creació de llocs de treball, recomponent les jerarquies de la trama sectorial de Barcelona. Comparem l'evolució entre 1996 i 2002.

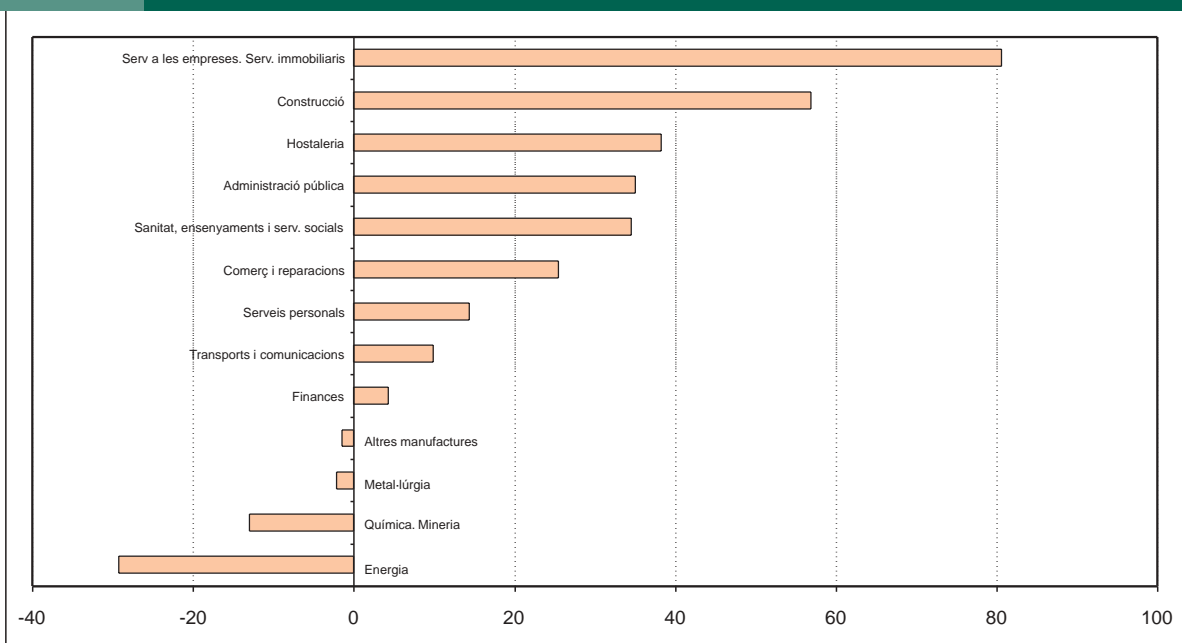
El canvi de més entitat, amb molta diferència, l'han dut a terme els serveis a les empreses. Amb 75.000 nous efectius han reflectit un creixement extraordinari del 80%. Passen a ser la branca líder en nombre de treballadors a la ciutat, i guanyen més de sis punts a l'estructura, on ja suposen el 20%. Són activitats, no cal oblidar-ho, que constitueixen l'objectiu major de la Comunitat Europea perquè influeixen de manera significativa en la productivitat de la indústria, aporten innovacions, coneixement, avantatges concurrencials, i abaratiment de costos a les empreses on presten els seus serveis. En aquest cas, la seva concentració al nucli central de la Regió Metropolitana, com s'ha dit, accentua el seu perfil de servidor de serveis avançats per al conjunt del territori.

A més, i independentment de la seva heterogeneïtat, en conjunt aquest sector dona treball a persones d'alta qualificació en una proporció molt superior a qualsevol altre sector, i mostra una productivitat per persona ocupada també per sobre de la mitjana. Caldria concentrar aquí esforços d'anàlisi pormenoritzat de diagnòstic per subbranques, de previsió de les necessitats en perfils professionals, de xarxa, etc.

A continuació, la dinàmica més significativa la desenvolupa el sector de comerç i reparacions, amb 28.000 llocs addicionals. Cal fixar l'atenció en el fet que el component realment actiu és el del comerç majorista, amb una aportació de més de 17.000 llocs nets, i una variació del 40% sobre el volum de l'any inicial. Aquest és, dintre del comerç, el vector amb més facturació i productivitat per càpita i el de millors salaris. De fet, la segmentació de les grans empreses per funcions ha donat un caràcter diferent a part una important de l'activitat que hi conté aquesta branca: la distribució, l'emmagatzematge, la logística. La part de comerç al detall ha presentat un perfil molt més estable, amb el 13% d'augment d'assalariats.

El tercer contingent d'ocupació neta es materialitza en sanitat, ensenyament i serveis socials, amb 27.000 llocs de treball nets afegits. El volum de generació d'activitat de les administracions públiques i de la construcció és molt semblant, al voltant de 17.000 nous llocs de treball creats a cadascun d'aquests sectors. Però la construcció mereix un comentari a part, en la mesura que això ha suposat un salt del 57% d'increment sobre el montant de partida, la qual cosa ha elevat la participació de la construcció a l'estructura ocupacional de Barcelona del 4,5% el 1996 al 5,6% el 2002, un pes que no sembla preocupant i que podria sostenir-se amb el suport de les inversions per infraestructures que tant es reclamen, si efectivament es materialitzessin.

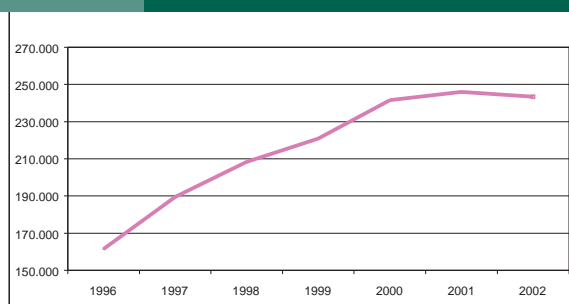
Figura 4 Distribució sectorial dels assalariats a Barcelona. Dinàmica 1996-2002. Variació en %

Hi ha algunes activitats amb increments altament significatius, encara que no es tradueixen en un nombre de treballadors de tant volum perquè parteixen de nivells molt menors: per exemple, el 175% d'increment del sector de serveis informàtics o el 58% de les activitats medioambientals, el 38% de l'hostaleria i restauració, i el 32% de recerca i desenvolupament. Aquests sectors (excepte l'hostaleria) reforcen la línia d'avanç de la innovació en l'estructura productiva de Barcelona.

La variació mitjana del conjunt ha estat del 24%, però el subconjunt de les activitats emergents ha duplicat amb escreix aquesta xifra, fins assolir el 51%.

Figura 5 Evolució de l'ocupació en activitats emergents a Barcelona

5 Una nova etapa

El model de mercat laboral, tal com es configura finalment, presenta una nova problemàtica, uns altres requeriments, un nou diagnòstic de punt de partida.

Hi ha més ocupació que mai. Potser ara més que continuar la línia d'incrementar-la seria preferible insistir en la vessant de la qualitat. Hi ha molt espai per avançar en la qualificació, en la contractació, en la productivitat, i per tant, en els salaris mitjans.

Hi ha dificultats notòries per ajustar els perfils professionals de l'oferta i la demanda. Aquest fet es dona en un moment en què es disposa d'una dotació de capital humà més formada que mai, que fins i tot genera sobreeducació en molts sectors i en gran nombre d'especialitats; que, d'altra banda, presenta els dèficit més vistosos en determinades àrees de formació professional i tècnica, un problema endèmic que cal afrontar amb urgència. A Barcelona, el cost d'oportunitat de posar-se a treballar en lloc de continuar estudiant és la causa d'una important debilitat dels indicadors sobre formació respecte d'altres indrets, especialment al nivell de secundària, que si no s'aborda amb decisió, pot suposar un problema per al futur.

Hi ha, en qualsevol cas, dèficit quantitatiu per a determinats segments que difícilment es cobriran amb la població autòctona. Tornem a ser davant d'un procés integrador de contingents foranis –sigui amb caràcter temporal o permanent–. Hi ha aquí tota una problemàtica per clarificar, establir i resoldre.

La lectura panoràmica de l'últim decenni no pot ser més que positiva en termes genèrics. Quantitativa i qualitativa. Això no treu que hi hagi –certament és indiscutible– molt treball pendent, garantia de bon funcionament de futur.

Amb una mirada retrospectiva no hi ha dubte que l'apertura europea ens ha afavorit, ha tingut una gran influència sobre l'organització i l'especialització empresarial. Els temors, les inquietuds que en el seu moment la integració europea va despertar respecte a la capacitat de resposta davant una situació de canvi, s'han saldat amb molt profit. La imminent ampliació a 25 països torna a posar sobre la taula interrogants sobre el recorregut futur de les economies espanyola, catalana i barcelonina. Tots els diagnòstics situen la millora de qualitat i la innovació com les claus de volta de l'estratègia que cal establir.

Hi ha factors de permanència, de llarg recorregut que difícilment s'alteraran dràsticament a curt o mig termini, i que donarien una perspectiva optimista en aquestos mateixos terminis –recordem, el 2,2% anual acumulatiu independent de les sensibilitzacions cícliques–. Hi ha enfront preocupacions de molt ampli espectre: demogràfiques, de qualificacions, de trans-

parència del mercat, de gestió del temps, de temporalitat i bones pràctiques, de dificultats per augmentar el pes dels sectors amb més alta escala salarial, de mobilitat metropolitana per assegurar una massa crítica creixent, de salut laboral, de conciliació de la vida laboral i familiar. Cal cercar línies de solució, establir estratègies operatives, propostes legislatives, i fer-ho sense dilació. El *timing* és crucial.

6 Porta 22: identificar i fer accessibles els canvis

L'instrument municipal d'actuació directa en el camp de l'ocupació a Barcelona ha estat i és Barcelona Activa, que ha concentrat en l'espai que va deixar lliure una antiga gran indústria, un viver d'empreses, un centre de serveis avançats, uns espais de formació, una empresa de capital risc, i molt recentment un espai d'identificació i divulgació de nous perfils professionals: la Porta 22. Tot un canvi en ell mateix.

Molt oportunitat, Porta 22 obre un espai especialitzat en ocupacions de futur, que promou la sintonia entre dotació de capital humà i previsió de demanda d'ocupacions emergents. Una línia d'actuació compartida amb La Villette de París sota els auspicis de la Comunitat Europea, que vol contribuir al fet que ens adequem als nous temps, que augmenta la transparència del mercat laboral, que apunta noves sortides als professionals. Una eina idònia per a un àmbit econòmic que està canviant.

Institut Municipal de Promoció Econòmica
de Mataró

Adequació d'estratègies ocupacionals a Mataró

Papers, Regió Metropolitana de Barcelona
núm. 40, novembre 2003, pàgs. 109-123

Introducció**1 Sistema d'informació de ciutat**

1.1 Experiències en el nostre entorn

2 Situació del mercat laboral a Mataró**3 Concertació****4 Polítiques actives d'ocupació**

4.1 Objectius

4.2 Valors

4.3 Col·lectius

4.4 Metodologia de treball

5 Conclusions

Abstract

L'article es proposa explicar el model desenvolupat per l'Institut Municipal de Promoció Econòmica de Mataró en l'execució d'estratègies ocupacionals i d'adaptació al mercat laboral, a partir de quatre grans blocs, que aborden, en concret, els següents aspectes: el sistema d'informació de ciutat (experiències, eines, estructura dels serveis i col·lectius objectiu, etc.); la situació del mercat laboral a Mataró (anàlisi de l'activitat, l'ocupació i l'atur de l'àmbit de Mataró); els mecanismes que s'apliquen pel que fa a la concertació laboral (escala d'actuació, articulació i participació en xarxes, etc.); i finalment les estratègies pel que fa a les polítiques actives d'ocupació (tot considerant els aspectes més rellevants, com la prospecció i detecció de necessitats, la planificació territorial, la gestió i l'avaluació de les actuacions, etc.).

El artículo se propone explicar el modelo desarrollado por el Institut Municipal de Promoció Econòmica de Mataró en la ejecución de estrategias ocupacionales y de adaptación al mercado de trabajo, a partir de cuatro grandes bloques, que abordan, en concreto, los siguientes aspectos: el sistema de información de la ciudad (experiencias, herramientas, estructura de los servicios y colectivos objetivo, etc.); la situación del mercado laboral en Mataró (análisis de la actividad, el empleo y el paro en el ámbito de Mataró); los mecanismos que se aplican por lo que se refiere a la concertación laboral (escala de actuación, articulación y participación en redes, etc.); y finalmente, las estrategias en relación con las políticas activas de empleo (considerando los aspectos más relevantes, como la prospección y la detección de necesidades, la planificación territorial, la gestión y evaluación de las actuaciones, etc.).

The article explains the model developed by the Institut Municipal de Promoció Econòmica de Mataró in the implementation of strategies for the employment and the adaptation to labour market, from four general blocks, that deal with, in concrete, the following aspects: the city information system (experiences, tools, service structure and target groups, etc.); the situation of labour market in Mataró (analysis of the activity, employment and unemployment in the functional area of Mataró); the mechanisms applied regarding labour concertation (scale of the actions, articulation and network participation, etc.); and finally, the strategies in relation with the active policies for the employment (considering the most relevant aspects, like the prospection and detection of necessities, the regional planning, the management and evaluation of the actions, etc.).

L'article explique le modèle développé par l'Institut Municipal de Promoció Econòmica de Mataró dans l'exécution des stratégies d'emploi et de l'adaptation au marché de l'emploi, à partir de quatre grands blocs qui abordent, plus concrètement les aspects suivants: le système d'information de la ville (expériences, instruments, structure des services et des collectifs, objectif, etc.); la situation du marché de l'emploi à Mataró (analyse de l'activité, de l'emploi, du chômage dans le secteur fonctionnel de Mataró); les mécanismes qui s'appliquent en ce qui concerne la concertation de l'emploi (balances des actions, participation d'articulation et de réseau, etc.) et finalement, les stratégies en ce qui concerne les politiques actives d'emploi (tout en considérant les aspects les plus appropriés, comme la prospection et la détection des besoins, l'aménagement du territoire, la gestion et l'évaluation des actions, etc.).

Introducció

Davant l'actual marc de referència, l'Administració local obté un creixent protagonisme en les estratègies i les polítiques d'actuació. Les decisions en el nivell local han pres més rellevància perquè el marc de consens i d'estabilització creixent en el si de la Unió Europea ha restringit en bona mesura el camp d'actuació en les denominades polítiques de demanda (polítiques monetàries, tipus d'interès, tipus de canvi o polítiques fiscals, contenció del deute i dèficit públic), sobre les quals els àmbits locals difícilment poden influir. Les possibilitats d'actuació se centren progressivament en les denominades polítiques d'oferta (les infraestructures, l'habitatge, el medi ambient, la cohesió social, l'activitat empresarial, el mercat laboral, la formació...), on sí existeix un elevat marge d'influència per part de l'Administració local.

El mercat laboral amb tots els seus conceptes associats, l'ocupació, la intermediació laboral, la formació contínua, l'aprenentatge..., constitueix un dels àmbits on les polítiques actives han arrelat de forma més clara i estesa en les diferents administracions locals.

En el present article ens proposem explicar el model desenvolupat per l'Institut Municipal de Promoció Econòmica de Mataró en l'execució d'estratègies ocupacionals i d'adaptació al mercat laboral.

L'exposició seguirà el següent esquema:

- Sistema d'informació de ciutat
- Situació del mercat laboral a Mataró
- Mecanismes de concertació laboral
- Polítiques actives d'ocupació

1 Sistema d'informació de ciutat

En l'àmbit de l'Administració es parla de qualitat de gestió, i es fa especial insistència en l'economia de recursos, eficàcia, eficiència..., termes que donen peu al disseny d'eines de control com quadres de comandament basats en indicadors pensats a tal efecte i que permeten fer un seguiment i una avaluació d'aquesta gestió. L'Administració planteja com un dels seus reptes o objectius la rendibilitat social per al conjunt de la ciutadania administrada. Cal pensar que aquesta rendibilitat passarà per una correcta gestió de les administracions, però també, i prèviament, per una

bona definició de línies estratègiques d'actuació, objectius, i accions. Aquesta definició prèvia, davant el context d'incertesa i continuament canviant, fa imprescindible la disposició de sistemes d'informació de ciutat. Així, els quadres de comandament als que fem referència han d'incorporar, a més dels indicadors propis de la gestió interna, aquells altres que reflecteixin l'estat de la ciutat i que es poden considerar a la vegada entorn i element d'impacte de l'actuació pública.

1.1 Experiències en el nostre entorn

Darrerament, i en el nostre àmbit de la Regió Metropolitana, s'han vingut desenvolupant sistemes d'informació de l'entorn local. Si temps enrera aquests sistemes eren més propis d'institucions i organismes de major abast (Generalitat de Catalunya, Ajuntament de Barcelona...) els últims anys diferents ciutats, mitjanes o petites, àmbits comarcals i supramunicipals, amb el suport de la Diputació de Barcelona i dels programes del Fons Social Europeu, han creat els seus propis sistemes destinats a aportar informació als seus agents.

Aquesta informació tracta d'acomplir una sèrie de requisits atenent a criteris d'utilitat per al seus usuaris. A més de fiable, la informació ha de ser local amb l'objectiu de distingir i conèixer allò que és propi del nostre entorn. Per això és convenient que la informació sigui comparable amb la d'altres ciutats entorns i que ens permeti extreure característiques específiques del nostre àmbit d'anàlisi. A més d'informació propera i pertinent a l'espai d'actuació, és clar que la informació serà més útil quant més recent i pròxima se situï en el temps. D'altra banda, és del tot necessari que la informació compleixi criteris d'accessibilitat, no només en termes de disponibilitat dels documents físics o telemàtics, sinó, a més, en termes d'accessibilitat i facilitat de consulta i comprensió.

Determinats àmbits, com el mercat laboral, presenten en el nostre entorn un desenvolupament important quant a la sistematització i recollida d'informació. Els sistemes d'informació local poden dotar-se de diferents serveis i productes per sistematitzar la recollida, el tractament, l'anàlisi i la difusió d'informació. Destacarem les publicacions periòdiques, el servei d'atenció a comandes específiques d'informació i els estudis de temes específics.

-Publicacions periòdiques:

Es tracta de publicacions que treballen bàsicament amb informació secundària recollida mitjançant diferents registres i que inclouen apartats que es van mantenint en el temps. En l'àmbit del mercat laboral són habituals entre les diferents entitats locals la publicació d'observatoris del mercat laboral amb dades provinents de les Oficines de Treball de la Generalitat amb desagregació de dades d'atur i contractació per gènere, edat, sector econòmic, nivells d'instrucció...

L'evolució socioeconòmica dels àmbits locals són analitzats en els Informes de conjuntura, que més enllà del mercat laboral inclouen altres capítols com l'activitat, l'evolució sectorial, el consum, l'habitatge, el transport i la mobilitat, els aspectes demogràfics...

Altres exemples de publicacions periòdiques són els anuaris estadístics amb reculls exhaustius de dades, així com les publicacions de població amb tractament de la informació demogràfica procedent del padró continu d'habitants.

-Servei d'atenció a comandes específiques d'informació socioeconòmica

Més enllà de les publicacions periòdiques de difusió més o menys general, els sistemes d'informació local realitzen serveis amb l'objectiu d'arribar de forma personalitzada als usuaris responnent les seves sol·licituds d'informació concretes.

-Estudi i temes específics

El coneixement d'aspectes concrets, d'interès per a agents públics i privats no tractats suficientment per les publicacions periòdiques, pot requerir la utilització d'enquestes, entrevistes i fonts dissenyades ad hoc. Aquests treballs, d'altra banda, són desenvolupats sovint per empreses o consultores expertes en els temes tractats.

En la difusió d'informació no pot oblidar-se el contacte continu amb els usuaris potencials. La celebració de sessions de treball millora, d'una banda, l'accessibilitat de la informació, mentre que, d'una altra, fa possible dinàmiques de *feed-back* en què el departament gestor d'informació obté continguts i percepcions valuosos per als seus futurs serveis.

2 Situació del mercat laboral a Mataró

De les diferents publicacions i productes esmentats pot inferir-se amb cert nivell de detall l'evolució del mercat laboral a Mataró. És clar que el mercat laboral de la ciutat no queda al marge de les tendències seguides en altres components de la situació de la ciutat. Mataró experimenta durant els darrers anys canvis significatius en diferents aspectes com l'urbanisme, la demografia, l'activitat econòmica, l'estructura sectorial, que sens dubte afecten la situació i l'evolució del seu mercat laboral.

La ciutat ha viscut anys d'una transformació urbanística important, acompanyats d'un creixement demogràfic sense precedents a les dues darreres dècades. A inicis de l'any 2003, Mataró superava els 112.000 habitants i, amb unes taxes de creixement anual properes al 2% anual, trenca l'estancament que situava la ciutat en el llindar dels 100.000 habitants des d'inicis de la dècada de 1980 fins a mitjans de la de 1990. Aquest creixement demogràfic, tot i el cert repunt de natalitat percebut els darrers anys, s'explica en la seva major part per la component migratòria, ja que el nombre de nousvinguts a la ciutat supera amb escreix el nombre de baixes. Així mateix, tot i que el nombre d'altres a la ciutat prové majoritàriament d'altres municipis de Catalunya, el saldo migratori més important (altres menys baixes) correspon a la població procedent d'altres països. La proporció de població de nacionalitat no espanyola a Mataró creix de manera gradual els darrers anys i actualment se situa al voltant del 9%. Malgrat l'arribada de població jove associada als mo-

Figura 1 Evolució de la població de Mataró. 1970-2002

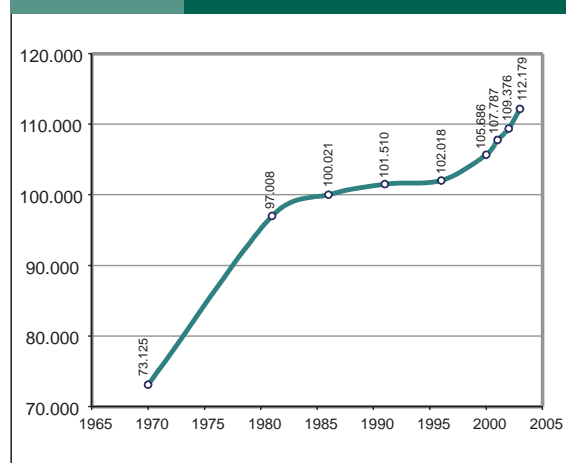
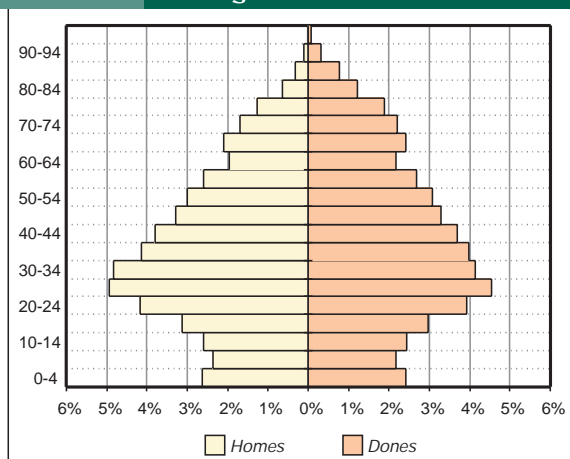

Figura 2 Estructura de la població de Mataró per sexe i edat, a 1 de gener de 2003

viments migratoris esmentats, un dels aspectes demogràfics més rellevants és el del progressiu envelliment de la població. A inicis de l'any 2002, la mitjana d'edat de la població de Mataró se situa en 39 anys i l'índex d'envelliment arriba a l'1,02 la qual cosa assenyala un major nombre de persones majors de 65 anys que menors de 15.

Quant a l'activitat empresarial, Mataró va viure uns anys de gran creixement a partir de l'any 1996, que es perllongaren fins a finals de 2000. El creixement del nombre de treballadors assalariats que se situaven per sobre del 10% interanual s'ha vist reduït els dos dar-

ters anys de forma considerable, fins a arribar en alguns períodes a registres negatius. Per sectors, es continua fent perceptible el procés de terciarització de l'economia de Mataró, entre el que destaca el creixement que ha experimentat el sector comercial de la ciutat, fruit principalment de l'obertura del centre comercial de Mataró Parc. Dins del terciari també el sector de serveis personals ha anat assolint increments en el seu pes relatiu durant els darrers anys. En qualsevol cas, el sector tèxtil continua concentrant un volum molt important de l'activitat productiva de la ciutat, si bé sembla probable que Mataró continuï experimentant durant els propers anys el procés de terciarització amb un menor pes relatiu dels sectors tradicionals i una certa diversificació cap a sectors preferentment de serveis, ja siguin personals o de serveis a les empreses.

En termes d'evolució econòmica, els darrers anys podrien qualificar-se de dinamisme generalitzat, si bé caldria matisar aquest dinamisme segons la seva intensitat per diferents períodes. Si d'ençà la segona meitat dels anys noranta, la ciutat tenia ritmes de creixement força notables, que en línies generals estaven per sobre dels nivells experimentats en àmbits de referència com Catalunya o la província de Barcelona, a partir de la darrera part de l'any 2000, la ciutat entra de ple en el període de desacceleració que ha caracteritzat l'evolució d'aquests darrers dos anys a escala mundial.

Relacionat amb la seva estructura sectorial, Mataró es caracteritza per seguir cicles econòmics especialment

Figura 3 Distribució de la població ocupada a Mataró per sectors econòmics. 1996-2002

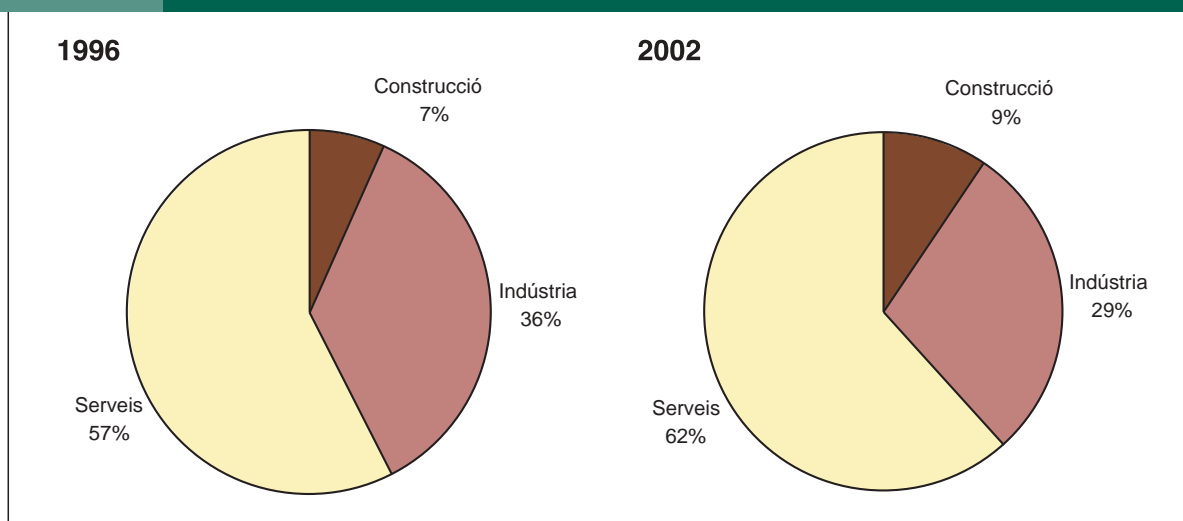

Figura 4 Evolució de l'atur registrat a Mataró. 1995-4rt trimestre de 2002

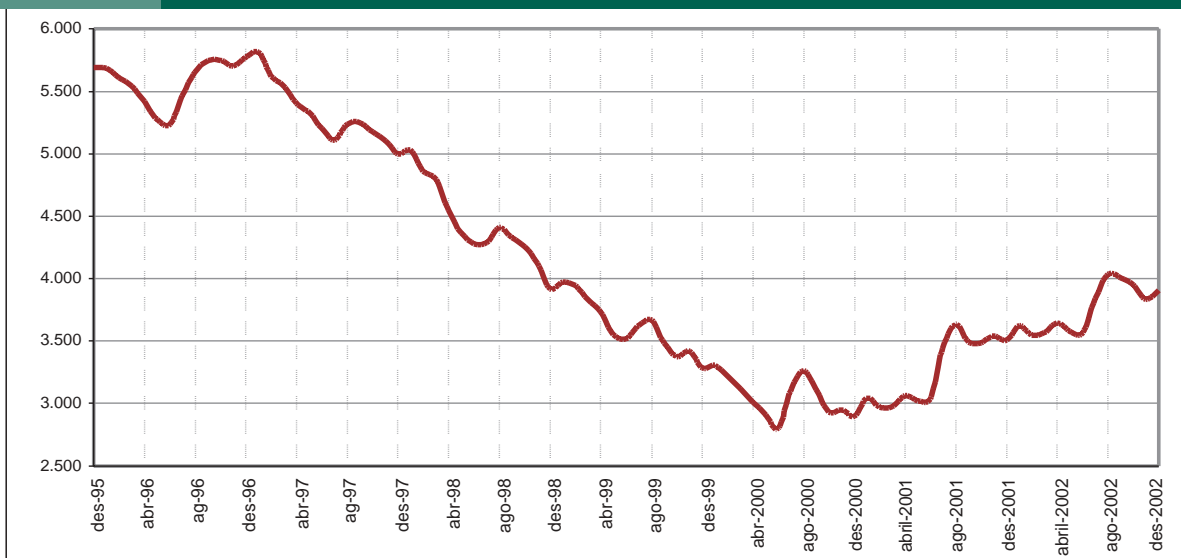
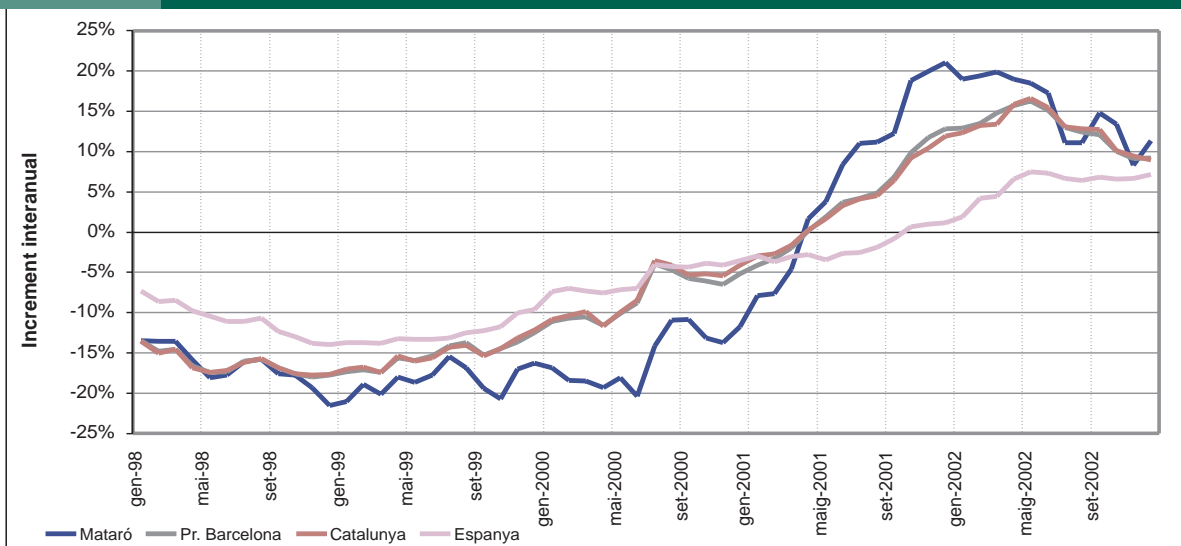

Figura 5 Tendència de l'atur registrat per àmbits. 1998-2002

acusats amb ritmes de creixement més elevats durant els períodes alcistes del cicle i alhora signes més evidents d'atonía durant els períodes de desacceleració o alentiment de l'activitat.

Un dels indicadors que millor permeten apreciar aquest comportament cíclic més acusat de la ciutat és la seva taxa d'atur.

Seguint una comparació interanual de l'evolució del nombre d'aturats, pot observar-se el cicle més acusat que pateixen Barcelona i Catalunya respecte d'Espanya, i alhora, Mataró respecte dels altres àmbits.

Cal diferenciar, però, els col·lectius que són més o menys sensibles a aquesta evolució del mercat laboral. En la següent taula es mostra la desagregació segons variables d'aquest atur registrat a la ciutat.

Taula 1 Atur registrat a Mataró segons diferents variables. 2001-2002

Nombre d'aturats reg.	desembre 2001	desembre 2002	Difer. (pp)*
Mataró	3.507	3.905	11,35%
Prov. Barcelona	146.719	160.281	9,24%
Catalunya	186.841	203.532	8,93%
Espanya	1.574.844	1.688.068	7,19%
At. reg. per sexes	desembre 2001	desembre 2002	Incr. %
Homes	1.620	1.810	11,73%
Dones	1.887	2.095	11,02%
At. reg. per edats	desembre 2001	desembre 2002	Incr. %
< 25 anys	539	545	1,11%
25 a 44 anys	1.590	1.751	10,13%
> 45 anys	1.378	1.609	16,76%
At. reg. per sectors	desembre 2001	desembre 2002	Incr. %
Agricultura	21	29	38,10%
Indústria	1.518	1.640	8,04%
Construcció	361	428	18,56%
Serveis	1.398	1.583	13,23%
SOA	209	225	7,66%
At. reg. per formació	desembre 2001	desembre 2002	Incr. %
Primaris	2.865	3.230	12,74%
Secundaris	491	510	3,87%
Universitaris	151	165	9,27%
Taxa d'atur reg.*	6,68%	7,44%	0,76 p.p.

* Taxa calculada amb la població activa de 1996.

Figura 5a Increment d'aturats a Mataró segons sexe respecte al mateix trimestre de l'any anterior. 2001-3r trimestre de 2002

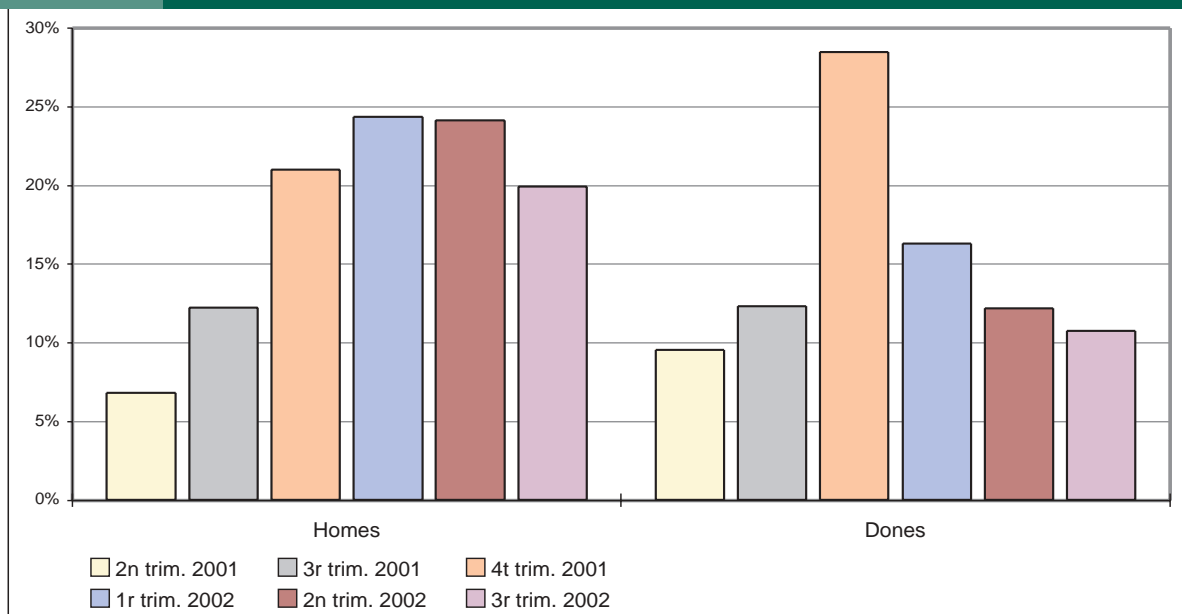

Figura 5b Increment d'aturats a Mataró segons edat respecte al mateix trimestre de l'any anterior. 2001-3r trimestre de 2002

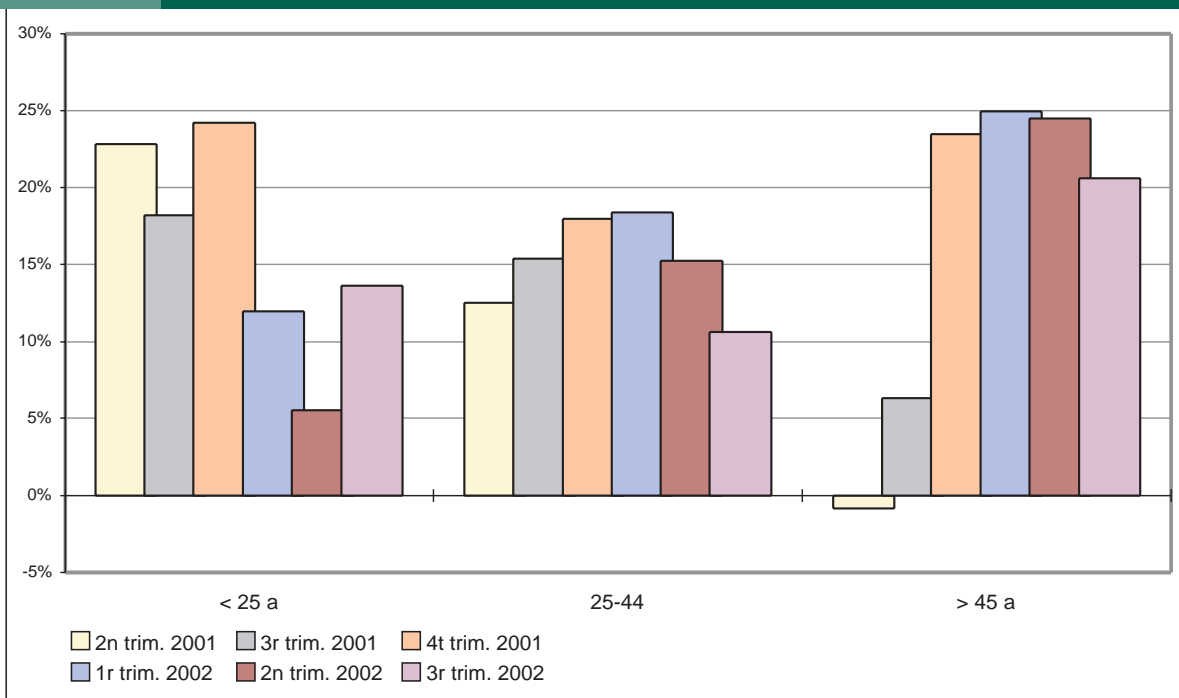

Figura 5c Increment d'aturats a Mataró segons sector d'activitat respecte al mateix trimestre de l'any anterior. 2001-3r trimestre de 2002

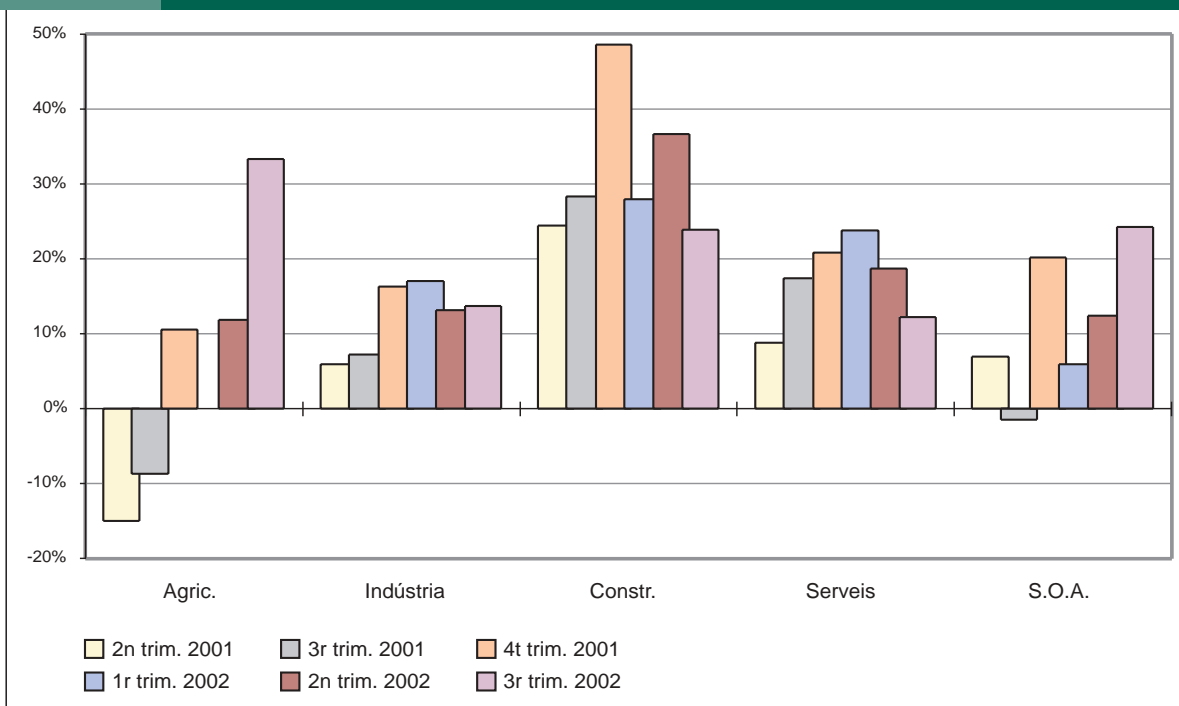
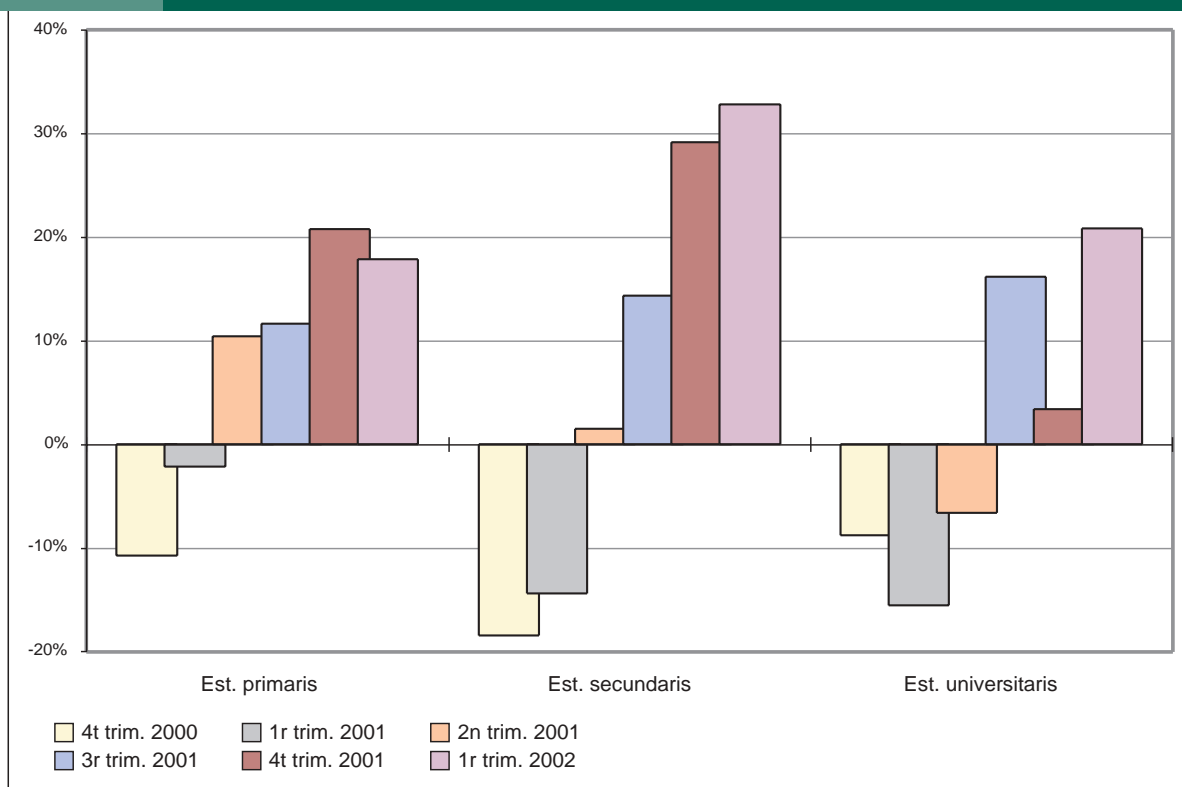

Figura 5d Increment d'aturats a Mataró segons nivell d'estudis respecte al mateix trimestre de l'any anterior. 2001-3r trimestre de 2002

Les dones representen el 54% del nombre de persones aturades registrades a les Oficines de Treball de la Generalitat de Mataró¹.

Per sectors, els aturats a la indústria registren a finals de l'any 2002 el 42% del total, mentre que els aturats al sector serveis concentren el 40,5% del total. El sector terciari ha anat guanyant pes respecte del total de l'atur registrat a la ciutat, ja que a finals de l'any 1993 representaven només el 25% del total. Aquesta evolució, però, és més deguda al guany del pes que el sector serveis té sobre el conjunt de l'activitat de Mataró, que a un comportament especialment desfavorable. Així, si actualment el 40,5% dels aturats residents a Mataró correspon als serveis, la proporció de llocs de treball del sector serveis de Mataró superaria el 60% (proporció calculada segons el nombre d'assalariats i d'autònoms), la qual cosa apuntaria una situació del sector relativament favorable en relació amb la indústria.

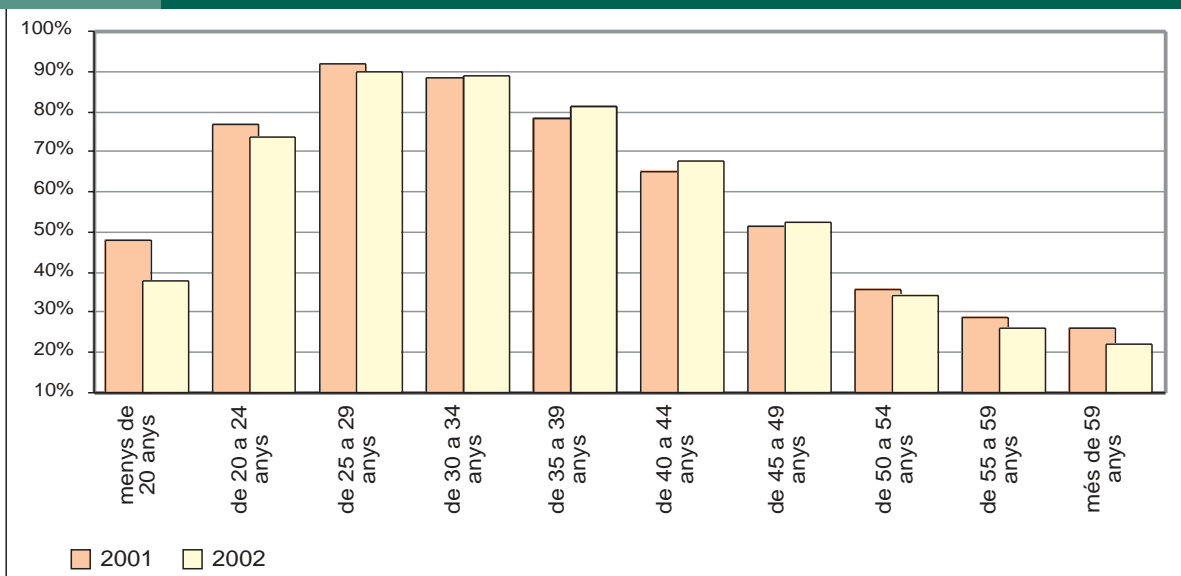
Les dades d'atur per nivell d'instrucció deixen palès la major dificultat d'inserció laboral d'aquells grups amb menors nivells d'instrucció. A finals de l'any 2002, només un 5% dels aturats registrats de Mataró tenien titulació universitària. La proporció de població amb estudis universitaris acabats a nivell local segons les dades provisionals del Cens 2001 respecte al total de població major de 16 anys, se situaria en un 8,7%, el que, juntament amb les seves majors taxes d'activitat, suposaria una situació comparativament favorable en relació als col·lectius amb menors nivells d'instrucció. Segons aquesta mateixa font, aproximadament un 40% de la població tindria un nivell de formació igual o inferior a estudis primaris, mentre que els aturats d'aquest nivell d'estudis representarien al 54% del total d'aturats a Mataró.

La mitjana d'edat dels aturats registrats a Mataró s'ha anat incrementant els darrers anys, encara que les dificultats d'inserció laboral continuen sent especial-

¹ Les dades presentades inclouen Mataró, Argentina i Cabrera de Mar.

² A falta de la difusió de les dades del cens 2001, les últimes dades publicades corresponen al Padró de 1996.

Figura 6 Percentatge d'ofertes a les que té accés cada grup d'edat. 2001-2002

* Dades fins a abril de 2002

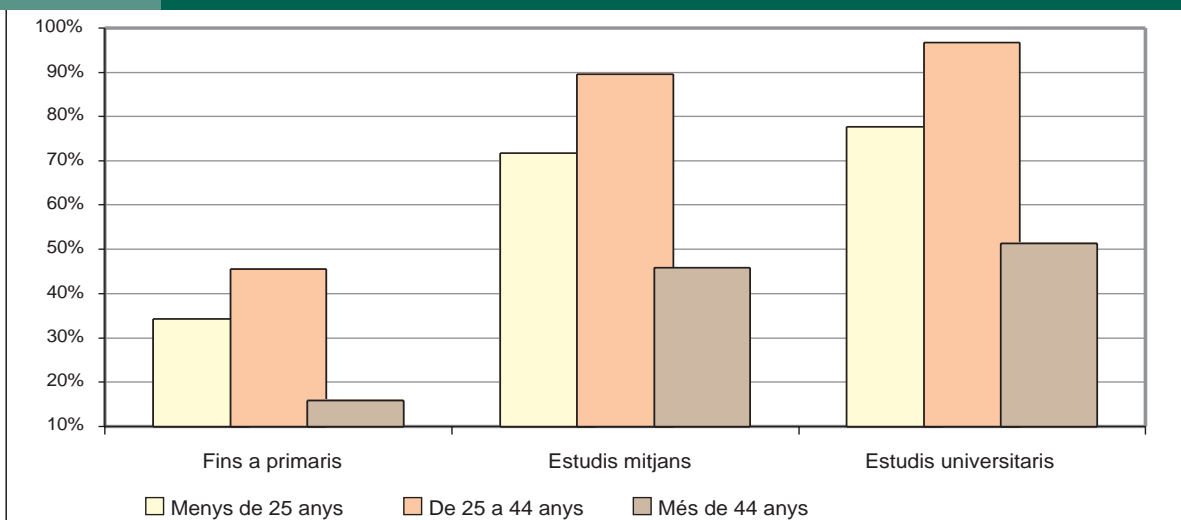
ment importants en els més joves. Les taxes d'atur registrat per als més joves superen amb escreix la mitjana global³. En aquest mateix sentit, les seves dificultats d'inserció continuen sent força evidents, encara que també el risc d'exclusió laboral per als més grans

resulta preocupant. Les ofertes registrades pel Servei Públic d'Ocupació en el decurs del 2001 i fins a l'abril del 2002 així ho mostren.

Durant els primers mesos de 2002, els menors de 20 anys no podien accedir a més del 60% de les ofertes de treball de forma manifesta. Encara més exclouent resulta l'edat per aquells que sobrepassen els

³ Segons dades de l'EPA, mentre que la taxa d'atur per al conjunt de Catalunya a finals del tercer trimestre del 2002 era del 9,3%, la taxa per als més joves arribava al 18,6%.

Figura 7 Percentatge d'ofertes a les que té accés cada grup d'edat segons els nivell d'estudis demandats. 2001

50 anys. Si al factor edat, ja sigui per excés o per defecte, li afegim el nivell formatiu, l'exclusió d'ofertes resulta del tot eloqüent. Les possibilitats d'accés no arriben al 15% de les ofertes per aquelles persones amb més de 45 anys i un nivell d'estudis igual o inferior a estudis primaris.

La visió d'aquestes i altres dades aporta una primera diagnosi de situació necessària per al plantejament d'estratègies i polítiques actives de concertació i lluita contra els desajustos en l'oferta i la demanda del mercat laboral del nostre entorn. En els següents apartats es mostraran quines són les principals eines utilitzades en aquest sentit.

3 Concertació

Davant d'aquest escenari que se'ns apunta, des de la ciutat de Mataró, què estem fent?

Per poder respondre aquesta pregunta caldrà entendre una mica quina ha estat la nostra posició i com hem plantejat la situació. Una sèrie d'elements, de decisions, han permès situar Mataró i els instruments amb els que s'ha dotat la ciutat per poder influir eficientment en la millora de l'entorn i l'escenari en el qual ens trobem.

Diferents elements han estat d'importància cabdal en l'estratègia de desenvolupament local i, més concretament, en l'àmbit de l'ocupació:

a) Existència d'un plantejament estratègic. Des de l'any 1991 amb l'inici dels treballs que van dur a l'aprovació del pla estratègic de Mataró l'any 1994 i els treballs posteriors que van portar a l'aprovació del Pla Director de la Societat de la Informació a Mataró el 1997. Aquesta visió estratègica resulta fonamental a l'hora de voler plantejar als agents econòmics i socials la voluntat de concertar les estratègies que cal desenvolupar, entre d'altres, relatives a l'ocupació.

b) Saber exactament quina és la nostra escala d'actuació i que des de l'àmbit local no es gestiona la major part de les polítiques públiques que poden influir de forma directa en la generació o no d'ocupació (polítiques laborals, fiscals, industrials, assistencials, etc.).

c) Hem pogut veure en la primera part d'aquest article el procés de transformació tan important al qual està sotmès el nostre teixit econòmic i social. Els reptes que

planteja aquest entorn de canvi requereixen mesures necessàriament estratègiques, però també, i sobretot, específiques. Per solucionar els problemes del nostre territori, no serveixen les receptes generals: les nostres peculiaritats requereixen del desenvolupament de tot un conjunt de recursos que faciliti l'existència d'economies externes a l'empresa, però internes a l'espai en el qual aquestes interactuen. Fruit d'aquest treball aconseguirem crear o estimular un clima favorable per a la generació de la innovació; la construcció de xarxes d'empreses, la concertació d'actors públics i privats, etc. A títol d'exemple, recursos com l'oferta universitària promoguda per l'Ajuntament i el Consell Comarcal; el centre de tecnologia i serveis adreçats a les empreses: CETEMMSA; la fundació Tecno-campus i el mateix IMPEM; són uns serveis de valor afegit que contribueixen a millorar la posició competitiva del nostre recurs humà i de les nostres empreses.

La creació, l'articulació i la participació en xarxes, i en aquest cas, basades en la concertació no només entre els agents econòmics i socials tradicionals: els sindicats majoritaris i les organitzacions empresarials i gremials; també d'altres que són fonamentals a l'hora de tenir una influència real en el territori: associacions i entitats culturals, socials, veïnals; centres de formació; empreses; universitats, etc. La capacitat per identificar noves oportunitats, nous riscos, nous productes, nous processos productius; depèn en bona manera de la capacitat que nosaltres, els que vivim i treballem al territori, tinguem de construir mecanismes de cooperació o que facilitin la formació de xarxes de col·laboració entre els agents.

Des d'aquesta perspectiva, el consens amb els agents socials i econòmics que va permetre signar conjuntament amb l'Ajuntament l'any 1998 el pacte local per a l'ocupació a Mataró ha permès desenvolupar línies d'actuació i plantejaments, com veurem després, que no haurien estat possibles o que haurien estat en bona mesura ineficients.

L'acord inicial que va permetre posteriorment signar el pacte local per a l'ocupació a Mataró va necessitar prop d'un any de treballs (1997-1998) entre els sindicats majoritaris, UGT i CC OO, la Federació d'Associacions i Gremis de Mataró i Comarca i l'Ajuntament. Els objectius que es concreten al pacte són:

- Manteniment i en el seu cas millora dels nivells d'ocupació existents.
- Foment de l'ocupació de qualitat.
- Reducció de l'atur.
- Promoció de la igualtat d'oportunitats.

Els objectius anteriors recolzen en tres idees:

- Donar prioritat a una política d'ocupació integral i integrada sobre aquells col·lectius que tenen majors dificultats d'inserció i estabilitat laboral.
- Modernitzar el teixit productiu.
- Consolidar un context de confiança i cooperació.

Al llarg dels darrers anys, un total de més de 30 entitats de la ciutat s'han adherit al pacte local; per fer-ho possible vam considerar adequat crear una plataforma que permetés aglutinar i facilitar aquesta participació: la taula per l'ocupació de Mataró. La taula per l'ocupació, creada l'any 2002, en aquests moments funciona a través de tres grups de treball: cohesió social, salut laboral i formació. Les entitats participen en aquells tallers i grups de treball en funció dels seus interessos i dels seus objectius.

Els dos grans eixos de les polítiques en l'àmbit de l'ocupació que es desenvolupen des de la nostra ciutat s'emmarquen dins l'estratègia europea per a l'ocupació, i actuarien al voltant de:

A. Capacitació dels recursos humans

Els nivells de qualificació, qualitat i flexibilitat dels recursos humans són determinants en la capacitat del teixit socioeconòmic per fer front als reptes i a les oportunitats que poden donar-se en una situació de ràpid i constant canvi econòmic, tecnològic i social.

Aquesta capacitat d'adaptació no es planteja només a nivell tècnic o professional, sinó que requereixen de l'adquisició de capacitats i habilitats diverses: gestió empresarial, innovació; anàlisi i resolució de problemes, adaptació al canvi; cooperació, negociació; creativitat, etc.

L'adquisició d'aquestes competències planteja a la cultura local i als sistemes d'educació bàsica i de formació professional (els tres subsistemes) la necessitat d'adequar, replantejar i redefinir els sistemes i les formes d'aprenentatge tradicionals tot adequant-les a cada context i a cada àmbit territorial.

B. Foment de microempreses i petites firmes, i creació de noves societats

La importància del foment de la microempresa i la petita firma, així com l'estímul a la creació de noves societats

constitueix un altre dels elements essencials de les estratègies de desenvolupament. No només per la capacitat de les empreses per crear riquesa, sinó per la pròpia capacitat de generar ocupació, i a més ocupació de qualitat.

No entrarem en aquest treball a aprofundir en aquest segon apartat, centrarem l'atenció en les polítiques actives d'ocupació; només indicarem molt breument que al llarg dels darrers anys hem anat desenvolupant tot un conjunt d'estratègies encaminades a potenciar l'esperit emprenedor; a donar suport al procés d'elaboració del pla d'empresa; a donar suport a projectes empresarials a través dels vivers i les incubadores d'empreses, etc. Ara estem avançant bastant en la línia de suport als sectors econòmics i a les pimes ja consolidades: noves tecnologies, qualitat, seguretat i salut en el treball; medi ambient i recursos humans.

4 Polítiques actives d'ocupació

Des de les primeres iniciatives ocupacionals dels anys vuitanta fins a enguany, el tractament donat a l'ocupació a la nostra ciutat, a l'igual que a la resta del país, ha anat evolucionant notablement. Diverses variables han condicionat aquesta evolució: des del traspàs de competències del Govern central a la Generalitat, la posterior creació del SCC, l'aparició de les noves TIC, l'obligatorietat d'adoptar normes de qualitat i la necessària readaptació de tècniques i metodologies d'intervenció segons els col·lectius que han anat conformant les diferents etapes o cicles econòmics, des dels més amenaçats per la desocupació fins als més ocupables, tot això amb una legislació laboral que no s'ha ajustat a la realitat canviant.

En l'actualitat, els serveis locals d'ocupació ens trobem amb un futur molt incert i ple d'amenaçes. La propera posada en marxa del SOC ens ha de determinar des de la temporalitat i el ritme de les convocatòries de subvencions fins a les funcions que haurem de desenvolupar les administracions locals en matèria de polítiques actives. La preocupant retallada de recursos del FSE a partir del 2006, així com la crisi econòmica mundial que es preveu i que es manifesta dia a dia, ens està obligant a repensar, des del món local, quin és el model que hem de seguir els propers anys en matèria d'ocupació i desenvolupament local.

Ara per ara, els serveis locals d'ocupació i en concret des de Mataró estem proporcionant serveis d'assistèn-

cia per a la recerca de feina i de reciclatge professional als treballadors desocupats i als actius, i sobretot a les persones més amenaçades per la desocupació.

Per tal de dur a terme aquests serveis, hem dissenyat projectes en xarxa basats en el desenvolupament local, que afavoreixen la creació de noves empreses i que donen suport a les micropimes i pimes de la nostra ciutat, amb la participació integrada de tots els operadors locals. Per tant, integrem i gestionem el conjunt d'actuacions ocupacionals a escala local per tal de mantenir i fomentar l'ocupació dels ciutadans i les ciutadanes de Mataró.

Com a funcions bàsiques assumim la prospecció i la detecció de necessitats, la planificació territorial, el disseny i la programació, la coordinació i la gestió, així com l'avaluació i el seguiment del conjunt d'actuacions que des de l'Administració local es duen a terme en matèria d'ocupació, destinades a treballadores i treballadors en situació de desocupació o en actiu, amb la col·laboració dels agents socioeconòmics locals.

4.1 Objectius

Els objectius generals desenvolupats des del servei se centren bàsicament en: informar i orientar professionalment i laboralment, formar i reciclar en l'àmbit de l'ocupació, formular plans de formació i treball i fer d'intermediari entre l'oferta i la demanda laboral. Aquests es tradueixen en una sèrie d'objectius específics:

- Acollir i informar professionalment i laboralment als usuaris.
- Diagnosticar les problemàtiques i les necessitats ocupacionals dels usuaris.
- Definir i acordar conjuntament amb els usuaris el seu itinerari ocupacional.
- Derivar a programes i recursos ocupacionals propis o externs.
- Fer tutories i seguir els usuaris durant el seu itinerari.
- Preparar per a la recerca activa de feina.
- Capacitar i reciclar professionalment els usuaris desocupats i els actius.
- Organitzar programes d'alternança entre formació i treball.
- Formar els responsables de formació i tècnics que desenvolupen les actuacions.
- Gestionar pràctiques en empreses per als usuaris en procés de formació.

–Cercar empreses noves de la ciutat i zona d'influència.

- Tractar la fidelitat de les empreses col·laboradores.
- Gestionar la intermediació entre l'oferta i la demanda de treball.

Aquest conjunt d'objectius s'assoleix gràcies a l'aportació econòmica de l'Ajuntament i a les subvencions atorgades des de diferents administracions: la Generalitat, la Diputació i la FSE, majoritàriament. Això suposa que els serveis d'ocupació local desenvolupin autèntiques estratègies d'enginyeria per tal de poder subsistir durant els períodes de l'any amb absència de subvencions, i per tant d'actuacions i serveis a les persones, o paradoxalment hem de competir amb d'altres entitats locals que ofereixen programes similars en altres èpoques de l'any. Aquest fet condiona la programació anual i evidentment impossibilita programacions plurianuals, amb les conseqüències que pot tenir a curt termini en els usuaris, que cada cop més se senten confosos i fins i tot enganyats.

Entre aquestes estratègies que ens permeten subsistir als serveis locals, hem classificat els nostres serveis; així distingim entre els serveis bàsics que constitueixen la part essencial i fonamental de la nostra activitat (es garanteixen encara que no rebem subvenció), els complementaris que ens permeten incrementar o afegir altres serveis (només es garanteixen amb subvencions) i els específics, que responen a prioritats marcades des de la mateixa direcció i que es fan gràcies a recursos extres, com els programes europeus.

4.2 Valors

El nostre servei aborda la problemàtica de l'ocupació amb un paraigua que emmarca la nostra actuació i que es resumeix en els següents valors: el respecte a la igualtat d'oportunitats de tots els usuaris a l'hora d'accedir a les accions ocupacionals; aconseguir la satisfacció dels nostres usuaris, la qualitat en totes les accions ocupacionals, tot establint indicadors d'avaluació i millora permanent; la no discriminació per raó de sexe, edat, religió, ètnia, estat civil, llengua...; la gratuïtat de totes les accions ocupacionals; la personalització en el tracte als usuaris; la cohesió social en totes les accions ocupacionals per tal de garantir la inclusió laboral dels col·lectius més desfavorits; el tractament Integral de totes les accions que es portin a terme, per tal de treballar amb els usuaris en tota la seva globali-

tat; la prevenció de problemàtiques enfront de la reacció; la participació de totes les entitats i institucions involucrades a escala local en l'ocupació i la concertació amb els agents socioeconòmics locals per millorar la qualitat de l'ocupació i augmentar-la: pacte local per a l'ocupació.

4.3 Col·lectius

Els col·lectius que atenem són fruit de la no discriminació i donen el caràcter universal al nostre servei; si més no, cal donar prioritat als col·lectius que atendrem per tal de dirigir els recursos adequadament. Això es fa en funció de quatre variables:

- El risc d'exclusió sociolaboral.
- La urgència que les persones tenen per trobar una feina (a partir de la renda i les càrregues familiars).
- La procedència i derivació des d'altres departaments o entitats locals.
- Les dades del mercat de treball de Mataró.

Bàsicament, els col·lectius més amenaçats per la desocupació i als que dirigim les nostres actuacions són: les dones, els joves amb fracàs escolar, els nouvinguts, els majors de 45 anys i les persones amb discapacitats.

4.4 Metodologia de treball

Atès que els recursos humans són el punt fort i al mateix temps el punt feble del nostre servei (excessiva rotació de tècnics i personal de suport, conseqüència de les subvencions), hem definit un model propi d'actuació centrat en principis que dirigiran la manera de fer del personal del servei:

Transversalitat en les actuacions, des de l'any 2000, quan vam començar a integrar aquesta forma de fer en el nostre treball. Vam trencar els esquemes i motllos que marcaven des de temps enrera el treball en petits compartiments, que feien que existissin els usuaris de formació, els d'orientació, els de borsa de treball... i entendre la persona de manera global.

Treball per col·lectius prioritaris. El servei està organitzat en quatre grups de programes: informació i orientació, formació, formació-treball i intermediació. Aquests constitueixen l'estructura bàsica, a partir de la qual s'emmarquen les actuacions adreçades als col·lectius

prioritaris. Així, podem detectar aquells col·lectius que no estan atesos de forma específica o al contrari els que estan rebent un excés de recursos.

Treball en equip, a partir dels objectius consensuats i definits a priori, tot evitant objectius contraposats i individualismes.

Qualitat en els serveis. La certificació de la ISO suposa un esforç continu per aconseguir l'objectiu de donar plena satisfacció al client. En conseqüència, establir la estratègia i la política de qualitat que aplicarem als nostres serveis i processos.

Descentralització de funcions, repartint-les territorialment, aprofitant recursos estructurals, humans, funcionals i econòmics que ara per ara existeixen a escala municipal pública i també a escala privada. Reorganitzar els mecanismes de control i validació, i tenir molt clar allò que es vol descentralitzar i donar-li el suport tecnològic necessari.

Fer ús del pacte local com a instrument facilitador. El pacte ens està servint com a eina per treure el màxim partit als recursos que el territori, conformat per empreses, institucions i entitats privades i públiques, ens ofereix, sempre des del punt de vista econòmic i social. Les necessitats sempre les detecta qui està més a prop; per tant, cal arribar als agents que actuen directament sobre els col·lectius més prioritaris. Per això hem d'aprofitar espais i fòrums ja existents i hem de crear-ne de nous. Cal potenciar la participació; actualment ho fem mitjançant la Xarxa Enforma, grup format per vuit entitats públiques i semipúbliques de la ciutat que operen al territori en matèria de formació contínua i ocupacional, i la comissió de cohesió social, en la qual hi participen totes aquelles entitats que interactuen amb els col·lectius de més risc.

5 Conclusions

En el present article hem tractat de mostrar l'experiència de l'Institut Municipal de Promoció Econòmica de Mataró en l'adopció i implementació de polítiques locals d'ocupació. En primer lloc, tal com s'ha mostrat en la primera part de l'article, l'adequació d'estratègies ocupacionals requereix la implantació d'un sistema d'informació de ciutat que permeti la presa de decisions amb coneixement de la situació socioeconòmica general i de la del mercat laboral en particular.

Així mateix, la disponibilitat d'eines de concertació resulta de cabdal importància, ja que la complicitat i implicació dels diferents agents del territori en el disseny de polítiques actives facilita la concreció d'accions i el seu desenvolupament efectiu.

Mataró pateix d'una especial sensibilitat als cicles econòmics. En aquest sentit, són especialment rellevants les polítiques actives d'ocupació dirigides a aquells col·lectius de risc o especialment sensibles als períodes de desacceleració o alentiment econòmic.

Aquells col·lectius amb menors nivells de formació, les dones, joves, immigrants, gent gran, són els destinataris d'estratègies formatives i ocupacionals destinades a la seva millor incorporació en el mercat laboral.

L'establiment de condicions favorables per a aquests col·lectius requereix el coneixement de situació i la rea-

litat inherent al col·lectiu. Noves fórmules d'actuació com l'economia social, els contractes en pràctiques, la formació d'adequació, l'orientació per competències, generen al mateix temps necessitats de mitjans.

Des de l'IMPEM es consideren de cabdal importància en la metodologia de treball factors com la transversalitat, la prioritització per col·lectius, el treball en equip, la descentralització de funcions, l'establiment de mecanismes de control o la consideració de l'usuari com punt de partida en el procés de millora contínua.

El Pacte Local per l'Ocupació a Mataró representa en bona mesura l'eix vertebrador de l'adequació d'aquestes estratègies ocupacionals a les necessitats del nostre territori. El Pacte resulta l'ens facilitador, alhora que propicia la concertació i implicació dels diferents agents en el disseny consensuat de línies i mesures d'acció.

